

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ  
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ  
ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Κείμενα  
Νεοελληνικής  
Λογοτεχνίας**



**Β΄ ΤΕΥΧΟΣ**

**Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ**

**2ος τόμος**



**ΚΕΙΜΕΝΑ  
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ  
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Τεύχος Β΄**

**Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ**

**2ος τόμος**

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο : Κώστας  
Μπαλάσκας, Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης  
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:  
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος Παρθένης (1878-  
1967)**

**Το λιμάνι της Καλαμάτας (1911) Εθνική Πινακοθήκη**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ  
ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

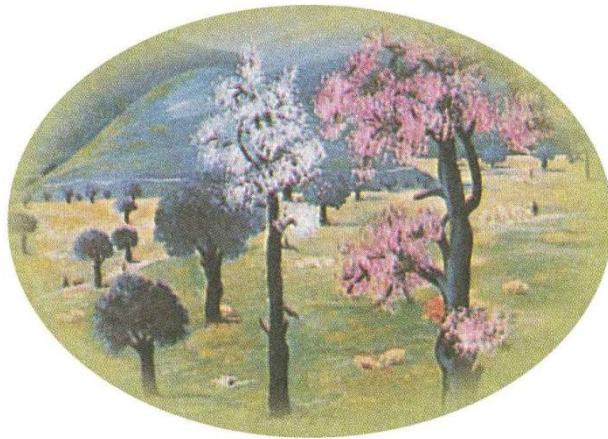
**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής  
(Άννα Σπανάκη)  
(Επιμέλεια: Βλασία Κατσαρού)**

**ΚΕΙΜΕΝΑ  
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ  
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ  
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ  
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ  
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ  
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ  
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**



# ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ



## Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

**Χρίστος Καγκκάρης (γεν. 1918), Τοπίο (λεπτομέρεια)**





## Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας (θεατρικό - απόσπασμα)

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΑΥΤΟ του Ξενόπουλου ξεκίνησε το 1897 από ένα μικρό διήγημα με τον ίδιο τίτλο. Γράφτηκε για τη Νέα Σκηνή του Χρηστομάνου, όπου πρωτοπαίχτηκε το 1904. Αλλαγμένο από το συγγραφέα ξαναπαίχτηκε το 1918 από τη Μαρίκα Κοτοπούλη.

Η υπόθεσή του ξετυλίγεται στη Ζάκυνθο. Εκεί ζει η γριά κοντέσσα Βαλέραινα που από οικογενειακή παράδοση ήξερε ένα μυστικό φάρμακο για τη θεραπεία των ματιών. Το φάρμακο έπρεπε να μην αποκαλυφτεί και η θεραπεία να γίνεται δωρεάν. Οι καιροί όμως είναι τώρα δύσκολοι και η παλιά αρχοντική οικογένεια έχει ξεπέσει. Η γριά κοντέσσα πιέζεται να εμπορευτεί το φάρμακο και υπάρχουν δελεαστικές προτάσεις γι' αυτό.

### ΠΡΟΣΩΠΑ

Μανόλης: ο γιος της κοντέσσας

Τασία: η νύφη της

Παυλάκης: ο γιος τους

Όρσολα: η υπηρέτρια

Τζώρτζης Πούπουζας: ο έμπορος

### ΣΚΗΝΗ 3η

ΜΑΝ.: (Με το καπέλο του, μπαίνει αριστερά, διστακτικός, με κάποιο φόβο, με κάποια ελπίδα).

Καλησπέρα, μάνα...

ΒΑΛ.: (Σιγά, συλλογισμένη). Καλώς το Μανόλη.

ΜΑΝ.: (Κοιτάζοντας εξεταστικά την Τασία). Ε! τα λέτε;

ΤΑΣ.: Τα είπαμε!

ΜΑΝ.: (Γελαστά). Και η μάνα;...

ΤΑΣ.: Αυτή τη στιγμή θα μου 'λεγε το ναι ή το όχι. Εγώ δεν την εστένεψα καθόλου. Της είπα μόνο την ιδέα μου,

καθαρά, και την άφησα στη διάθεσή της. Μου φαίνεται όμως πως θα πει το ναι. Το ξέρω... το βλέπω. Ο νους της τώρα της λέει πως έτσι πρέπει να κάμει. Δε μένει παρά να της το πει κι η καρδιά.

ΜΑΝ.: (Αφήνει το καπέλο του στο τραπέζι και πλησιάζει σιγά σιγά τη μητέρα του). Το ευκολότερο λοιπόν!... Η καρδιά της μάνας μπορεί να μην το πει; Πρώτα μάλιστα έπρεπε να το πει η καρδιά της κι έπειτα ο νους. (Πάει από πίσω από την πολυθρόνα της Βαλέραινας). Φτάνει μόνο να θυμηθεί πως σήμερα' αύριο μας πουλούνε και τούτο το ρημάδι και μας πετάνε στο δρόμο... (Σκύβει από πίσω, στ' αυτί της). Στο δρόμο, μάνα, στο δρόμο!...

ΤΑΣ.: Α, η μάνα δε θα μας κάμει ποτέ τέτοιο κακό... Η μάνα είναι καλή και μας αγαπάει...

ΒΑΛ.: (Πιάνει το κεφάλι της και ψιθυρίζει). Θεέ μου! Τι να κάμω!... τι να κάμω!

ΜΑΝ.: (Από πίσω της, στ' αυτί της). Να κάμεις εκείνο που σου λέει τώρα κι η καρδιά σου!... Εκείνο που σε παρακαλούνε γονατιστά τα παιδιά σου, η Τασία σου, ο Μανόλης σου, ο Παυλάκης σου...

ΒΑΛ.: (Με πικρία). Κι η Όρσολά μου... Ακόμα κι η Όρσολά μου! Όλοι τραβάτε το σκοινί... Όλοι μαζί... Κι εγώ μόναχη μου!

ΜΑΝ.: (Σιγά). Συλλογίσου τη φτώχεια μας, τις στενοχώριες μας, τα βάσανά μας, την κατάντια μας!...

ΒΑΛ.: (Με πικρία). Ναι, να συλλογιστώ πως έρχεται και χειμώνας... με Όπερα! (Σκεπάζει το πρόσωπο με τα χέρια και σιωπά).

ΤΑΣ.: (Μόνη της). Ουφ!... (Στενοχωριέται, γνέφει του Μανόλη πως απελπίστηκε, πως έχασε την υπομονή. Σε λίγο, στη Βαλέραινα). Μην κάνεις έτσι κοντέσσα, και δεν είναι ανάγκη να βιαστείς... Σκέψου με την ησυχία σου... Πότε θέλεις να μας δώσεις απάντηση;

**ΒΑΛ.:** (Άξαφνα σηκώνεται μ' απόφαση, μεταμορφωμένη, άλλος άνθρωπος). Αμέσως τώρα!... Έκαμα την απόφασή μου. Είμαι έτοιμη!

**ΤΑΣ.:** Ναι ή όχι;

**ΒΑΛ.:** Ναι!

**ΤΑΣ.:** Δόξα σοι ο Θεός.

**ΒΑΛ.:** Θα φαντασθώ, θα υποθέσω (τονίζει πολύ τη λέξη) πως μπορεί να πεθάνω τώρα, σε λίγη ώρα, απόψε και, όπως έχω υποχρέωση, θα σου παραδώσω το μυστικό.

**ΤΑΣ.:** Ωραία!

**ΒΑΛ.:** Δε θα σε δέσω όμως με κανένα όρκο και, όπως δεν έχω υποχρέωση, θα σ' αφήσω ελεύθερη, με την ευχή μου, να το κάμεις ό,τι θες.

**ΤΑΣ.:** Σύμφωνες! (Δίνει το χέρι της στη Βαλέραινα).

**ΒΑΛ.:** (Υψώνοντας το χέρι της για ν' αποφύγει με τρόπο τη χειραψία). Σύμφωνες!

**ΜΑΝ.:** (Με χαρά). Μπράβο, μάνα!... Ζήτω η μάνα!... Έτσι ντε! Να ιδούμε και μεις πρόσωπο Θεού. Και πότε, με το καλό, θα γίνει η παράδοση; Το γοργό τη χάριν έχει.

**ΒΑΛ.:** Ναι, τώρ' αμέσως! Αφόντις η νύφη μου είχε την καλοσύνη να μου ανοίξει τα μάτια και να με κάνει να ιδώ πως μπορεί να πεθάνω και ξαφνικά, –μπορεί, γιατί όχι; ζωή και θάνατος βλέπεις,– δε μου είναι συχωρεμένο να το αναβάλω ούτε στιγμή. Μανόλη, κάνε μας τη χάρη να μας αφήσεις μοναχές.

**ΜΑΝ.:** Μετά χαράς, μετά χαράς! (Φιλεί τη Βαλέραινα στο κεφάλι κι αρπάζει το καπέλο του). Θα 'βγω έξω. Θα πεταχτώ ίσια με το Ταχυδρομείο, που ήρθε βαπόρι. Και περνώντας μάλιστα από το Καζίνο, θα ιδώ μην είναι ο Πάπουζας, να του δώσω την καλή είδηση. Έχω την άδεια, μάνα;

**ΒΑΛ.:** (Ορθή, στηριγμένη στη ράχη της πολυθρόνας της, συννεφιασμένη, σκοτεινή). Ναι.

**ΤΑΣ.:** (Ζωηρά). Ναι, ναι, πήγαινε, Μανόλη, πες του το. Όσο γληγορότερο, τόσο καλύτερα. Μπορεί να το μετανοιώσει, να μπλέξει με καμιά άλλη δουλειά... ξέρω κι εγώ;...

**ΜΑΝ.:** Και να χαλάσει τα λεφτά του, βέβαια!... (Τρέχει στην αριστερή πόρτα). Φρόνιμο να προλάβουμε... Φεύγω!

**ΤΑΣ.:** Και πού είσαι; (Τον προφταίνει στην πόρτα. Σιγά). Τέσσερες χιλιάδες! Ακούς; Λιγότερο δεν του δίνω τίποτα!

**ΜΑΝ.:** (Σιγά, βιαστικά, μ' ενθουσιασμό). – Εννοείται! Τέσσερες μπροστά και σαράντα κάθε μήνα. Αν τον κατάφερνα μάλιστα να μου δώσει απόψε καμιά μπροστάντσα, ως που να κάνουμε αύριο το κοντράτο; Έφυγα! (Φεύγει αριστερά).

[Έχει βραδιάσει. Ακούεται πάλι, σιγά, το τραγούδι του γείτονα κανταδόρου με την κιθάρα. Η Βαλέραϊνα φαίνεται σαν να τ' ακούει με συγκίνηση. Και μια στιγμή, ενώ ο ΜΑΝΟΛΗΣ κι η ΤΑΣΙΑ κουβεντιάζουν ακόμα στην πόρτα, ψιθυρίζει μονάχη της] (...)

#### ΣΚΗΝΗ 4η

[Η Τασία στρέφεται τώρα, δε βλέπει τη Βαλέραϊνα, κλειδώνει την πόρτα και, σιγά σιγά, κάθεται σε μια καρέκλα να την περιμένει. Σε λίγο, η Βαλέραϊνα μπαίνει δεξιά. Είναι χλωμή, αλλαγμένη. Κρατεί στα χέρια της τη χρυσή Παναγία].

**ΤΑΣ.:** (Φαιδρά). Ετοιμάστηκες;

**ΒΑΛ.:** (Με βαθιά φωνή). Ναι! (Προχωρεί σιγά στην πολυθρόνα της και κάθεται). Έκλεισες την πόρτα καλά;

**ΤΑΣ.:** Ναι, την κλείδωσα. (Κοιτάζει τη Βαλέραϊνα περίεργα και της έρχεται αθέλητα ένα μικρό, νευρικό γέλιο).

**ΒΑΛ.:** Γελάς;... Από τη χαρά σου...

**ΤΑΣ.:** Όχι. Έτσι μου 'ρθε... Μ' αυτό το ύφος που πήρες...

**ΒΑΛ.:** Πώς σου φάνηκε το ύφος μου;

**ΤΑΣ.:** Δεν ξέρω... αλλιώςτικο... πολύ επίσημο.

**ΒΑΛ.:** Μα το 'χεις για μικρό; Αγκαλά... το ξαστόχησα: Εσύ λογαριάζεις τώρα να το πουλήσεις και θα το 'χες για μεγάλο;...

**ΤΑΣ.:** (Σοβαρά). Με συγχωρείς! Μα μόνο τα μικρά πράματα πουλούμε; Και το σπίτι μας, στην Πλατεία Ρούγα,\* το πουλήσαμε, μα στοχάζουμαι πως δεν ήταν καθόλου μικρό. (Με πίκρα). Κοτζάμ παλάτι, μάνα!

**ΒΑΛ.:** Είναι κι άλλα παλάτια, μεγαλύτερα, που τα γκρεμίζουμε χωρίς να το καταλαβαίνουμε... Ε, αυτά δεν βλέπονται παρά με τα μάτια της ψυχής. Και μ' αυτά πάλι, σαν είναι «πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα» \*, όπως το λέει κι ο Σολωμός. Ας είναι! Έλα τώρα και δεν έχουμε πολύ καιρό... (Συλλογίζεται για ν' αρχίσει). Το ξέρεις όμως πως δεν έχω να σου φανερώσω κανένα μυστικό;

**ΤΑΣ.:** (Τρομαγμένη). Τι;

**ΒΑΛ.:** Μη φοβάσαι... Θέλω να πω πως το μυστικό μου το ξέρεις.

**ΤΑΣ.:** Εγώ; Μα δεν ξέρω τίποτα!...

**ΒΑΛ.:** Καλά' και δεν ξέρεις πώς και με τι φτιάνω το γιατρικό; Πες, πες!

**ΤΑΣ.:** Με σουπιοκόκαλο, με ζάχαρη και με κάτι άλλο.

**ΒΑΛ.:** Ε, με τίποτ' άλλο! Μ' αυτά που είπες μοναχά.

**ΤΑΣ.:** (Δύσπιστα). – Μοναχά;...

**ΒΑΛ.:** Ναι, ναι. Ηλιάζω τα σουπιοκόκαλα, τα παστρεύω, τους βγάζω, είδες, με το σουγιά το απάνου απάνου στρώμα, τα κοπανίζω ύστερα με ζάχαρη –δυο μερτικά ζάχαρη, ένα μερτικό σουπιοκόκαλο– τα περνώ από την ψιλή κρισάρα, κι η σκόνη η θαματοουργή είναι έτοιμη.

---

**Πλατεία Ρούγα:** πλατεία της Ζακύνθου.

**πάντ' ανοιχτά πάντ' άγρυπνα:** Βλ. Διονυσίου Σολωμού, Ελεύθεροι Πολιορκημένοι, Σχεδ. Β', 36.

**ΤΑΣ.:** Με γελάς, μάνα!...

**ΒΑΛ.:** Όχι, θα ιδείς. Σας άφηνα να πιστεύετε πως βάνω και κάτι άλλο, γιατί μου ήταν δύσκολο να κρύβω από τους σπιτικούς τα δυο συστατικά· κι αν δεν είχατε την ιδέα πως υπάρχει και τρίτο, ίσως και τέταρτο, δε θα 'ταν μυστικό. Η Όρσολα μάλιστα θα στοχάζεται πως λέω και κανένα ξόρκι, την ώρα που κοπανίζω.

**ΤΑΣ.:** (Κατάπληκτη). Αλήθεια; Η σκόνη λοιπόν που γιατρεύει ως και τη Θέλα,\* είναι από κόκαλο σουπιάς και από ζάχαρη κοινή; Μπορούσα λοιπόν να την κάνω κι εγώ, χωρίς να το ξέρω, όπως και κάθε άλλος που το ξέρει εδώ μέσα, χωρίς να το φαντάζεται, το φανερό σου μυστικό;

**ΒΑΛ.:** Ναι.

**ΤΑΣ.:** Τι περίεργο πράμα!

**ΒΑΛ.:** Χωρίς να το ξέρεις... Αυτή είναι η διαφορά. Ε, με πόσα μυστικά στον κόσμο συμβαίνει το ίδιο, και πόσο θα μας ξάφνιζε ο μάγος που θα μας τα φανέρωνε!... (Αισθάνεται πόνο). Να, κι εγώ, πριν από λίγο, δεν ήξερα πως θα πεθάνω τόσο γρήγορα, μα τώρα το ξέρω καλά.

**ΤΑΣ.:** Ω, μα τι λέγαμε πριν; Δε βαριέσαι! Θα πας εκατό χρονώ και συ, σαν τη μάνα σου.

**ΒΑΛ.:** Έλα... γρήγορα... και πρέπει να τελειώσουμε. Να κι η χρυσή Παναγία του Κρητικού, που θα σου βεβαιώσει ό,τι σου είπα. (Βιαστικά, αρχίζει να την ξεβιδώνει με το σουγιαδάκι της).

**ΤΑΣ.:** Σιγά σιγά... Γιατί τόση βία;

**ΒΑΛ.:** (Αισθάνεται πόνο δυνατότερο). Μα δεν έχουμε καιρό...

**ΤΑΣ.:** Δεν έχουμε καιρό... Τι λες!... Νομίζεις πως θα 'ρθει ο Πάπουζας τούτη τη στιγμή;

---

**Θέλα:** θόλωμα, ο καταρράκτης των ματιών.



**ΒΑΛ.:** Όχι αυτός... μα κάποιος άλλος... (Ξεβιδώνει βιαστικά, ενώ πονεί).

**ΤΑΣ.:** Ποιος;

[Η Βαλέραϊνα δεν απαντά. Έχει βγάλει το πισινό ξύλινο σκέπασμα της μικρής εικόνας και τότε φαίνεται, σφηνωμένο κει μέσα, ένα δεματάκι από χαρτί, που κρύβει άλλο χαρτί περγαμηνό. Η Βαλέραϊνα το ανοίγει και το ξεδιπλώνει. Η Τασία, ορθή από πίσω της, παρακολουθεί την εργασία].

**ΤΑΣ.:** Α, να η συνταγή!

**ΒΑΛ.:** Ναι. Παρ' τη τώρα και διάβασ' τη... Μα γλήγορα. (Κρυφομορφάζει από πόνους).

**ΤΑΣ.:** (Αρπάζει το χαρτί και το διαβάζει με κόπο). «Για τη Θέλα των ματιών, γιατρικό αλάθευτο. Έπαρε σουπιοκόκαλο, ξέρανέ το στον ήλιο ημέρες οχτώ και κοπάνισέ το καλά σε γουδί μπρούντζινο, ήγουν μπακιρένιο\* ...» (Σιγά-σιγά η φωνή της αδυνατίζει και διαβάζει κάμποσο μουρμουριστά, από μέσα της. Έπειτα δυνατότερα εξακολουθεί:) «...δυο βολές την ημέρα, ταχινό\* και λιόγερμα, και θέλεις ιδείν την υγεία σου, με την βοήθεια του Παντοδυνάμου και της Θεοτόκου, αμήν. – Δια χειρός Αγαπίου Ιερομόναχου του Κρητός, Αυγούστου γιώταβήτα...»

**ΒΑΛ.:** Δώδεκα.

**ΤΑΣ.:** «Άλφα - χι - κάπα».

**ΒΑΛ.:** Χίλια εξακόσια είκοσι.

**ΤΑΣ.:** Ναι! Έτσι είναι... Όπως μου είπες.

**ΒΑΛ.:** Είδες;... Φέρε τώρα 'δω το χαρτί. (Παίρνει το χαρτί, το διπλώνει όπως ήταν, το ξαναβάζει μέσα στο εικόνισμα και το βιδώνει βιαστικά).

---

**μπακιρένιο:** χάλκινο.

**ταχινό:** πρωί.



**ΤΑΣ.:** Τι περίεργο! Χάλασα τον κόσμο να μάθω ένα πράμα... που το 'ξερα! (Γελά).

**ΒΑΛ.:** (Της προσφέρει το εικόνισμα). Πάρ' το, κοντέσσα. Τώρα είναι δικό σου. Και το εικόνισμα, και το μυστικό, και όλα δικά σου.

**ΤΑΣ.:** (Της φιλεί το χέρι, ενώ παίρνει την Παναγία). Μάνα, σ' ευχαριστώ!

**ΒΑΛ.:** Εγώ δεν έχω πια τίποτα... εγώ δεν είμαι πια τίποτα. (Πονεί). Γι' αυτό δεν πρέπει να ζήσω άλλο.

**ΤΑΣ.:** (Επιπληκτικά). Ου!... Μα τι λόγια είν' αυτά;

**ΒΑΛ.:** (Με κόπο). Τίποτα... μη δίνεις σημασία... παραμιλώ... Ωστόσο εγώ έκαμα το χρέος μου. Και να πεθάνω τώρα δεν πειράζει... Το γιατρικό είναι πια δικό σου... Μπορείς να το κάμεις ό,τι θες... Εγώ σου δίνω... την ευχή μου! (Κλονίζεται, από τον πόνο).

**ΤΑΣ.:** (Αφήνοντας το εικόνισμα στο τραπέζι, ορθό κοντά σ' ένα βάζο). Ω, μάνα! με τι λόγια να σ' ευχαριστήσω, για τη θυσία που 'καμες για μας; (Στρέφεται και, καθώς βλέπει τη Βαλέραϊνα αλλοιωμένη να κλονίζεται και να στηρίζεται στην πολυθρόνα, ορμά κοντά της με τρόμο). Μάνα!... τι έχεις;... εχλώμιασες... Είς' άρρωστη!

**ΒΑΛ.:** (Κάθεται στην πολυθρόνα της). Τίποτα... όχι... μια ζάλη μου ήρθε... και πήγα να πέσω...

**ΤΑΣ.:** (Πιάνει για να τη βοηθήσει). Μα τα χέρια σου είναι κρύα... σε περιχύνει ιδρώτας... υποφέρεις... Μα περίεργο να σου κάνει τόση εντύπωση, τόση συγκίνηση αυτό!... Να το 'ξερα...

**ΒΑΛ.:** (Τη διακόπτει). Η θυσία... Δεν το 'δες εσύ; Έτσι κάνει κανείς μια θυσία;... Μα δεν έχω τίποτα... θα μου περάσει...

**ΤΑΣ.:** Αέρα!... Να πάρεις λίγο αέρα... (Τρέχει, διαπλατώνει τα παράθυρα, ξεκλειδώνει κι ανοίγει την αριστερή πόρτα). Έτσι... να σε φυσήξει... Αισθάνεσαι καλύτερα τώρα;...

**ΒΑΛ.:** (Ήσυχότερη). Ναι... Μα πάρε την Παναγία... Φύλαξε τη στον κόρφο σου.

**ΤΑΣ.:** Α όχι! πολύ μεγάλο φυλαχτό για μένα... Θα το φυλάξω στο συρτάρι μου.

**ΒΑΛ.:** Όπως θες... Μην του δώσεις όμως την ίδια τη συνταγή. Να τη διαβάσει μόνο και να την αντιγράψει. Ακούς, Τασία; Η Παναγία κάνει ας μείνει στο σπίτι έτσι όπως είναι.

**ΤΑΣΙΑ:** Καλά, καλά, ησύχασε (φαιδρά πάλι). Να σου πω όμως τώρα την αμαρτία μου; Στην αρχή ενόμισα πως με γελάς... Αληθινά!

**ΒΑΛ.:** (Με θλίψη). – Το κατάλαβα. Στοχάστηκες πως θα σου έκρυβα την αληθινή συνταγή και θα σ' έκανα να πουλήσεις του ανθρώπου ένα ψεύτικο γιατρικό, που θα έβλαβε ίσως τον κόσμο... Κακή υποψία, κοντέσσα μου, μα δεν είχες και τόσο άδικο!... Άμ' αρχινήσει κανένας να πέφτει... ποιος ξέρει ως πού θα φτάσει!... Ο κατήφορος είναι πάντα γλιστερός... (Της ξανάρχεται πόνος). Ναι... είχες δίκιο να με υποψιαστείς... Γιατί τη στιγμή που με είδες να πέφτω, δεν εφαντάστηκες πως είχα βρει κιόλας τον τρόπο να σηκωθώ... (σηκώνεται μ' ένα σπασμό) ν' ανεβώ ψηλότερα κι από κει που στεκόμουν.

**ΤΑΣ.:** Έσφαλα. Συμπάθησέ με, μάνα, βλέπω πως έσφαλα... Μα τι τρόπο λες; Δεν καταλαβαίνω...

**ΒΑΛ.:** Γιατί;... (Γιάνεται απ' την πολυθρόνα και μιλά βιαστικά). Δεν μπορούσα τάχα να βρω κι εγώ έναν τρόπο; μια λύση; μια σωτηρία;... Να, την ίδια ώρα που ο Καρρέρης σου έπαιζε τη «Μαρία Αντουανέττα» μου τραγουδούσε και μένα εδώ απόξω ένας γείτονας... Και μου ήρθε και μένα μια ιδέα... Ω, αν δεν ήταν αυτό, βεβαιώσου, Τασία, πως δε θα με κατάφερνες στον αιώνα!

**ΤΑΣ.:** Μάνα! με τρομάζεις!

**ΒΑΛ.:** Μη φοβάσαι τίποτα. Ο τρόπος μου δεν έχει καμιά σχέση με το δικό σου. Το ένα δε θα εμποδίσει το άλλο.

**ΤΑΣ.:** Μα τ' είν' αυτά; Τώρα με τρομάζεις περισσότερο... Ου! μα δεν μπορώ εγώ να ξεδιαλύνω αινίγματα! Τι θα κάμεις;... Γιατί είπες πως ο τρόπος σου θα σ' ανεβάσει ψηλότερ' απ' όπου στεκόσουν; Τι σημαίνει αυτό; Μίλησε καθαρά...

**ΒΑΛ.:** (Που πονεί τώρα πολύ). Αργότερα... θα μιλήσω... Τώρα μ' έπιασε πάλι εκείνη η κακοδιαθεσία... Δεν είναι τίποτα... Άφησέ με να πάω να ξαπλωθώ λίγο στο κρεβάτι, να μου περάσει. (Με μεγάλο κόπο για να κρατηθεί). Κι άμα γυρίσει ο Μανόλης, μου φωνάζεις... (Κινάει για την κάμαρά της, με βήμα που προσπαθεί να το κάνει σταθερό).

**ΤΑΣ.:** Μη θέλεις βοήθεια;... (Τρέχει κοντά της).

**ΒΑΛ.:** Όχι, όχι, τίποτα. (Την εμποδίζει). Άσε με... Κι ο Παυλάκης δεν πιστεύω ν' αργήσει... (Φεύγει δεξιά και κλει από μέσα την πόρτα).

**ΤΑΣ.:** (Μονάχη). – Της κόστισε... Μα τι να της κάνω;... (Παίρνει στα χέρια της και κοιτάζει την Παναγία). Τέσσερες χιλιάδες κολονάτα\* ... (Την αφήνει στη θέση της). Θα της περάσει!...

## ΣΚΗΝΗ 5η

**ΜΑΝ.:** (Με μεγάλη χαρά, εισορμά αριστερά, κρατώντας ένα γράμμα). Μάνα!... Τασία!... Γράμμ' από το Λομπάρδο! Να το!... Μου γράφει πως με διορίζει.

**ΤΑΣ.:** (Παίρνει το γράμμα, αλλά με κάποια αδιαφορία· ούτε το ανοίγει). Α, ο καημένος!...

**ΜΑΝ.:** Πάει κι αυτό! Τελείωσε! Πες πως είμαι κιόλας Αστυνόμος... Ξέρεις πόσα μπορώ να δανειστώ, δείχνο-

**κολονάτα:** ισπανικό αργυρό νόμισμα.

ντας μόνο τούτο το γράμμα;... Όσα θέλω!... Μάνα! – Μα πού είναι η μάνα;

ΤΑΣ.: (Τον εμποδίζει να προχωρήσει). Ας τη! ησυχάζει... Συγκινήθηκε τόσο πολύ...

ΜΑΝ.: Μα καλά!... εσύ δε χαίρεσαι; Δεν σου κάνει εντύπωση αυτό το γράμμα;... Ούτε τ' άνοιξες, βλέπω...

ΤΑΣ.: (Κάνει να τ' ανοίξει, απρόθυμα). Τι να τ' ανοίξω;... Σου γράφει πως θα διοριστείς... Εμείς τώρα έχουμε άλλα, σπουδαιότερα...

ΜΑΝ.: Τι;

ΤΑΣ.: (Μ' απορία). Τι;!... Η μάνα μου παράδωσε το μυστικό. Να κι η Παναγία.

ΜΑΝ.: (Γελάει). Ου! τώρα κι άλλη μια φορά!... Από τη χαρά μου για το γράμμα ξαστόχησα να σου το πω.

ΤΑΣ.: Τι; είδες τον κ. Πάπουζα;

ΜΑΝ.: Χα, χα!... Δεν υπάρχει πια κύριος Πάπουζας!

ΤΑΣ.: (Τρομαγμένη). Έφυγε;...

ΜΑΝ.: Τον πιάσανε!

ΤΑΣ.: (Κατάπληκτη). Τον πιάσανε;!... Γιατί;

ΜΑΝ.: (Φαιδρότατα). Πλαστογράφος ο μασκαράς!

ΤΑΣ.: Ω, δυστυχία!

ΜΑΝ.: Μάλιστα, μάλιστα! Ο σιορ Τζώρτζης ο Πάπουζας, ο μεγάλος επιχειρηματίας, με τις κομπανίες του και με τα μεταλλεία του, πλαστογράφησε στην Αθήνα ένα τσέκι, δεν ηξέρω από πόσες χιλιάδες, τσέπωσε τα λεφτά, ήρθε στη Ζάκυθο να μας κάνει το λόρδο και τριγύριζε σα χάχας στον Πλατύφορο, ώσπου τον επιάσανε όλο με την κάσκα του! Χα, χα! το περίμενες;

ΤΑΣ.: Μα να σου πω... εμένα δε μου φάνηκε και τόσο πολύ... Πολλά λόγια, πολλά φούμαρα... Αμή τώρα;

ΜΑΝ.: Τώρα;... Ανάγκη που τον έχουμε! Ας είν' καλά τούτο δω! (Της παίρνει το γράμμα). Φέρ' το να το δείξω της μάνας... Μα κοιμάται;

**ΤΑΣ.:** (Λυπημένη). Ας τη, της το δείχνεις ύστερα... Θα πικραθεί κι αυτή η καημένη, άμα μάθει πως όλ' αυτά έγιναν του κακού-χαϊμανά... (Μένει συλλογισμένη).

**ΠΑΥΛ.:** (Εισορμά αριστερά, με το καπέλο του). Τα μάθατε; Πιάσανε τον Πάπουζα!

**ΜΑΝ.:** Γκράτσια ντελ αβίζο!\*

**ΠΑΥΛ.:** Α! το ξέρετε;... Τον κλέφταρο, τον καλπουζάνο,\* τον μπαγαπόντη!\* Που θα μ' έπαιρνε και στην Εταιρεία του. Ακούς εκεί!... Κι έγινε ένα σούσουρο στον Πλατύφορο!... Φανταστείτε, δεν ήθελε ν' ακολουθήσει τους χωροφυλάκους, γιατί έλεγε πως βασίλεψε ο ήλιος!... – «Μπρε, είναι μέρα ακόμα!... – Όχι νύχτα!». Επιτέλους κάποιος έδειξε την τσίμα\* του κονταριού της σημαίας στο Κάστρο, που έλαμπε χρυσωμένη ακόμ' από τον ήλιο. Μέρα! Και τότες ο κύριος Πάπουζας –τι να κάμει;– αναγκάστηκε να υποκύψει. Τι ούρρα\*, τι γιούχα, τι κακό! Μισή ώρα βάσταξε το πανηγύρι!... (Γελά). Αλήθεια όμως, ποιος θα μας δώσει τώρα κολονάτα, για να πάρει το γιατρικό; Κρίμας τη χαρά μας και το σταύρωμα που κάναμε άδικα της καημένης της νόνας!... Μ' αφού είμαστε κουτεντέδες\* και χάφτουμε ό,τι μας πουν...

**ΤΑΣ.:** (Αυστηρά). Σώπα! Τώρα δεν έχουμε ανάγκη... Ο παπάκης σου διορίζεται Αστυνόμος... Του 'γράψε ο Λομπάρδος.

---

**Γκράτσια ντελ αβίζο:** (φρ. Ιταλ.) ευχαριστώ για την πληροφορία.

**καλπουζάνος:** (λ. τουρκ.)· κιβδηλοποιός, πλαστογράφος, απατεώνας.

**μπαγαπόντης:** (λ. ιταλ.)· αλήτης, απατεώνας.

**τσίμα:** άκρη.

**ούρρα:** ζήτω.

**κουτεντές:** κουτός.

**ΠΑΥΛ.:** (Με χαρά). Μπα! μπα!... Αλήθεια;

**ΜΑΝ.:** (Αυστηρά). Μάλιστα κύριε!

**ΠΑΥΛ.:** Ούρρα!! (Χοροπηδά).

**ΜΑΝ.:** Σκασμός!... Σύχασε!... η νόνα σου κοιμάται... Και μην παραχαίρεσαι, γιατί τώρα που θα 'μαι Αστυνόμος με τους κλητήρες θα σε στέλνω στο σκολειό. (Στην Τασσία). Για θυμήσου όμως Τασσία, και τ' αποψινό όνειρο σου!... Είδες τα άτιμα πώς βγαίνουν καμιά φορά; Να τα φλωριά που πέφτανε βροχή και χάνουνταν πριν τα πιάσεις. Η ιστορία του Πάπουζα!

**ΤΑΣ.:** (Με τρόμο κάποιου προαισθήματος). Ναι... μα έπεφταν στο μαύρο πέφκι\* ... Θεέ μου! γιατί έπεφταν στο μαύρο πέφκι του θανάτου;...

[Αυτή τη στιγμή, η Βαλέραινα ανοίγει με κόπο την πόρτα της και σέρνεται προς τη σάλα. Είναι κατάχλωμη, πελιδνή, ετοιμοθάνατη.]

**ΒΑΛ.:** (Με σπασμωδική φωνή). Α! τι άδικο!... τι άδικο!... Τάκουσα όλα!... Βοήθεια, παιδιά μου!... Παυλάκη μου, Μανόλη μου!... Δε θέλω τώρα να πεθάνω!... Βοήθεια!... (Καθώς προχωρεί, κλονίζεται και πέφτει κοντά στο κατώφλι της πόρτας. Τρομάζουν όλοι και ορμούν να τη βοηθήσουν).

**ΜΑΝ.:** Μάνα!... Μάνα! τι έχεις;... Είσαι άρρωστη;

**ΒΑΛ.:** Βοηθάτε με!... Πήρα φαρμάκι!... Το γιατρό!...

**ΜΑΝ.:** Ω, δυστυχία!

**ΤΑΣ.:** Ωιμέ!... να το!

**ΜΑΝ.:** (Σηκώνει, με τη βοήθεια του Παυλάκη, τη Βαλέραινα και την καθίζει στην πολυθρόνα της, που τη σέρνει πιο κοντά η Τασσία). Φαρμάκι; Αχ, γιατί να μας το κάμεις αυτό το κακό, μάνα;...

---

**πέφκι:** μικρό χαλί.



**ΒΑΛ.:** Γιατί έπρεπε... να φανερώσω το μυστικό, όταν θα 'μουν βέβαιη πια... πως θα πεθάνω... Μα τώρα δε θέλω!... Τώρα δεν είναι ανάγκη!... Αχ, πώς πονώ!... Ένα γιατρό!... ένα ποτήρι νερό!... Καίουμαι!...

**ΜΑΝ.:** (Χαμένος, βιαστικά). Θεέ μου!... Νερό της νόνας σου, Παυλάκη!... Τρέχω για γιατρό!... (Ορμά, αρπάζοντας το καπέλο του, να βγει αριστερά).

**ΠΑΥΛ.:** Νερό!... Πού είναι το κανάτι;... (Φωνάζει).

Όρσολα! (Τρέχει σαστισμένος εδώ κι εκεί. Η Τασία τώρα κρατεί τη Βαλέραινα).

**ΒΑΛ.:** (Άξαφνα). Μανόλη!... Στάσου!... Παυλάκη! Είναι περιττό!... Δε θέλω τίποτα!... Είναι αργά... Θα πεθάνω!... Πεθαίνω!... Ελάτε κοντά μου!... Ελάτε!... Γρήγορα!...

[Μπαίνει αριστερά η Όρσολα.]

**ΟΡΣ.:** Παναγία μου!... Τι έχει η κοντέσσα;

[Περιστοιχίζουν τη Βαλέραινα καθισμένη στην πολυθρόνα της, στην αγωνία του θανάτου. Κλαίνει. Προσπαθεί να τους αγκαλιάσει να τους φιλήσει].

**ΜΑΝ.:** Α, τι κακό που σου κάναμε, μάνα! Συχώρεσέ μας!... Συχώρεσέ μας!...

**ΒΑΛ.:** Σας συχωράω!... Από την αγάπη μου...

**ΤΑΣ.:** (Που στέκεται πιο παράμερα, σαν κάποια τύψη να την εμποδίζει). Μάνα!... Έγνοια σου! Το μυστικό σου εγώ θα το φυλάξω πάντα, σου τ' ορκίζομαι!... (Τρέχει και παίρνει την Παναγία). Κι αυτό το εικόνισμα θα το 'χω στον κόρφο μου φυλαχτό...

**ΒΑΛ.:** (Πεθαίνοντας). Ευχαριστώ... πεθαίνω πιο ήσυχη τώρα... Μα σ' είχα καλή να το 'λεγες... όταν δεν είχαμε να φάμε!... (Κάνει το σταυρό της). Δεν πειράζει... ας είσαι... και συ... συχωρεμένη!...

[Ξεψυχά. Ανασηκώνεται μια στιγμή και ξαναπέφτει νεκρή].

**ΠΑΥΛ.:** (Σπαρακτικά). Πέθανε!... Νόνα μου! Νόνα! (Μένει κοντά της).

**ΟΡΣ.:** (Πέφτει γονατιστή με κλάματα). – Κυρά μου!... κοντέσσα μου!...

**ΜΑΝ.:** (Έξαλλος, αρπάζει από το χέρι την Τασία και την τραβά μπροστά). Τασία!... Σκοτώσαμε τη μάνα μας! εμείς τη σκοτώσαμε!

**ΤΑΣ.:** (Κλαίγοντας). Όχι Εμείς! Η Ανάγκη!

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ποιοι λόγοι έκαναν τη Βαλέραινα να πει: «Εγώ δεν είμαι πια τίποτα. Γι' αυτό και δεν πρέπει να ζήσω». Τι προοικονομεί η φράση της αυτή;
2. Ποιο ήταν το τραγικό δίλημμα της κοντέσσας; Τελικά τι την έκανε να υποχωρήσει;
3. Η απόφαση της Βαλέραινας να αυτοκτονήσει τι άνθρωπο φανερώνει;
4. Στο απόσπασμα παρουσιάζονται τρεις γενιές που ανήκουν στην ίδια κοινωνική τάξη. Τι διαφορές παρουσιάζουν;



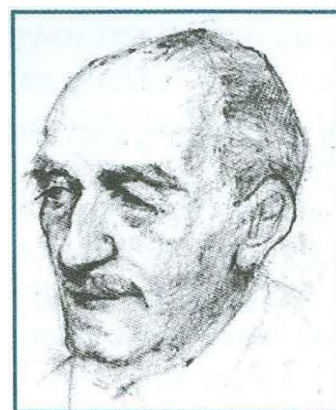
Το σπίτι του συγγραφέα  
στη Ζάκυνθο.  
σκίτσο Αντ. Βώτη





## Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά μεγάλωσε στη Ζάκυνθο και το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του το πέρασε στην Αθήνα, όπου και πέθανε. Παρουσιάστηκε στα γράμματα σε εφηβική ηλικία κι από τότε δεν έπαψε να γράφει. Ασχολήθηκε με όλα τα είδη του πεζού λόγου. Πρώτος αυτός διέγνωσε την αξία των ποιητών Γρυπάρη και Καβάφη και τους παρουσίασε από τις στήλες περιοδικών. Τα περισσότερα μυθιστορήματα και θεατρικά έργα του είναι εμπνευσμένα από την παλιά αριστοκρατική κοινωνία της Ζακύνθου και τη σύγχρονή του αθηναϊκή ζωή. Ο Ξενόπουλος απέσπασε την πεζογραφία από την ειδυλλιακή ύπαιθρο και την προσανατόλισε προς τη σύγχρονη ζωή, δίνοντας της έτσι αστικό χαρακτήρα. Από τα μυθιστορήματα του ξεχωρίζουν: Στέλλα Βιολάντη (1909), Ο Κόκκινος Βράχος (1915), Πλούσιοι και φτωχοί (1926) κ.ά. Από τα θεατρικά: Φοιτηταί (1921), Πειρασμός (1930) κ.ά. Μερικά θεατρικά έργα απαντούν και ως πεζά. Κατά καιρούς ίδρυσε ή διηύθυνε και διάφορα αξιόλογα περιοδικά, όπως: Εικονογραφημένη Εστία, Διάπλασις των Παιδών, Νέα Εστία.



## Το σπίτι του δασκάλου

ΜΕ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ του Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα ο Χατζόπουλος επιχειρεί μια ανατομία της κοινωνικής πραγματικότητας. Ωριμος και κατασταλαγμένος στη γλώσσα και την αφήγηση, με προσωπικό τόνο στην έκφραση, καταγράφει τα γεγονότα και τις κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις οποίες ζει ο άνθρωπος. Όπως θα διαπιστώσετε, ο συγγραφέας τηρεί τη θέση του αντικειμενικού παρατηρητή, που δε σχολιάζει τα διαδραματιζόμενα, αλλά αφήνει να μιλήσουν τα ίδια τα γεγονότα, οι ίδιες οι πράξεις των προσώπων. Έτσι ο αναγνώστης μένει ανεπηρέαστος, για να κρίνει και να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα.

«Να μην είσαι για τίποτε! να μην είσαι για τίποτε» γκρίνιαζε ο παππούς κάθε φορά που ο πατέρας γύριζε το μεσημέρι σπίτι δίχως να μπορέσει να εκτελέσει μian απόφαση, να εισπράξει ένα χρέος που είχε βγει πρωί επίτηδες για να το εισπράξει.

Ο πατέρας έσκυβε το κεφάλι και δε μιλούσε. Έσκυβε το κεφάλι τόσο που τα μουστάκια του 'γγίζανε το πιάτο εκεί που έτρωγε.

Ο παππούς δεν έπαυε να μουρμουρίζει, κι η μητέρα κοίταζε πότε τον πατέρα λυπημένα, πότε τον παππού παρακαλεστικά. Μα ο παππούς δεν έπαυε, κι ο πατέρας έσκυβε και δε μιλούσε.

Το πράμα κατάντησε τόσο συχνό, έγινε ταχτικό, σχεδόν καθημερινό στο σπίτι. Το στόμα του παππού συνήθισε να μουρμουρίζει, οι ωμοί του πατέρα μάζεψαν από το σκύψιμο, το πρόσωπο του πήρε όψη περσότερο κουτή παρά θλιμμένη.

Κι όμως τόσο κουτός δεν ήταν ο πατέρας. Μονάχα πως δεν ήταν καμωμένος για έμπορος, όπως το θέλησε η περίπτωση να γίνει, όταν κατέβηκε στην πόλη και παντρεύτηκε με τη μητέρα. Πρωτύτερα ζούσε στο χωριό του απάνω στα βουνά, όπου οι άνθρωποι περνούν τα χρόνια τους παίζοντας χαρτιά, μιλώντας για πολιτικά και κλέβοντας ο ένας του άλλου την κατσίκα. Καμιά ανάγκη, φαίνεται, δε βιάζει εκεί κανέναν να έχει μια ξεχωριστή δουλειά. Τα μόνα γνώριμα έργα είναι του καταμετρητή, του εισπράκτορα, του πάρεδρου\* και του αστυνόμου. Απ' όλα αυτά είχε περάσει κι ο πατέρας στο χωριό του, μα κάτω στην πόλη που κατέβηκε, δε βρέθηκε εύκαιρη καμιά από αυτές τις θέσεις, κι ο πεθερός του ντρεπόταν από τον κόσμο να τον βλέπει να κάθεται άεργος και τον βιάζε να πιάσει κατιτί να κάνει. Κι ο πατέρας, το προχειρότερο που βρήκε ήταν το εμπόριο. Το άρχισε στο πόδι και σα στα χωρατά. Κι άξαφνα βρέθηκε χωμένος μέσα στα γεμάτα. Χωρίς να καταλάβει πώς, βρέθηκε μια στιγμή να έχει στο χέρι του όλο σχεδόν το γύρο της επαρχίας. Τα κάρα που δουλεύαν από το σκάλωμα ως την πόλη δεν του ήταν πια αρκετά, κι έφερε τα δικά του κάρα, οι αποθήκες που ήταν για νοίκιασμα στην πόλη δεν του χωρούσανε το πράμα, κι έχτισε δικές του, τ' αγώγια που πλήρωνε για να ταξιδεύει εδώ και κει στοιχίζανε πολύ, ώστε αγόρασε δικό του αμάξι. Κάποιοι το βλέπαν πως παραξανοίχτηκε, και ταχτικά του το ψιθύριζε η μητέρα, μα ο πατέρας είχε πάρει φόρα πια κι ήταν αδύνατο να σταματήσει. Σταμάτησε μόνο

---

**πάρεδρος:** ο αναπληρωτής ενός άρχοντα (δημάρχου, προέδρου κτλ.).

όταν ήρθαν ξαφνικά δυο δανειστές απ' το Τριέστι\* και κλείσαν τις απόθήκες με σφραγίδες, κατάσχεσαν κάρα κι άλογα και πούλησαν το αμάξι. Ο παππούς πρόλαβε κι έσωσε κάτι από την προίκα της μητέρας, και του πατέρα για να έχει πάλι μια δουλειά τού αφήσανε να εισπράξει ό,τι είχαν παραιτήσει ανείσπραχτο οι δανειστές απ' το Τριέστι.

Κι έτσι ο πατέρας βρέθηκε πάλι με δουλειά. Έστησε το γραφείο του σε μια κάμαρα στο σπίτι, έβαλε σε τάξη χαρτιά και συναλλάγματα\* κι άνοιξε πράξη με κλητήρες και με δικηγόρους. Για να πληρώνει όμως αυτούς, έπρεπε η μητέρα να γυρίζει με παντούφλες τρύπιες, και στο σπίτι να μην τρώμε κρέας κάθε μεσημέρι. Είναι αλήθεια πως ο πατέρας δεν αργούσε πολύ να πάρει τελεσίδικες απόφασες, και τα εκτελεστά\* είχαν γεμίσει το συρτάρι. [Μα μέναν πάντα κλειδωμένα στο συρτάρι]. Κι όσα βγαίναν, ξαναγύριζαν γρήγορα και κλειδωνόντανε. Θα νόμιζε κανείς πως ο πατέρας λυπότανε να τα βγάλει απ' το συρτάρι, κι ο παππούς τον περγελούσε πως του βάλθηκε να κάνει συλλογή από εκτελεστά. Η μητέρα όμως έριχνε το σφάλμα στην καλοσύνη του, στην αγαθή ψυχή που είχε ο πατέρας. Και τότε θύμωνε ο παππούς κι έμπηγε πάλι τη φωνή:

«Κουτός, χαμένος, ανίκανος για καθετί».

---

**Τριέστι:** Τεργέστη. Γνώρισε μεγάλη εμπορική ακμή κατά το χρονικό διάστημα, στο οποίο αναφέρεται το διήγημα (τέλη του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα).

**συνάλλαγμα:** συναλλαγματική ή ξένο τραπεζογραμμάτιο.

**εκτελεστά:** οι δικαστικές αποφάσεις που πρέπει να εκτελεστούν.

Ο πατέρας έσκυβε. Κι έπαιρνε κάθε πρωί κι ένα δικόγραφο\* στην τσέπη. Μα το μεσημέρι γύριζε πίσω με το άλλο που είχε πάρει χτες μαζί. Το έφερνε πίσω, έλεγε, γιατί του έλειπε μια υπογραφή. Και την άλλη μέρα ξαναέφερνε και το άλλο. Αλλού βάζανε κάτι στο χέρι του κλητήρα, κι ο κλητήρας γύριζε πίσω το εκτελεστό, αλλού τον φοβέριζαν, κι ο κλητήρας φοβόταν κι έφευγε.

Ο πατέρας πήγαινε στον υπομοίραρχο για να ζητήσει χωροφύλακες να πάνε μαζί με τον κλητήρα. Ο υπομοίραρχος τον δεχότανε φιλικά, έκανε τσιγάρο από την ταμπακέρα που του άνοιγε ο πατέρας, δεν πρόσεχε ούτε το λαθραίο τσιγαρόχαρτο που είχε η ταμπακέρα, μιλούσε μαζί του για τα νέα της αγοράς και τα πολιτικά, μα χωροφύλακες δεν του περισσεύανε ποτέ.

Ο πατέρας ένιωθε την αφορμή. Γύριζε σπίτι τότε σκυφτός και τότε πεισμωμένος. Κι όταν του ξαναγκρνιαζε ο παππούς, τολμούσε και ψιθύριζε καμιά φορά: «Σαν κι έχω και το κόμμα να με υποστηρίξει».

Και τότε ήταν που θύμωνε διπλά ο παππούς. Το έπαιρνε σαν πείραγμα δικό του, σαν υπαινιγμό για τη συνήθεια που είχε να είναι πάντα με το κόμμα που δεν ήταν στην αρχή.

«Μας θέλει ν' αλλάξουμε κιόλα κορδέλα\*!» φώναζε. Και πετούσε την πετσέτα.

Η μητέρα μαζευτόταν φοβισμένη κι ο πατέρας δοκίμαζε κάτι να πει. Μα ένα νόημα της μητέρας τον κρατούσε: Ο παππούς είχε κι άλλη θυγατέρα παντρεμένη, που αφορμή ζητούσε να πάρει στο δικό της σπίτι τον παππού.

---

**δικόγραφο:** δικαστικό έγγραφο.

**θ' αλλάξουμε κορδέλα:** εννοεί ν' αλλάξουμε κόμμα, παράταξη.



Πατέρας και μητέρα σκύβαν τότε τα κεφάλια ως που ξεθύμωνε πάλι ο παππούς. Κι έτσι περνούσε η ζωή στενόχωρη στο σπίτι. Η μητέρα δεν είχε πια να δίνει έξοδα για νέες δίκες, και στο συρτάρι του πατέρα δε μαζευόντανε νέα χαρτιά.

Εκεί ήρθε ξαφνικά, ο πατέρας χαρούμενος μια μέρα και ψιθύρισε κάτι της μητέρας: Η μητέρα μέσα σε κείνα που της απόμειναν είχε κι ένα μικρό σπιτάκι, μια κάμαρα όλο όλο μ' ένα κομμάτι αυλή. Από χρόνια το είχε νοικιασμένο ένας παπουτσής και κατοικούσε με τη φαμελιά του. Είχε έρθει από τα νησιά δάσκαλος του χορού μαζί και παπουτσής. Τα πρώτα χρόνια έμαθε κάποιους νέους χορό, έπειτα τον ξέχασε κι ο ίδιος, και τώρα ζούσε μπαλώνοντας περισσότερα παρά όσα έφτιανε παπούτσια. Όσο ο πατέρας ήταν στα καλά του, δεν του ζητούσαμε νοίκι ποτέ· το έκλεινε η μητέρα στα σιδερωτικά και στη μαστίχα το γλυκό που έστελνε και της έφτιανε η γυναίκα του. Έπειτα που έπεσε\* ο πατέρας, δοκίμασε να το κλείσει σε μπαλώματα και μετσοσόλες\*. Μα ο δάσκαλος δούλευε ψεύτικα όσο δεν τον πλήρωναν μετρητά, κι η μητέρα άρχισε να στέλνει να ζητά το νοίκι της δασκάλας, αφού απελπίστηκε πως ο πατέρας θα το έπαιρνε από το δάσκαλο. Η δασκάλα έβγαινε στην πόρτα τριγυρισμένη από ένα πλήθος πόδια ξιπόλητα και αχτένιστα κεφάλια και μας έλεγε πως θα το φέρει μόνη της μητέρας. Έτσι είχαν μαζευτεί κάπου δυο χρόνων νοίκια και σημειωθήκανε και κείνα στα βιβλία του πατέρα.

Γι' αυτό λοιπόν το σπίτι του δασκάλου, όπως το λέγαμε, βρέθηκε αγοραστής ανέλπιστα, κι ο πατέρας ήρθε στη μητέρα γελαστός εκείνη την ημέρα. Η μητέρα χρειαζόταν χρήματα κι αυτή κι έμεινε αμέσως σύμφωνη

---

έπεσε: ξέπεσε οικονομικά.

μετσοσόλα: μισή σόλα.

να πουληθεί το σπίτι του δασκάλου. Μα φαίνεται το άκουσε ο δάσκαλος, φοβέριξε πως δεν το αδειάζει, κι έτσι ο πατέρας ξαναήρθε βαρύς και σκοτεινός την άλλη μέρα. Ο αγοραστής του είπε πως το παίρνει μόνο αν του το δώσουν αδειανό. Και σα δεν ήταν ο παππούς μπροστά, φώναξε ο πατέρας θυμωμένα:

«Θα του κάνω χαρτιά, να τον πετάξω έξω με το νόμο».

Κι ετοίμασε την αγωγή. Μα η μητέρα λυπόταν τη δασκάλα και το πλήθος τα παιδιά της και δεν ήθελε να υπογράψει. Μα πάλι στοχάστηκε ύστερα τα χρήματα που θα μετρούσε ο αγοραστής –χίλιες δραχμές και παραπάνω– κι αναγκάστηκε να στέρξει\*. Υπόγραψε, κι ο πατέρας πήγε στον πρόεδρο και πήρε την απόφαση. Την έφερε στο σπίτι σα νέο τρόπαιο, κι οι πλάτες του πήγαιναν πέρα δώθε από τη βία\*, όταν ξανάφυγε με αυτή. Το απόγεμα ξεκίνησε με τον κλητήρα. Χωροφύλακες δεν του χρειαζόταν να ζητήσει. Πήρε μονάχα τα δυο αγόρια του μαζί και διάλεξε μιαν ώρα που έλειπε από το σπίτι ο δάσκαλος. Προχωρήσαμε κι οι τέσσερες μαζί. Μπρος ο πατέρας κι ο κλητήρας, πίσω εμείς τα δυο παιδιά. Άμα φτάσαμε, ο κλητήρας έδεσε στο μπράτσο μια κορδέλα μπλάβα και χτύπησε την πόρτα. Μα οι γειτόνοι, φαίνεται, μόλις μας είδαν το πρόφτασαν της δασκάλας, και κείνη κλείστηκε μέσα και σύρτωσε την πόρτα. Ο κλητήρας ξαναχτύπησε. Στο τρίτο χτύπημα έπεσε η πόρτα σωριασμένη χάμω στο όνομα του νόμου.

Η δασκάλα παρουσιάστηκε στη μέση από το σωρό τ' αχτένιστα κεφάλια και μας κοίταζε χλωμή κι ασάλευτη. Δεν έκαμε ούτε κίνημα ν' αντισταθεί. Βοήθησε μάλι-

---

**στέργω:** υποχωρώ.

**βία:** βιασύνη.

στα και κουβαλήσαμε έξω το ξύλινο κρεβάτι, όπου κοιμόταν με το δάσκαλο, ένα κουτσό τραπέζι με μερικά σκαμνιά, και δυο τρία παλιά παπλώματα και στρώματα. Από τα στρώματα χυνόταν τ' άχυρα καθώς τα φέρναμε έξω, και μέσα σε άλλα δυο τρία ξακάρφωτα σεντούκια και καλάθια στοίβαξε η δασκάλα τα ρούχα των παιδιών μαζί με πιάτα, μπρίκια, καυκιά\* κι ό,τι άλλο είχαν. Τα κουβαλήσαμε και τα σωριάσαμε στο δρόμο. Απάνω στο σωρό κάθισαν τα ξιπόλητα παιδιά, άλλος σωρός αυτά, και γύρω μαζεύτηκαν οι γειτόνοι και κοίταζαν.

Ο πατέρας έκραξε αμέσως μαραγκό και ξαναέστησε την πόρτα. Την κλείδωσε έπειτα, και φύγαμε.

Ο αγοραστής περίμενε στο μαγαζί του άλλου δρόμου και πρόσταξε και φέρανε ρακιά, όταν ο πατέρας του έδωσε το κλειδί εμπρός στον κλητήρα.

Όπως γυρίζαμε υστέρα στο σπίτι, οι ώμοι του πατέρα κουνιόνταν στον αέρα σα φτερά και το βράδυ στο τραπέζι τον είδαμε να κάθεται πρώτη φορά με σηκωμένο μέτωπο και να τολμά να βλέπει τον παππού στα μάτια.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

Μια από τις βασικές αρχές του νατουραλισμού ήταν πως ο άνθρωπος διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση του περιβάλλοντος και των περιστάσεων. Αριστοτεχνική εφαρμογή αυτής της αρχής αποτελεί και το διήγημα που διαβάσατε. Αφού το μελετήσετε, ν' απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

**καυκί:** μικρό (ξύλινο κυρίως) πλατύστομο δοχείο.

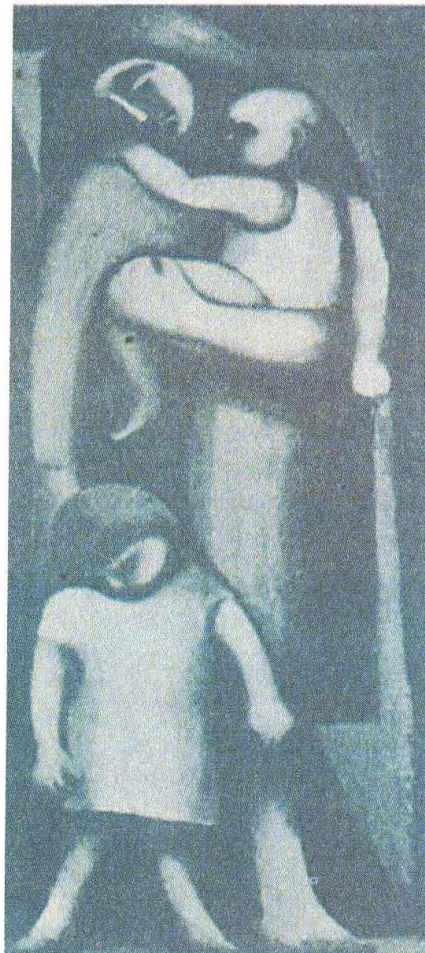


1. α. Πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας του πατέρα από την αρχή ως το τέλος; Πού οφείλεται η αλλαγή της συμπεριφοράς του;

β. Πώς παρουσιάζονται από το συγγραφέα τα άλλα πρόσωπα του διηγήματος και ιδιαίτερα ο παππούς (πώς αντιδρά η μητέρα και πώς ο παππούς όσο ο πατέρας δείχνεται ανίκανος ν' ανταποκριθεί σε ό,τι του επιβάλλει το υλικό του συμφέρον; Τι αντιπροσωπεύει ο παππούς;).

γ. Το διήγημα τελειώνει α) με την έξωση του «δασκάλου» και της οικογένειάς του και β) με τη γεμάτη ικανοποίηση επιστροφή του πατέρα στο σπίτι. Τι θέλει να πετύχει ο συγγραφέας με την αντιπαράθεση των δυο αυτών σκηνών;

δ. Η αφήγηση, παρ' όλο που ο συγγραφέας τηρεί σταση αντικειμενική, είναι λιτή και ζωντανή. Να υποστηρίξετε αυτή την άποψη επισημαίνοντας τις αρετές της στις δυο παραπάνω σκηνές.



**Αδαμάντιος Διαμαντής (1900-1994), Μητρότητα (π.  
1960)**



Ο Κωσταντίνος Χατζόπουλος (έτσι προτιμούσε να γράφει το όνομά του) γεννήθηκε στο Αγρίνιο και πέθανε στο πλοίο, ενώ ταξίδευε για την Ιταλία. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πολύ λίγο

όμως άσκησε το δικηγορικό επάγγελμα, γιατί αφιερώθηκε στη Λογοτεχνία. Παρέμεινε για 11 χρόνια στη Γερμανία (1900-1901, 1905-1914), όπου και ενστερνίστηκε τις σοσιαλιστικές ιδέες, που είχαν διαδοθεί τότε στη Γερμανία, και προσπάθησε να τις μεταδώσει και στην Ελλάδα, όπου ξαναγύρισε οριστικά το 1914 και παρέμεινε κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Ο Χατζόπουλος μοιράστηκε ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία. Στην ποίηση ακολούθησε την τεχνοτροπία του συμβολισμού, ενώ στην πεζογραφία (με εξαίρεση το Φθινόπωρο) έθεσε ως στόχο τη ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας του καιρού του. Ακολουθώντας τις αρχές του ρεαλισμού και του νατουραλισμού προσπάθησε να διευρύνει τα στενά πλαίσια της ελληνικής ηθογραφίας και να δώσει διέξοδο στους κοινωνικούς προβληματισμούς του αποκαλύπτοντας μερικές πληγές της σκληρής επαρχιακής ζωής (Αγάπη στο χωριό, Ο Πύργος τον Ακροπόταμο) ή της κοινωνικής πραγματικότητας (Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα). Έγινε έτσι, μαζί με το Θεοτόκη και τον Παρορίτη, ο εισηγητής του κοινωνικού μυθιστορήματος στην Ελλάδα. Μοναδική θέση στο πεζογραφικό του

έργο κατέχει το Φθινόπωρο, που αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της συμβολιστικής και γενικότερα της λυρικής πεζογραφίας και επηρέασε πολλούς μεταγενέστερους πεζογράφους. Αποφασιστική ήταν επίσης η συμβολή του στην πνευματική ζωή της Ελλάδας με την έκδοση του περιοδικού «Τέχνη». Το έργο του: α) Ποίηση: Τραγούδια της ερημιάς (1898), Τα ελεγεία και τα ειδύλλια (1898), Απλοί τρόποι (1920), Βραδινοί θρύλοι (1920). β) Πεζογραφία: Αγάπη στο χωριό (1910), Ο Πύργος του Ακροπόταμου (1915), Υπεράνθρωπος (1915), Τάσω, στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα (1916), Φθινόπωρο (1917), Αννιώ και άλλα διηγήματα (1923) γ) Μεταφράσεις: Γκαίτε Ιφιγένεια εν Ταύροις (1910), Φάουστ (1916), Γ. Γκέγκερσταμ Το βιβλίο τον μικρού αδερφού (1915). Κ. Μαρξ - Ένγκελς Το κομμουνιστικό μανιφέστο (1913) κ.ά. Το 1992 εκδόθηκε το σύνολο του ποιητικού του έργου (Τα ποιήματα, φιλολογική επιμέλεια Γ. Βελουδής) και το 1996 το σύνολο σχεδόν του κριτικού έργου στη σειρά του ιδρύματος Ουράνη.

Αρκούδα

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ δημοσιεύτηκε το 1893. Ο Μητσάκης είχε μια ιδιαίτερη ευαισθησία για τα ζώα που βασανίζονται και συχνά αναφέρεται σε διηγήματά του σ' αυτό το θέμα. Στο διήγημα που ακολουθεί θα πρέπει να προσεχτεί ιδιαίτερα η παρατηρητικότητα, η δύναμη της περιγραφής και η δεισδυτικότητα της σκέψης τον συγγραφέα σε συνδυασμό με την εκφραστική άνεση και το γλωσσικό πλούτο του, στοιχεία που χαρακτηρίζουν την πεζογραφία του Μητσάκη.

– Άιντε ωρέ τώρα να κάνει πώς φυλάει ου τζομπάνος τα πρόβατα...

Και η αρκούδα, κατάμαυρη αρκούδα, νέα ακόμη, λίγο μεγαλύτερ' από μανδρόσκυλον, αλλά κακουχημένη\*, ρυπαρά, ως κουρασμένη από αθλίαν ζωήν, με μαδημένον εις πολλά μέρη το δέρμα της, με τσιμπλιασμένους οφθαλμούς, και ψωριασμένη, ορθία επί των πισινών ποδών της, παίρνει πειθήνιος το ξύλον από των χειρών του βλάχου, το περνά, μακρόν, φθάνον ως κάτω, εις την γην, αναμέσον εις τους δύο της ώμους, το κρατεί κατά τον τρόπον τούτον, και στηρίζετ' επ' αυτού, ανακλίνουσα και κάπως πλαγιάζουσα το σώμα, ως ν' αποβλέπη δήθεν προς το βόσκον, πέραν, ποιόνιον μεθ' ο, το κατεβάζει, και φέρουσ' αυτό κάθετον, ως κλίτσαν, κάμνει βήματα τινά, κινείται, ωσάν να είχεν εμπροστά της στάνην, την οποίαν σαλαγά\* ...

---

**κακουχημένη:** ταλαιπωρημένη από κακουχίες.

**σαλαγώ:** οδηγώ τα ζώα με φωνές.

– Χάιντε τώρα να κάνει πώς ντρέπουντι τα κουρίτσια...

Και η αρκούδα, βάλλουσα λαρυγγώδη γρυλλισμόν, δίδει το ξύλον και υψώνει το εμπροστινόν δεξί της πόδι, εκ των δύο που επέχουν παρ' αυτή τόπον χειρών\*, σκεπάζει δι' αυτού τα όμματα, ημικρύπτουσα το πρόσωπον, ως ντροπαλή παρθένος, νεάνις που συστέλλεται τον κόσμον, χαμηλώνει το κεφάλι, φεύγει τ' αυθάδη βλέμματα...

– Χάιντε τώρα να κάνει πώς γυαλίζεται του κουρίτσι για να πάει στου πανηγύρι...

Και η αρκούδα προσεγγίζει το ζερβί της πόδι, γουβωμένον, ως καθρέφτην τάχα, εις το ρύγχος της, και προσποιείται πως γυαλίζετ'\* εις αυτό, ενώ με τ' άλλο τακτοποιεί τας τρίχας του μετώπου της, χαϊδεύει ελαφρώς αυτάς, φιλάρεσκος...

– Μπράβο!... Έλα χάιντε τώρα να φιλήσει και του χέρι...

Πλησιάζον δε, συμφώνως με το πρόσταγμα, το τιθασσόν αγρίμιον, δουλοπρεπώς, τρίβει την μούρην του επάνω εις την μαλλιαρήν τραχείαν χέραν του αλήτου\* ...

– Μπράβο, μπράβο!... Χόρεψε τώρα και λιουγάκι, για να ιδούνε οι κυράδες...

Και η αρκούδα, σείουσα τον χαλκάν, όστις περιβάλλει τα σαγόνια της, κλαγγάζουσα τον κρίκον, όστις διατρυπών συνέχει το επάνω προς το κάτω χείλος της, κροταλίζουσα την μακράν άλυσον, δι' ης κρατεί αυτήν δεμένην ο αφέντης της, αρχίζει να περιγυρνά τον κύκλον των παιδιών. Ο βλάχος, μακεδών βλάχος, με μικρόν καλπάκι, μόλις στηριζόμενον επί της κορυφής της

---

που επέχουν... χειρών: που έχουν τη θέση των χεριών, δηλ. τα μπροστινά.

γυαλίζεται: καθρεφτίζεται.

αλήτης: ο περιπλανώμενος.



κεφαλής του, παμμέλαιναν πυκνήν κόμην, ανήμερον\* , ακανθώδη γένεια πλαισιώνοντα την ηλιοκαμμένην όψιν του, ψηλός, φουστανελλάς, στεκόμενος εν μέσω, εις το κέντρον, κρούει δια των δακτύλων του το ντέφι που βαστά εις την παλάμην του, και τραγουδεί ανώμαλον και άξεστον και δύσηχον τραγούδι, με ξενίζοντα σκοπόν, αγνώστους λέξεις, ακατάληπτον την έννοιαν. Κι εκείνη, προς τον δούπον\* του, προσπαθεί να αρμόση τα βήματα αυτής, να κινηθή ερρύθμως\*, με τα σκέλη απλωτά, εις όρχησιν, διαγράφουσα πέριξ του βλάχου τροχιάν κανονικήν, χονδροειδώς λυγίζουσα το άκομψον κορμί της, και ακκιζομένη\* κωμικώς, πηδώσα κάπου κάπου, και μουγκρίζουσα συχνά...

\* \* \*

Εις την μικρήν πλατείαν, εκεί πέρα, κατά το Βαθρακονήσι, δεν είναι οι θεαταί πολλοί. Τον κύκλον απαρτίζ' εικοσαριά παιδιών, δεκάς περίπου γυναικών προβάλλει εκ των γύρωθεν σπιτιών, και από το μπακάλικον που είν' εις την γωνιάν τρεις-τέσσερες προσβλέπουν, καθισμένοι έξωθεν επάνω εις σκαμνιά. Αλλ' ο αλήτης, προ μικρού εμφανισθείς, από στενού τινός, κατεβαίνοντος το πλευρόν ενός εκ των παρακειμένων λόφων, ερχόμενος μακρόθεν, βαρυνθείς να προχώρηση, αρκεσθείς πιθανώς εις τούτους, ή ελπίζων ίσως να ελκύση κι άλλους βαθμηδόν\* , το έστησεν εκεί, καταμεσής, προ μερικών

**ανήμερος:** (ενν. κόμη) άγρια, ακατάστατη.

**δύσηχος:** κακόηχος.

**δούπος:** υπόκωφος κρότος.

**ερρύθμως:** ρυθμικά, με ρυθμό.

**ακκιζομένη ρ. ακκίζομαι:** υποκρίνομαι, προσποιούμαι, κάνω νάζια.

**βαθμηδόν:** σιγά σιγά.

στιγμών, και άρχισε να προσκαλή την ηθοποιόν του την τετράποδα εις πρόχειρον παράστασιν χορού και μιμικής. Εκείνη, επομένη πριν κατόπιν του, βραδυπατούσα εις τα τέσσερα, κοιτάζοντας χαμαί, ωσάν ν' αναζητούσε τίποτ' εις το έδαφος, ωρθώθη αίφνης, εσηκώθηκ' εις τα δύο, ισοσταθμήθη αντιμέτωπος αυτού. Έτρεξαν τα παιδιά, παίζοντα τέως\* άτακτα εδώ κι εκεί, ανέβλεψαν αι διαλεγόμεναι γειτόνισσαι, οι πίνοντες εις το τραπέζι του μπακάλικου έστρεψαν το κεφάλι. Και υπό την σκιάν του Υμηττού, ον βάφ' η δείλη με τα ροδινότερά της χρώματα, παρά την όχθην του ξηρού πλησίον ρεύματος, εις την εσχατιάν αυτήν της πόλεως, ο αυτόσχεδιος θεατρώνης εξεγείρει τους ηχούς της συνοικίας με τ' αήθη\* του προστάγματα, χάριν του πρωτοτύπου του θεάματος. Και τα προστάγματα αυτά, θέλον – μη θέλον, φιλοτιμείται το αγρίμιον να εκτελή, συμμορφούμενον με της γνωρίμου του φωνής τους τόνους και ταυτίζον τας κινήσεις και τας στάσεις και τα άλλα του διαβήματα, προς την μαντευομένην έννοιάν των.

– Χάιντε ωρέ τώρα να κάνει πώς καμαρώνει του νύφη κι ου γαμπρός...

Και η αρκούδα, ρίχνει κάτω παρευθύς τα μούτρα της, σταυροθετεί τα χέρια, προσλαμβάν' ήθος ευπρεπές και σοβαρόν, γέρνοντας τον λαιμόν και μισοκλείνοντας τα μάτια...

– Χάιντε τώρα να κάνει πώς ζυμώνει του νοικοκυρά να φκιάσει ψωμί να φάνε στου σπίτι...

Και η αρκούδ' αρχίζει ν' ανεβοκατεβάζη τις χερούκλες της, μ' ορμήν, ως να τις χών' εις σκάφην μέσα, και ν' ανακινή την πλέουσαν εις το νερό λευκήν πλαδαράν ζύμην...

– Άιντε τώρα να χορέψει πάλε καμπόσο...

---

τέως: ως τότε.

αήθη: ασυνήθιστα.



Και η αρκούδα, επαναλαμβάνει τον ορχηστρικόν της γύρον, αρχίζουσα να συστρέφεται, και να κτυπά τα πόδια εις την γην, και να σαλτάρη, και να κορδακίζη\* , και να χαριεντίζεται...

– Χάι γλήγουρα λιγάκι!...

Και τριγκινίζει\*, συρομέν' η άλυσος, απότομα, ελκύουσα σκληρώς τον κρίκον των χειλέων της. Η δε αρκούδα, πρόθυμος, υπακούουσα, επιταχύνει τον χορόν της, ενώ ο άνθρωπος βροντά με δύναμιν το ντέφι του...

Θα την συνέλαβεν, αναμφιβόλως, αρκουδόπουλον μικρόν, αρτίτοκον, εις καμμίαν φάραγγα του Πίνδου, της Ροδόπης, νεβρόν\* πλήρη αγριότητος και ρώμης, γεμάτον από τον ακάθεκτον χυμόν ζωής θηριώδους γεννημένον αποκάτω από το φύλλωμα καμμιάς γηραιάς οξιιάς ή κανενός γιγαντίου γράβου\* , μέσα εις των δασών τα μαύρα βάθη, δίπλα εις την φοβεράν βοήν του παραρρέοντος χειμάρρου, νύκτα τινά τρικυμιώδη, υπό την χιονώδη του βορρά πνοήν, και υπό την αμυδράν λάμπιν των αστέρων, μαστιζομένων υπό της καταιγίδος. Θα εκαιροφυλάκτησε βεβαίως, κάποιαν στιγμήν, καθ' ην θα έλειπεν η μάνα, ο πατήρ του, προς αναζήτησιν βοράς\*, ανύπτοπτοι, θα το είχαν αφήσει μόνον, έρημον, εμπιστευμένον εις την αγκαλιάν της μητρός φύσεως, χωμένον εις τον ίσκιον της φωλιάς του, και περιμένον να γυρίσουν. Και από ημερών κατασκοπεύων, ενεδρεύων μετά προσοχής, άμα το ηύρεν έτσι, εκάτάλαβε πως ήτον εγκαταλειμμένον και ανυπεράσπιστον θενά έτρε-

---

**κορδακίζω:** χορεύω άσεμνο χορό.

**τριγκινίζει:** ηχοποίητη λέξη· κάνει τριγκ τριγκ.

**νεβρός:** νεογέννητο ελάφι. Εδώ γενικά το νεογέννητο.

**γράβος:** είδος δέντρου.

**βορά:** (η)· τροφή.

ξεν αμέσως, θα εχώθ' εις την μονιάν\* του, θα το ετύλιξε διαμιάς εις το καπότον του, θα το εζάλισε, θα το ετύφλωσε, και θα το άρπαξεν αιφνίδια, σπαράζον, σαστισμένον, ανίκανον ν' αντισταθεί κατά της βδελυρός\* δυνάμεως του δόλου, προς της απάτης την τεχνικήν έφοδον. Ή, αφού άφησε κι επέρασαν μήνες τινές από την γέννησίν του, μόλις άρχισε να μεγαλώνει, θα του έστησε παγίδα ίσως, εκεί κάπου, εις την κρύπτην του κοντά, δοκάναν με προβάτου κρέας, κι εξελθόν δια να σκιρτήση εις τα χόρτα, να δοκιμάση την ισχύν των νέων νεύρων του, ελκυσθέν εκ της οσμής, θενά το έπιασε το άμαθον, μάτην εγείρον την ηχώ της λαγκαδιάς με τας εκπλήκτους ωρυγάς\* του. Και αφού άπαξ έγινε τοιουτοτρόπως κύριός του, θα το μετέφερεν εις την οικτράν του κατοικίαν, εις την αχυρόπλεκτον καλύβαν του, και θα του έκοψε τα νύχια τ' ανυπόμονα να εμπηχθούν εις σάρκα, θα ξερίζωσε τα δόντια του, άτινα κνίζει\* από τώρα αίματος η όρεξις, θα του ετρύπησε τα χείλη, δια να περάση μεταξύ τον κρίκον, θα εδέσμευσε με τον χαλινόν το ρύγχος του, θα ήρμοσε την άλυσον, όπλα φυλακτικά της ανανδρίας του, δειλής προς ασφάλειάν του πονηρίας μηχανεύματα. Και αφού έτσι εσιγούρεψε το άθλιον πετσί του, θεν' απέμεινε ζων έκτοτε μαζί του, θα το εκράτησε καιρόν συγκυλιόμενον όπως αυτός εντός της βρώμας της δυσώδους τρώγλης του, θα του εκόλλησε την λέραν του κορμιού του, θενά του μετέδωκε τις ψείρες του, και θενά ήρχισε δια της πείνας, δια της δίψας, δια του ξύλου, δια του φόβου, δια της βίας, δια της πειθούς και της ανάγκης, τυραννών αυτό, παιδαγωγών

---

μονιά (η): φωλιά άγριων ζώων.

βδελυρός: βρωμερός, αηδιαστικός.

ωρυγή: άγρια φωνή ζώου, ουρλιαχτό.

κνίζω: ερεθίζω, προκαλώ.

αχρείως\* εις τοιαύτα παίγνια, προς τέρψιν μέλλουσιν των όχλων. Αφού δε το εγύμνασε καλά καλά, αφού κατέπνιξε βραδέως βαθμηδόν εντός του παν γενναίον ένστικτον, αφού το έκαμε λημών\* , απόζον\*, οκνηρόν τετράποδον, εκνευρισμένον κατοικίδιον, αφού το εκατάντησε των φαύλων επιθυμιών του όργανον τυφλόν, μεσον ασυνείδητον, χωρίς υπερηφάνειαν, χωρίς θέλησιν, θα το επήρ' από το χαλινάρι, και το σέρνει τώρα δούλον, στην σκλαβιάν ανατραφέν, το γεννημένον να πλανάτ' αδέσμευτον, ελεύθερον ανά των ράχεων τα ύψη, εις ρεμματιές και εις χαράδρας κι εις δρυμούς, ακολουθούν αυτόν ανά τ' ακάθαρτα σοκάκια των πόλεων, ανά τας συνοικίας των χωρίων, ως χειρόηθος\* μαϊμού, δια να επίδειξη την θαυματουργόν του ικανότητα. Κι ελεεινόν, ταπεινωμένον, δειμαλέον\*, άτονον υπείκον εις τους ραβδισμούς, εις τας στερήσεις και εις την συνήθειαν, αυτό, γυρίζει μετ' αυτού, χορεύει, υποκρίνεται, χειροφιλεί, δέρεται, γρυλλίζει...

\* \* \*

– Χάιντε τώρα να κάνει πώς φυλάει ου δραγάτης τα σταφύλια που πάνε να κλέψ'νε...

Και η αρκούδα, κάθεται του κ... βάζει πάλιν στη ράχη της το ξύλον, διαμπερές\*, πλάγιον, ως τουφέκι, ακουμπά τη μια του άκραν χάμω, το χουφτιάζει απ' το

---

**αχρείως:** εδώ άθλια.

**λημών:** τσιμπλιασμένο (ρ. λημώ).

**απόζον:** που βγάζει άσχημη μυρωδιά (ρ. απόζω).

**χειρόηθος:** ήμερος, πειθήνιος.

**δειμαλέος:** τρομαγμένος.

**διαμπερές:** περασμένο πέρα πέρα.

άνω, κι απ' το κάτω μέρος, κι αγναντεύει, ως από τσαρδάκαν\* υψηλήν, μακράν...

– Χάιντε τώρα να κάνει πώς σημαδεύει τους κλέφτες...

Και η αρκούδα, φέρνει το τουφέκι της το ξύλινον εμπρός, και το ευθύνει οριζόντιον, το στηρίζει επί των δακτύλων των ποδών αυτής, επί του γόνατος, παρά την ρίζαν της μασχάλης, κρατούσ' αυτό δια των χειρών, εν στάσει σκοπευτού, ετοίμου να πυροβόληση...

– Χάιντε τώρα να κάνει πώς αγαπιέτι του αντρόγунου...

Και η αρκούδα, ωρθωμένη, εξαπλώνει τον βραχίονα, ωσάν να θέλη ν' αγκαλίση, να ζητή να περιβάλη μεσην υποτιθεμένην προ αυτής, ερωτικώς...

– Χόρεψε καλά, μωρή...

Κι επισειόμενον το ρόπαλον, εξαίφνης, απειλεί αυτήν, ανόρεξον ολίγον δειχνομένην.

\* \* \*

Χόρεψε καλά, ταλαίπωρη αρκούδα, χόρεψε καλά, δια να μη φάγη λακτισμούς ο πισινός σου! Χόρεψε γρήγορα και χόρεψε θερμά, δια να μη σου αργάσουν\* το τομάρι οι ξυλιές! Χόρεψε τεχνικά και χόρεψ' εύθυμα, διότι το βράδυ, μέσα εις την πνιγηράν σας τρύπαν, όπου άγχεται το στήθος σου, δεν θα βρεθή ούτε καν ένα κόκαλον να γλείψης! Χόρεψε ποικιλότροπα, διότι θα δεθής σκληρότερα, και ισχυρότερα θα σφίξη ο κημός\* την μύτην σου! Χόρεψ' αρκούδα, χόρεψε δια να γελάσουν οι διαβάται που περνούν! Χόρεψ' αρκούδα, χόρεψε δια να σε ίδουν οι κυράδες του μεμακρυσμένου μαχαλά, που σε κοιτάζουν απ' τας θύρας, από τα παράθυρα, και μειδιούν με τα παράξενά σου τα καμώματα! Χόρεψ'

---

**τσαρδάκα:** καλύβα.

**αργάζω:** κατεργάζομαι δέρματα.

**κημός:** φίμωτρο, χαλκάς.

αρκούδα, χόρεψε δια να διασκεδάσουν τα παιδόπουλα, όπου πολιορκούν τον βλάχον και την ορχηστρίδα\* του, φαιδρά δια το σπάνιον φαινόμενον, κι οπού σε βλέπουν έκπληκτα, και σε περιεργάζονται και σε θαυμάζουν και σ' εμπαιίζουν και χοροπηδούν τριγύρω σου κι αυτά, και προσεγγίζουν όσον δύνανται, και πού και πού επιχειρούν ν' αδράξουν τρίχες αιφνιδίως και βιαίως από την μαύρην σου προβιάν, καθώς διαβαίνεις έμπροσθέν των! Και αν από τα μάτια τα μικρά σου, κάποτε, τα θαμβωμένα, στιγμιαίον όνειρον αποστασίας διελαύνει, συλλογίσου, ότι υπάρχουν εις τον κόσμον και άλλαι αλυσίδες, και χονδρότεραι! Και αν, ενίστε, το βλέμμα το καμμύον\* σου, μ' έρωτα προσηλούται εις του αντικρύ βουνού τα πλάτη, σκέψου πως πριν να κάμης κι εν' ακόμη βήμα δι' εκεί, περισσότερ' από μίαν θενά είν' αι ράβδοι που θα σου συντρίψουν τα πλευρά! Και αν από τον σκοτισμένον νουν σου, και τ' ασφυκτιώντα στέρνα σου, και την ψυχήν σου την βασανισμένην, πόθος περνά, ανάμνησις, επιθυμία, μάταιον ορμέμφυτον, ω, ενθυμήσου πως δεν έχεις πλέον ούτε νύχια κοπτερά, ούτε οξείς οδόντας, ούτε μυς αδρούς, ούτε αλκήν πνευμόνων, ούτε σφρίγος αίματος!

\* \* \*

– Χάιντε, τώρα να χαιρετίσει τους αφεντάδες...

Και η αρκούδα, υψώνει προς το κούτελον το χέρι, κάμνει το σχήμα, ευσεβάστως, ως στρατιώτης...

– Χάιντε, τώρα να κάνει πώς φυλάγουντι οι γυναίκες για να μην τις μαυρίσ' ου ήλιος...

Και η αρκούδα, συγκάμπτει τον αγκώνα παρευθύς, καλύπτει δι' αυτού την μούρην της, προσπαθεί ν' αντι-

---

**ορχηστρίδα:** χορεύτρια.

**καμμύον:** νυσταγμένο, κοιμισμένο.

κρούση ούτω πως το φως, να γλιτώση τας ακτίνας του καυστικού άστρου, ων η φλόγα την φοβίζει...

– Χάιντε, τώρα να κάνει πώς κοιμάται ου γέρος με τη γριά...

Και η αρκούδα εξαπλώνετ' εις το χώμα, και κυλιέτ' επ' αυτού, τείνουσα τους πόδας της, ανάσκελα, με την ράχην καταγής, κινούσα τους οπισσινούς μηρούς της εις ασελγή σχήματα. Όταν δ' εγείρεται ορθή, εκ νέου, επί της δοράς\* της μελανής της, άσπρη κηλίσ πλατεία σκόνης εκτυπούται. Κι έτσι, ο αλήτης, δίδει το ντέφι προς αυτήν, δια να γυρίση επί άγραν πεντάρων. Αλλ' οι κυράδες δεν δεικνύουν και μεγάλην προθυμίαν, κάνουν ότι δεν προσέχουν διόλου τον αλλόκοτον επαίτην, απόφεύγουν να του ρίψουν αμοιβήν. Μόνον δε τρεις ή τέσσερες επιτυγχάνει να μαζεύση, τις οποίες παρουσιάζ' εις τον αφέντην της, κι εκείνος εν στιγμή τις χών' εις το ταγάρι του, μεμψίμοιρος.

\* \* \*

– Μα δεν την χόρεψες καλά..., λέγει δικαιολογουμένη προς αυτόν μία χονδρή.

– Δε χόρεψ' καλά, δε λες που δε θες να δώσ'ς!..., απόκρίνετ' ο βλάχος θυμωδώς.

Και δυσσαρεστημένος, ο αλήτης, έλκει εκ του χαλινού το ζώνον του, κινείτ' εις αναχώρησιν. Και μελαγχολικόν, βαρύθυμον, με ύφος ανιών\*, τετραποδίζον πάλιν, ακριβώς όπως ένας μολοσσός\*, λειψόθριξ\*, κολοβός, βαίνει το αρκούδιόν του εξωπίσω του, σκύβον την κεφαλήν, αργά βαδίζον, με την πλατείαν άσπρην του

---

**δορά (η):** δέρμα.

**ανιών:** βαρυστημένο.

**μολοσσός:** τσοπανόσκυλο.

**λειψόθριξ:** που του έπεσε το τρίχωμα.



κηλίδα εις τα νώτα, στρογγυλήν, διαγραφομένην στο τομάρι του. Και καθώς βαίνει έτσι, λέγεις πως πράγματ' ίσως συλλογίζεται, ότι εάν δεν ήτον η κατηραμένη αυτή άλυσος και ο κλοιός ο απεχθής και ο φρικτός ο κρίκος, θεν' απετίνασσε με ένα μόνον της σιαγόνας κτύπημα τον μισητόν αλήτην, θα εσκόρπιζε τον συρφετόν των παρεστώτων, και θεν' έφευγ' έκφρον, ωρυόμενον, προς των αγρών την έκτασιν. Αλλ' ο χαλκάς του σφίγγει πάντα στερεώς τας σιαγόνας, ο κρίκος δυνατά συνέχει το οξύ του ρύγχος κλειδωμένον, και η σιδηρά του άλυσος, τραχεία, το τραβά, και άτολμον, ουτιδανόν, νυστάζον, προστρίβειτ' εις τας κνήμας του ανθρώπου, προχωρούν, ενώ των παιδαρίων ο σωρός ηγείται\* κι έπεται\*, εξαγγέλλων ανά την συνοικίαν του εξευτελισμένου θηρίου την διαπόμπεισιν\*...

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο συγγραφέας περιγράφει μια σκηνή. Να προσέξετε α) πώς γίνεται η περιγραφή, β) τι θέλει ιδιαίτερα να προβάλλει ο συγγραφέας, γ) ποια στοιχεία φανερώνουν τη συναισθηματική του τοποθέτηση.
2. Ποια συναισθήματα και ποιες σκέψεις προκαλεί στο συγγραφέα η σκηνή που περιγράφει;
3. Θα μπορούσε η αρκούδα της συγκεκριμένης σκηνής να θεωρηθεί ως σύμβολο; Να εκθέσετε τις απόψεις σας.
4. Να δικαιολογήσετε τους χαρακτηρισμούς που υπάρχουν στο εισαγωγικό σημείωμα σχετικά με την πεζογραφία του Μητσάκη.

ηγούμαι: πηγαίνω μπροστά.

έπομαι: ακολουθώ.

διαπόμπεισις: ατιμωτική περιφορά, ρεζίλεμα.



5. Να διαβάσετε το ποίημα του Άγγελου Σικελιανού Ιερά οδός.

---

### Μιχαήλ Μητσάκης (1868-1916)

---



Γεννήθηκε στα Μέγαρα. Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Σπάρτης και παρακολούθησε δυο χρόνια μαθήματα Νομικής στην Αθήνα. Γρήγορα όμως τον απορρόφησε η δημοσιογραφία και η λογοτεχνία. Έγινε συνεργάτης σε πολλές εφημερίδες και περιοδικά του καιρού του και διακρίθηκε ιδιαίτερα με το οξύτατο πνεύμα, την πλατιά γνώση και το απολαυστικό γράψιμό του. Δυστυχώς από το 1896 το δυνατό αυτό μυαλό χάθηκε για τα γράμματά μας. Τα υπόλοιπα χρόνια του τα έζησε ψυχικά και πνευματικά άρρωστος. Το πεζογραφικό έργο του περιλαμβάνει διηγήματα και κριτικά άρθρα και έχει συγκεντρωθεί στο βιβλίο Μιχ. Μητσάκης - Το έργο του, με επιμέλεια Μιχ. Περάνθη.

## Η Τιμή και το Χρήμα

Η ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΗΜΑ εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1914. Όπως όμως αναφέρει ο ίδιος ο συγγραφέας στην αφιέρωσή του στην Ειρήνη Δεντρινού «εγράφηκε πριν από το βαλκανικό πόλεμο, που ήταν το προοίμιο του σημερινού ολέθριου σπαραγμού της Ευρώπης και εδημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο Νουμά ενώ διαρκούσε και εμάνιζε εκείνη η αντάρα». Η χρονική περίοδος που γράφηκε το διήγημα (νουβέλα θα λέγαμε σήμερα) συμπίπτει με την ακμή της σοσιαλιστικής δράσης του συγγραφέα. Το 1907-1909 ο Θεοτόκης παρακολουθεί μαθήματα στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Την εποχή αυτή η σοσιαλδημοκρατική κίνηση στη Γερμανία βρίσκεται στην κορύφωσή της. Κι ενώ στην πρώτη φάση της πεζογραφίας του ανανεώνει την ελληνική ηθογραφία με γλώσσα αδρή και λιτή (Κορφιάτικες ιστορίες), στη δεύτερη φάση, επηρεασμένος από τις σοσιαλιστικές ιδέες, προσπαθεί να δείξει ότι με το κοινωνικό σύστημα που ισχύει, το χρήμα και το συμφέρον αλλοιώνουν το χαρακτήρα των ανθρώπων και κατευθύνουν τις πράξεις τους. (Η Τιμή και το Χρήμα, Οι σκλάβοι στα δεσμά τους). Ο ιδεολογικός αυτός προγραμματισμός δε ζημιώνει καθόλου το διήγημα, που είναι οργανωμένο δραματικά, με σκηνές ζωντανές και ανθρώπινες. Η Ειρήνη Δεντρινού σε ομιλία της με τίτλο «Ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης σαν συγγραφέας, σαν άνθρωπος» είπε σχετικά:

«Στην Τιμή και το Χρήμα –το πρώτο κατά χρονολογική σειρά μεγάλο διήγημα του Θεοτόκη– περιγράφεται ιδιαίτερα το κερκυραϊκό προάστιο, το Μαντούκι, και γενικά η κατάσταση της Κέρκυρας στην εποχή της πρω-

θυπουργίας του Γ. Θεοτόκη. Αντίθετος προς το συνονόματό του, ο συγγραφέας καυτηριάζει σατιρίζοντας τα πολιτικά συστήματα της τότε εποχής, το κυρίαρχο ρουσφετολόι, την πρόοδο του συστηματικού λαθρεμπορίου στις κερκυραϊκές ακτές και την εξαχρείωση του εκλογέα. Ανάμεσα σε όλη αυτή την κίνηση πλέκεται το τρυφερό και γεμάτο ποιητική αφέλεια ειδύλλιο της Ρήνης και του Ανδρέα, που η χρηματική ανάγκη το παρακολουθεί για να το χτυπήσει θανάσιμα. Έτσι ο συγγραφέας, αφού μας αποδείξει πόσο κυρίαρχα, πόσο τυραννικά, το χρήμα επιβάλλεται και στα δυνατότερα και αγνότερα αισθήματά μας, βάζει στο στόμα της Ρήνης τον ύμνο της αγάπης, ανώτερης απ' όλα τ' άλλα συναισθήματα, με μια φράση λιτή, χωρίς καμιά παράχορδη, επιδειχτική κραυγή, και που λιτότερη γίνεται στο στόμα της κοπέλας του λαού: «Με τα τάλαρα δεν αγοράζεις την αγάπη», λέει η Ρήνη του Αντρέα», («Νέα Εστία» Α' 1927, τεύχ. 7 και 8, και: Εκδ. «Κείμενα» Η Τιμή και το Χρήμα: σ. 121).

Ο Άγγελος Τερζάκης επίσης έγραψε σχετικά τα εξής:

«Ποιός φταίει; Η ερώτηση ανεβαίνει αυθόρμητα στα χείλη του αναγνώστη σαν τελειώνει το διήγημα – κι αυτό είναι εκείνο που είχε αποζητήσει ο συγγραφέας. Την απάντηση την έχει άλλωστε δώσει ο ίδιος με το «λάιτ μοτίβ»\* του έργου: “Ανάθεμά τα τα τάλαρα!”. Το λέει η Τρινκούλαινα, το λέει ο Αντρέας, –όταν βλέπει πως η ευτυχία χάθηκε πια– και τα δυο φαινομενικά αντίπαλα μέρη». Με τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής, συνεχίζει ο Τερζάκης, «σωτηρία δεν υπάρχει· οι άνθρωποι προστυχεύουν, τα ευγενικά συναισθήματα σβήνουν, τα

---

**λάιτ μοτίβ:** (γερμ. λέξη)· φανερώνει μία φράση (όπως εδώ) ή ένα θέμα αρκετά χαρακτηριστικό που σ' ένα μουσικό κυρίως έργο εμφανίζεται περιοδικά, για να μας θυμίζει μια ιδέα ή ένα συναίσθημα.

πάντα γίνονται αντικείμενα συναλλαγής. Συμπόνια βαθιά μας απομένει, σαν κατακάθι, για όλους ανεξαίρετα τους ήρωες, αφού όλοι τους είναι θύματα και κανένας τους προσωπικά φταίχτης. Το δίπτυχο των αξιών, που εκφράζεται στον τίτλο του έργου, μένει, έτσι, γενικότερα αποφασιστικό και καλύπτει το μεγαλύτερο ποσοστό του Θεοτοκικού έργου· Τιμή-Χρήμα» (Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Βασική Βιβλιοθήκη, Τόμ. 31, σ. 16).

[Οι λαθρέμποροι]

Σαν καλή νοικοκυρά η σιόρα Επιστήμη η Τρινκούλαινα εσηκώθηκε πρωί πρωί από το κρεβάτι, εφόρεσε μόνο το μεσοφόρι της, έσιαξε λίγο τα μαλλιά της, άνοιξε την πόρτα της κι εβγήκε μια στιγμή στο λιθόστρωτο καντούνι της. Οι γειτόνοι κοιμούνταν ακόμη· κοιτάξε ψηλά το μικρό κομμάτι του ουρανού που ολοένα φώτιζε κι όπου έλαμπαν ακόμα δυο ή τρία αστέρια, κοιτάξε κιόλας στην άκρη του στενού του δρόμου τη θάλασσα, που απλωνόταν ως τα απέναντι βουνά της Στεριάς σταχτιά κι ήσυχη, κι εξαναμπήκε πάλι στο σπίτι της για να ανάψει φωτιά στο μικρό μαγειριό της. Ήταν γυναίκα μισόκοπη, έως σαράντα πέντε χρονώ, λιγνή και ψηλή, με ζαρωμένο πρόσωπο, με πολλά μαλλιά άσπρα· αλλά τα μάτια της ήταν ζωερά κι ακόμα νέα.

«Θα κάμει ζέστα σήμερα», εσυλλογίστηκε ανοίγοντας το μικρό παράθυρο του μαγειριού. Και βλέποντας πως το φως δεν ήταν ακόμη αρκετό, άναψε μ' ένα σπίρτο το κατάμαυρο λυχνάρι που κρεμότουν από ένα καρφί στον κοκκινωπό και καπνισμένον τοίχο πάνωθε από την ογνήστρα\* , έπειτα κοιτάξε τριγύρου, γυρεύοντας

**ογνήστρα:** γωνιά όπου άναβαν φωτιά και μαγείρευαν.

με το βλέμμα την κούκουμα\* του καφέ, έσκυψε κι επήρε κάρβουνα και τ' άναψε επιδέξια σε λίγες στιγμές στο σιδερένιο φουρνέλο\*, φουσώντας τα με το στόμα πρώτα και στερνά με το βέντουλο\*. Και εσυλλογιζότουν:

«Έξι στήματα\* σφυρίδες\* από τέσσερα φράγκα το στήμα κάνουνε... έξι, κι έξι δώδεκα· και δώδεκα, εικοσιτέσσερα φράγκα· ως το Σάββατο μεθαύριο, θα γενούνε άλλα τρία, τρεις ντουζίνες όλα όλα, τριάντα έξι φράγκα· θα πάνε κι αυτά μαζί με τ' άλλα στον κομό, και σαν γένουν εκατό του τα δίνω και τα παίρνει στην τράπεζα. Μην τα ιδεί όμως πρώτα ο μεθύστακάς μου, γιατί τα παίρνει και τα κάνει στάχτη ευτύς στην ταβέρνα! Ωχ, τότε γνοιάζει εκείνονε για τα παιδιά μας, για τσι κοπέλες μας! τα μαυρισμένα μεγαλώνουνε ωστόσο. Να, η Ρήνη μου, εγίνηκε, πάει, γυναίκα· αν επρόσμενα από 'φτόνε, αλίμονό της! Ό,τι εκάμανε τούτα τα μπράτσα, αλλιώς ουδέ πουκάμισο ν' αλλάξουμε δε θα 'χαμε». Κι αναστέναξε κουνώντας το κεφάλι.

Όλο παίζοντας με το βέντουλο εφώναξε στην κρεβατοκάμαρη:

«Ε Ρήνη, τι έπαθες σήμερα! Ασηκώσου, μωρή κοπέλα! Με το νου πλουταίνει η κόρη, με τον ύπνο η ακαμάτρα. Δεν ακούς, ε! Ή κάνεις που δεν ακούς; Ξύπνα, λέω, ξύπνα».

---

**κούκουμα:** μεγάλο μπρίκι.

**φουρνέλο:** φουρνάκι.

**βέντουλο:** βεντάλια.

**στήμα:** 24 σφυρίδες.

**σφυρίδα:** σάκκος για τη σύνθλιψη του ελαιοκάρπου στα ελαιοτριβεία.

«Ακόμα δεν εχάραξε, μητέρα» αποκρίθηκε από μέσα χασμουριώντας η Ρήνη που ήθελε να πάρει ακόμα ένα γλυκό σουρούπι\* .

«Είναι μεσημέρι» της εφώναξε άσπλαχνα η μάνα της· «σήκω! Πρέπει να το πάρεις μάθημα να σηκώνεσαι πρωί· θα πας σε αντρός χέρια, και ανάθεμα δε θέλω να 'χω από τσου γαμπρούς μου.»

Ολομεριάς στο καντούνι ακούστηκε βιαστικό ποδοβολητό.

«Τι να 'ναι» έκαμε η νοικοκυρά προσέχοντας.

Κι αφήνοντας το βέντουλο εξαναβγήκε στην πόρτα.

Από το γιαλό ανέβαιναν βιαστικά το καντούνι τρεις άνθρωποι. Ο ένας τους ήταν φορτωμένος μ' ένα βαρύ τσουβάλι που τον έσκυφτε· οι άλλοι δύο τον εβοηθούσαν με τα χέρια για να μπορεί να τρέχει. Κι αμέσως η νοικοκυρά εκατάλαβε τι εσυνέβαινε.

«Είναι λαθρέμποροι» είπε με το νου της· «θα τους έλαχε κάποιος μπελιάς, στο δρόμο· πώς λεχομανάνε\* , οι καημένοι, από το φόβο τους κι από τον κόπο».

Ωστόσο οι άνθρωποι είχαν ζυγώσει το σπίτι της κυράς Επιστήμης και μπρος στην πόρτα της, καθαυτό στο κατώφλι, εξεβοήθησαν\* με μιας το σακί.

«Γλίτωσέ μας» της είπε ο ένας βιαστικά· «κρούψε το».

Τον εγνώρισε ποιος ήταν. «Δε μπορώ, Αντρέα μου, να σε χαρώ» του 'πε γλυκά· «η αρχή μάς υποψιάζεται».

Μα αυτήν την στιγμή ήρθε σιμά της κι η θυγατέρα της, ακόμα από τον ύπνο, άντυτη κι αυτή και ξέπλεκη, και επρόβαλε το ξανθό της κεφάλι με τα ρόδινα μάγου-

---

σουρούπι: υπνάκος.

λεχομανάω: λαχανιάζω, βαριανασαίνω.

εξεβοήθησαν: βοήθησαν στο ξεφόρτωμα.



λα πάνου από τον ώμο της μάνας της, και της είπε με σπλάχνος\* :

«Θα το αρνηθείς του Αντρέα;»

Κι ο Αντρέας ωστόσο αποκρενότουν: «Η ώρα βιάζει· μας κυνηγούνε· κάμε ό,τι θέλεις· κατάδωσέ μας, α σου το λέει η καρδιά». Κι αμέσως με τους συντρόφους του επήρε το φύγι προς τον ανήφορο.

«Εκατάλαβες μπελιάς αμπονώρα, αμπονώρα\* , που να μην είχα σηκωθεί!» είπε η κυρά Επιστήμη σταυρώνοντας ανάποδα τα χέρια της και κοιτάζοντας λυπητερά το τσουβάλι· «θέλεις και δε θέλεις πιε γάιδαρε αγιάσμα. Και να σου λέω, μωρή κοπέλα, να σηκώνεσαι πρωί!»

«Έλα, μάνα» της είπε χαμογελώντας η Ρήνη, «πιάσ' το να το κυλήσουμε μέσα».

Και χωρίς να ειπούν άλλο λόγο το 'πιασαν και οι δύο με δύναμη και το 'συραν με προφύλαξη στο σπίτι. Η Ρήνη έκλεισε την πόρτα, έβγαλε από το πάτωμα, που σ' ένα μέρος ήταν κινητό, δύο τρεις σανίδες, και σε μια στιγμή το σακί έπεφτε μέσα στο κατώγι και το πάτωμα ξαναρχόταν στη θέση του, σα να μην είχε γίνει τίποτα. Μα ο πατέρας τώρα εφώναζε από το κρεβάτι:

«Τι κάνετε, μωρέ παραδερμένες\* ; θα σας βάλουνε στη φυλακή και μένα μαζί σας, θα πάρεις τα παιδιά μας στο λαιμό σου».

«Το δικό μου τ' όνομα πάρ' το εσύ γειτόνισσα!» του αποκρίθηκε η κυρά Επιστήμη κάνοντας πως θυμώνει, «αφόντις μας εκατέστρεψες, κι εσπατάλησες ό,τι κι αν είχες στον τζιόγο\* , στο πιετό και, ο Θεός το ξέρει πού

---

**σπλάχνος:** συμπάθεια.

**αμπονώρα:** πρωί.

**παραδερμένες:** ταλαίπωρες.

**τζιόγος:** τζόγος, χαρτοπαιξία, κάθε τυχερό παιχνίδι.

**χλιέσαι:** θλίβεσαι, λυπάσαι.



αλλού, τώρα χλιέσαι\* τα παιδιά μας, μεθούα\*! Πώς θα βγει το θεόψωμο;»

«Μα δε μας λείπει, μωρή γυναίκα» της αποκρίθηκε καθίζοντας στο κρεβάτι και κοιτάζοντας την πόρτα της κάμαρας όπου τώρα η νοικοκυρά εστεκότουν τρομερή, παρέτοιμη να μαλώσει περισσότερο.

«Το φέρνεις βλέπεις εσύ κάθε μέρα» του αποκρίθηκε βάζοντας το γρόθο της στη ζώση\*. «Πού ήσουνε εψές και επροψές και πού θα πας απόψε; Στην ταβέρνα ε; Κι ακόμα έχεις μούτρο και μιλείς!»

«Ό,τι λάχει κι απολάχει» της απάντησε δειλά δειλά, θέλοντας να τελειώσει «η ίδια θα 'χεις το φταίξιμο. Μας αφήσουμε τώρα τσι κουβέντες, άμε να μου φτιάξεις τον καφέ να πάμε στη δουλειά μας».

«Δε γνοιάζεσαι παρά για την κοιλιά σου» του απάντησε με ημερότερη φωνή· «γιατί να 'σαι έτσι, καημένε;» Και ξαναγύρισε στο μαγειριό της, όπου τώρα τα αθράκια εξεψύχιζαν, και το νερό δεν είχε ζεστάνει.

Ο Αντρέας Ξης κι οι σύντροφοί του έφυγαν. Οι χωροφύλακες, που κατέφθασαν σε λίγο, δεν κατορθώνουν να πάρουν καμιά πληροφορία από τη σιόρα Επιστήμη, για να τους πιάσουν. Αφού πέρασαν κάμποσες μέρες, ο Αντρέας επισκέφτηκε τη σιόρα Επιστήμη, για να πάρει, πίσω το τσουβάλι, που είχε μέσα ζάχαρη (η ζάχαρη ήταν είδος που το πουλούσε το κρατικό μονοπώλιο: η πώλησή της από ιδιώτες απαγορευόταν). Με τη συζήτηση, η Τρινκούλαινα δέχτηκε να το αγοράσει η ίδια και να δανείσει 100 τάληρα του Αντρέα, που κατάγεται από οικογένεια αρχοντική· ο πατέρας του όμως του άφησε χρέη και κινδυνεύει να πουλήσει το σπίτι του. Η συνάντηση

---

**μεθούα: μεθύστακα.**

**ζώση: το ζώσιμο, η θέση της ζώνης γύρω απ' τη μέση.**

αυτή ήταν αποφασιστική: η Ρήνη δείχνει όλο το ενδιαφέρον της για τον Αντρέα, που για πρώτη φορά την προσέχει· «από κείνη την ημέρα κοιτάζε μ' άλλο βλέμμα τη θυγατέρα της, κι όταν την αντάμωνε την εχαιρετούσε χαρούμενος».

[Στην ταβέρνα του Τραγούδη]

Η ταβέρνα του Τραγούδη, η πιο ακουσμένη στο προάστιο για το καλό της κρασί, είναι γεμάτη από ανθρώπους εργατικούς. Ο Αντρέας, μαζί με το θείο του Σπύρο και το φίλο του Αντώνη, βρίσκεται ανάμεσα τους. Ενώ πίνουν, συζητούν για τα πολιτικά και για τις εκλογές που πρόκειται να γίνουν. Ο Αντρέας τους καλεί να ψηφίσουν τον υπουργό που υποστηρίζει κι αυτός· μες στην ταβέρνα οι περισσότεροι φαίνεται να συμφωνούν, εκτός από έναν:

«Και εδώ να τότε ψηφίσουμε» είπε ένας μάστορας που έπινε ορθός ένα κρασί, «τίποτα δεν κάνει. Για πες μου, τι θα κάμουνε οι άλλες οι επαρχίες. Εδώ ας τσου πάρει και τσ' οχτώ· η χωριατιά είναι μαζί του· αμή αλλού; Σας το δίνω γραφτό, η Κυβέρνηση είναι πεσμένη».

«Το ξέρουμε» του αποκρίθηκε ο Αντρέας «που εσύ δεν ανήκεις στο κόμμα, γιατί δεν έφραες όσα ήθελες από την εργολαβία του θεάτρου· μα το χατίρι δε θα σου γένει».

Ο άλλος κοιτάζε ολόγυρά του, και αφού εκατάλαβε πως κανένας δεν ήταν με το μέρος του δεν απάντησε.

«Τι να σας πω», ξακολούθησε ο Αντρέας, μιλώντας χαμηλόφωνα στους συντρόφους του, «α γένει αυτό που κράζει τούτος ο κόρακας, τότε βέβαια δε μένει άλλο παρά η παντρεία. Σε δύο μήνες τα χρέγια δε βγαίνουνε. Εμπάρμπα, τα 'χει τα χίλια αυτή που λες;»

«Και περισσότερα» του αποκρίθηκε χαρούμενος.  
«Εγώ, μωρέ, σου τα καταφέρνω όπως θέλει ο Θεός' και θα με συχωράς μια μέρα, μωρέ παιδί».

«Μα έχει κάτι μάτια η άλλη!» είπε πάλε ο Αντρέας κουνώντας το κεφάλι του.

«Α! η Ρήνη του Τρίγκουλου, ε;» είπε ο Αντώνης πίνοντας μια γουλιά κρασί και χτυπώντας τα χείλη του.

«Μες στην καρδιά μπήγεται το βλέμμα τση. Και ανάκουστη και αμελέτητη\* και δουλεύτρα. Ω να 'μουνα ελεύθερος!»\*

«Θα την έπαιρνα, μα τον Άγιο» είπε ο Αντρέας σηκώνοντας το καπέλο του, «μα τι να σου κάμω. Είναι βλέπεις τα όβολα. Για την οικογένεια τόσο τόσο δε θα μ'έγνοιαζε. Ως και οι αρχόντοι παίρνουνε τσι δούλες τσου και χειρότερες. Κάποιος δεν επήρε μία δημόσια\* από το δρόμο, και τώρα κάνει και βίζιτες μαζί τση, κι αυτή πάει σ' όλα τ' αρχοντικά, και την έχει στα μεταξωτά ντυμένηνε; Εμέ, μπάρμπα, η Ρήνη, να ζεις, ντροπή δε θα μου 'φέρνε».

«Πάρτηνε, Αντρέα» είπε ο Αντώνης: «αυτή είναι γυναίκα για το σπίτι σου».

«Τι του λες, μωρέ» είπε ο μπάρμμπας: «αυτή για εμάς δεν είναι, δεν έχει παράδες! Εγώ του 'πα τι έχει να κάμει».

«Να τση 'δινε μοναχά η Επιστήμη τα χίλια\*, κι ήβλεπες!» είπε ο Αντώνης.

---

**ανάκουστη κι αμελέτητη:** που δεν ακούστηκε τ' όνομα της.

**ελεύθερος:** εννοεί από χρέη.

**δημόσια:** κοινή γυναίκα.

**τα χίλια:** εννοείται: τάλαρα.

**περίληψη:** κατάσταση, ανάγκη.

«Α δεν ήτανε» είπε ο Αντρέας «το σπίτι μου σ' αυτή την περίληψη\*, και τίποτα να μην είχε, παρά μονάχα ό,τι φορεί την καθημερινή, την έπαιρνα, γιατί έχει ξανθά μαλλιά και κάτι μάτια!., και κοιτάζει τόσο αθώα, τόσο γλυκά! Τώρα το κατάλαβα που 'ναι όμορφη. Εγίνηκε μια κοπελάρα! Εξεσπούρδισε\* με μίας. Ούτε η χώρα δεν έχει μίαν όμοιανε. Μα τι κάνουνε τα τάλαρα, ανάθεμά τα κι όπου τα ανάδειξε!»

«Το λες γιατί δεν έχεις» του 'πε πονηρά ο μπάρμπας σουφρώνοντας το μέτωπο. «Πάρε, μωρέ, αυτήνε που σου λέω εγώ, και βλέπεις α δεν τα βλοήσεις. Ζωή χαρισάμενη, μωρέ. Τάλαρα, μου λές; Αυτά είναι οι θεοί σε τούτην τη γης! Φάε, αγάπη, μωρέ!» Κι έκαμε με το χέρι του το βιολί άπονου στην κοιλιά του. «Μα ψηλά τη γούνα σου, Αντρέα, κοίταξε μη σου την κολλήσουνε, μωρέ, και δεν έχεις ξεμπερδεμούς. Μην παραπερνάς το καντούνι τση. Μου λένε, πως τση μιλείς κιόλας».

«Παιδούλα την εγνώρισα και να μη τση μιλώ; Γιατί;»

«Γιατί εγίνηκε γυναίκα», του αποκρίθηκε ο μπάρμπας με σοβαρό ύφος.

Στην ταβέρνα τώρα οι χωριάτες είχαν φύγει. Κι από ένα άλλο τραπέζι αντήχησε από πολλά στόματα ένα άλλο τραγούδι:

Σαν απεθάνω θάψε με δω μέσα στην ταβέρνα  
να με πατεί η ταβερναριά κι η κόρη που μ' εκέρνα.

Στο τέλος του τραγουδιού όλη η ταβέρνα εγέλασε. Ο κόσμος είχε πληθύνει. Ο μικρός ξυπόλητος δούλος δεν επρόφτανε να πλένει τα ποτήρια, κάμποιοι κρασισμένοι εφώναζαν περισσότερο. Και η κουβέντα ήταν

εξεσπούρδισε: ξεπετάχτηκε, μεγάλωσε.

γενικιά. Εμιλούσαν για τα καράβια, για τα παπύρια που έρχονταν φορτωμένα κάρβουνα και που εφόρτωναν τα λάδια του νησιού· εμιλούσαν για τα παζάρια του λαδιού που εκείνην τη χρονιά είχαν βασταχτεί ακριβά πολύ, για τα χρήματα που έμπαιναν στον τόπο· εμιλούσαν για τους φόρους που έβαζε η Κυβέρνηση, κάθε Κυβέρνηση, ετοιμάζοντας πόλεμο, για να στέλνει του τόπου τα πλούτη, τον ιδρο του εργάτη, σε ξένα πουγκιά, των πλούσιων της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας, της Ιταλίας, και κάπου κάπου αντίσκοφτε την ομιλία ένα αρμονικό τραγούδι σαν τούτο:

Κορίτσι δεν αγάπησα ποτέ με τον παρά μου  
παρά με το τραγούδι μου και με τον ταμπουρά\* μου.

[Δουλευτάδες κι οι δυο, ποιόνε έχουμε ανάγκη;]

Είναι Κυριακή απόγευμα: όπως συνήθιζε να κάνει κάθε Κυριακή, η σιόρα Επιστήμη μαζί με άλλες νοικοκυρές καθόταν κουβεντιάζοντας στη μικρή πλατεία του προαστίου. Ξαφνικά, μαθαίνει από κάποια γυναίκα, που ήρθε στην παρέα της, πως η Ρήνη έβαλε μες στο σπίτι τους τον Αντρέα. Στην αρχή προσπαθεί να φανεί ατάραχη και να την πείσει πως μες στο σπίτι ήταν ο άντρας της (αγαθός τύπος, που συνήθως ήταν πιωμένος). Ούτε κι η ίδια όμως δεν πιστεύει στα λόγια της· έπειτα φεύγει για να δει τι έγινε. Βρήκε στο σπίτι τον Αντρέα και τη Ρήνη μόνους.

«Αντρέα» είπε με σιγαλή μα σταθερή φωνή, «εβάληκες να ντροπιάσεις το φτωχικό μου»;

ταμπουράς: λαϊκό μουσικό όργανο με χορδές.

«Ω μάνα» είπε η Ρήνη ξεσπώντας σε δάκρυα, «ω μάνα!»

«Όχι» είπε ο Αντρέας γενόμενος πλιο κόκκινος.

«Δεν εσκέφτηκες» ξακολούθησε πικρά, «πως είμαστε φτωχοί άνθρωποι, αδύνατο μέρος, πως δεν έχουμε παρά του θεού την ολπίδα και την υπόληψή μας, και το μοναχό αποκούμπι τση φαμιλιάς μου δεν είμαι παρά εγώ, μία καημένη γυναίκα, σαν έρμη, γιατί τον άντρα πόχω είναι σα να μην τον είχα;» Κι εβάλθηκε να κλαίει.

«Ω μάνα!» ξανάπε αναστενάζοντας η Ρήνη, «θα σου πει· η καρδιά του είναι χρυσή· δεν καταδέχεται την ατιμία».

«Γιατί τον έμπασες μέσα; Γιατί ήρθες μέσα, Αντρέα; Η γειτόνισσα στο φόρο\* το βουκινίζει\* κι έχει δίκιο· ποιος θα τήνε πάρει τη δυστυχισμένη τώρα που της έκαμες αυτό το κακό;»

«Άκου» είπε ο Αντρέας πειραγμένος, «όλο το μπόργο\* μ' εγνώρισε τίμιονε, και η ίδια με ξέρεις. Τι να σου κάμω; Η αγάπη δεν παίρνει το θέλημα τω γονιώνε· γεννιέται μοναχή τση. Τη Ρήνη σου εγώ τήνε παίρνω».

«Δε μένει άλλο» είπε η μάνα μ' έναν αναστεναγμό παρηγορητικό, «έτσι μόνο θα γλιτωθεί η τιμή μας».

«Α θέλεις» ξανάπε αδιάφορα ο Αντρέας «φέρε και τώρα τον παπά και το νούνο\* για να τελειώσει. Μα, σιόρα Επιστήμη, ξέρεις την περίληψη του σπιτιού μου. Ο κακομοίρης ο πατέρας μου μ' άφηκε χρέγια που ολοένα τα πλερώνω· τι να πρωτοκάμω μ' αυτά τα μπράτσα; Σκίσε μου την καρδιά μέσα θα 'βρεις τη Ρήνη σου. Την

---

**φόρο:** (το)· αγορά.

**βουκινίζω:** σαλπίζω με το βούκινο, διαλαλώ.

**μπόργο:** προάστιο.

**νούνος:** κουμπάρος.



αγαπάω, από κείνο το βράδυ τα μάτια της μ' εκάψανε.  
Μα πώς να τήνε ζητήσω, πώς να κουναρήσω\* παιδιά;»

«Αυτό συλλογιέσαι! Και δε βοηθάει ο Θεός; Δουλευτάδες και οι δυο, ποιόνε έχετε ανάγκη;»

«Όχι, σιόρα Επιστήμη· θα ξεπέσει κι άλλο το σπίτι μου· θα μου το πουλήσουνε, θα ντροπιαστώ στον κόσμο!»

«Δουλευτάδες και οι δυο, ποιόνε έχουμε ανάγκη;» είπε τώρα η Ρήνη ανάμεσα στα δάκρυά της, «και σ' ένα καλύβι, με την αγάπη μας, θα ξαλλάζαμε τη ζωή μας και για όλο το βίος του κόσμου»;

«Θέλω να 'σαι σαν κυρά στα χέρια μου· δε σε παίρνω στην κατομοιριά. Τι δίνεις, κυρά Επιστήμη»;

«Τον άνθρωπό μου» αποκρίθηκε με περηφάνια σφουγγίζοντας τα μάτια της, «και την ευκή μου! Γιατί δεν πράξεις σαν τίμιος άντρας που είσαι; Την αγαπάς; Πάρ' τηνε. Ο Θεός βοηθός. Φτωχοί άνθρωποι είμαστε· το 'ξερες!»

«Χωρίς τίποτα;» ερώτησε στενοχωρημένος.

«Την επείραξες!» κι είναι αδύνατο μέρος η δύστυχη. Τρεις εκατοστές\* έχει κι όχι άλλα».

«Σαν τίποτα» είπε σταυρώνοντας τα χέρια· «τι να πρωτοκάμω;»

«Την επείραξες» του ξανάπε η μάνα αψωμένη· «αν είσαι τιμημένος δείχ' το· ειδέ την έχεις στο λαιμό σου!»

«Δώσ' μου έξι\* να λευτερώσω κάνε το σπίτι μου. Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

«Ω δώσ' τα μάνα!» είπε τότες κλαίοντας η Ρήνη και σηκώνοντας προς τη μάνα τα χέρια της· «μ' αυτά θ' αγοράσεις την ευτυχία μου. Όσοι άντρες κι αν είναι στον

---

**κουναρώ:** μεγαλώνω, αναθρέφω.

**εκατοστές:** εννοείται τάλαρα.

**έξι:** εκατοστές τάλαρα.



κόσμο, ούτε και βασιλόπουλα, δε θα μ' αγαπήσει κανένας σαν τον Αντρέα· ούτε και γω!»

«Τι λες;» της αποκρίθηκε, ρίχνοντας της μια σκληρή ματιά. «Εσύ έσφαλες· κι εγώ ν' αδικήσω τ' αδέρφια σου τ' άλλα; Δυο θεριά αξαίνουνε ολοένα κατόπι σου και τ' αρσενικό μένει στο δρόμο. Τι άλλο να κάμω για σας; Ό,τι μπορούσα δεν το 'καμα; Δεν έχω άλλα!»

«Έτσι είναι αδύνατο» είπε ο Αντρέας κι εδάκρυσε.

Μα τότες η κυρά Επιστήμη εθύμωσε. Εσήκωσε ψηλά το χέρι της, και αχνή και με σπίθες στα μάτια του 'πε:

«Έτσι ήτανε από την αρχή του το σπίτι σου· έτσι! κι εχαλάστηκε καταπώς του 'πρεπε. Και συ ακολουθάς το παράδειμα\* . Ω καταραμένε, τι σου χρωστούσα να πειράξεις την ησυχία του σπιτιού μου, την καλύτερη κοπέλα του μπόργου, ω που να πιάνεις χρυσάφι και να γίνεται χώμα»!

«Μην καταριέσαι» είπε χτυπώντας φοβισμένη τα στήθια της η κόρη· «δεν το 'θελε έτσι, μάνα· μ' αγαπάει· δώσ' τα, δώσ' τα!»

«Και συ» της είπε ακολουθώντας με οργή, «αφού εγίνηκες όπως εγίνηκες, κι έχασες, ανέμουαλη, την καημένη σου τη νιότη! σύρε, κακομοίρα μου, κουρέψου σε κανένα μοναστήρι! Ωχ, τι να σε κάμω!» Κι έπεσε σε μια καρέκλα κι έκρουσε το τίμιο πρόσωπό της στα χέρια της και εβάλθηκε να κλαίει πικρά πικρά χωρίς να φωνάζει.

Έκλαιγαν και οι τρεις τους.

«Ω!» έκαμε δειλά δειλά η Ρήνη, κοιτάζοντας τον Αντρέα με μάτια δακρυσμένα και περιπλέκοντας τα δά-

---

**ακολουθάς το παράδειμα:** (παράδειγμα) εννοεί τον πατέρα του, που, όπως είπε κάποια γειτόνισσα «τα 'καμε τα ίδια κι ο μαγαρισμένος ο πατέρας του (ενν. του Αντρέα) και εκακομοίριασε, ανάθεμά το, μία δύο εδώ στο μπόργο».

χτυλα της· «δουλευτάδες και οι δυο ποιόνε έχουμε ανάγκη;»

«Δε μπορώ» ξανάπε ο νέος με πόνο· «αύριο θα 'μαστε στο δρόμο· δε σε παίρνω στη φτώχεια και στην καταφρόνια».

Κάμποση ώρα έμειναν πάλε σιωπηλοί και οι τρεις. Η κάμαρα εσκοτεινίαζε τώρα, γιατί ο ήλιος είχε καθίσει· και δεν ακουόταν τίποτα άλλο παρά ο κουφός ανασασμός της νοικοκυράς που δεν εσάλευε. Κανέννας εκείνο το βράδυ δεν εσκεφτότου ν' ανάψει το φως.

Και τώρα ήταν η Ρήνη που εθύμωνε και που απελπισμένη επαναστατούσε :

«Εσύ, μάνα» είπε βραχνά, «κι όχι ο Αντρέας, εσύ με παίρνεις στο λαιμό σου για λίγα λεφτά! Έχεις και δεν τα δίνεις. Και δέκα και δώδεκα εκατοστές έχεις, το ξέρω εγώ· και κάνεις δουλειές κάθε μέρα, και τα αβγατίζεις τα τάλαρά σου. Και τώρα... και τώρα θέλεις να με κλείσεις σε μοναστήρι, εμένανε που σ' εδούλεψα, που τα 'βγαλα η ίδια τα προικιά μου με τον κόπο μου, για να 'χουνε τ' άλλα σου τα παιδιά περισσότερα. Ω μάνα! Ω μάνα!»

«Τρεις εκατοστές είναι οι δικές σου» της αποκρίθηκε με βραχνή φωνή χωρίς να σηκώσει το κεφάλι.

«Θα σε πάρω» της είπε στ' αυτί ο Αντρέας· «έχε υπομονή!» κι αδρασκέλισε βιαστικά το κατώφλι.

[Ανάθεμα τα τάλαρα]

Η ζωή εν τω μεταξύ συνεχίζεται. Ο Αντρέας εξακολουθεί το λαθρεμπόριο με το καϊκι του. Σε κάποιο ταξίδι του μαθαίνει πως η Ρήνη πρόκειται να παντρευτεί. Μετανιώνει που τόσον καιρό δεν έκαμε τίποτε. Βγαίνει στη στεριά και πηγαίνει στο σπίτι της. Τη βρίσκει μόνη της. Την πείθει, παρά τους δισταγμούς της, και τον ακολουθεί στο σπίτι του. Όταν αργότερα η σιόρα Επιστήμη

θα τους επισκεφτεί, ο Αντρέας της υπόσχεται πως θα παντρευτεί τη Ρήνη χωρίς καμιά άλλη απαίτηση.

Έφτασε ο χειμώνας. Η Επιστήμη δέχεται την επίσκεψη τον θείου του Αντρέα. Της ζητάει 1.000 τάλαρα για προίκα. Αυτή επιμένει ότι μόνο 300 μπορεί να δώσει. Ο Αντρέας, όταν μαθαίνει την τελική της απάντηση, αποφασίζει να δουλέψει για να ξεχρεώσει το σπίτι, που πρόκειται να πουληθεί. Εγκαταλείπει στο σπίτι τη Ρήνη, που είναι έγκυος, ψαρεύει και πουλάει τα ψάρια στην αγορά. Εκεί τον βρήκε η σιόρα Επιστήμη και του ζητάει να συζητήσουν. Αυτός δε δέχεται και τη διώχνει. Στην απελπισία της αρπάζει ένα μαχαίρι και τον χτυπάει σκληρά στο μπράτσο. Ενώ την πιάνουν οι αστυνομικοί, λέει του Αντρέα: «Μη μου χάσεις το σπίτι μου. Πάρ' το κλειδί του κομού και σύρε να σου τα δώσει όλα όσα έχω ο άντρας μου· όλα· μόνο διαφέντεψέ\* με στο δικαστήριο. Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

Ο Αντρέας, που η πληγή του είναι επιπόλαιη, τρέχει χαρούμενος στο σπίτι του. Δε βρίσκει τη Ρήνη. Πηγαίνει έπειτα στο σπίτι της και της λέει τα νέα.

Εκείνη εκοίταξε πονεμένη τα αδέρφια της, εκατέβασε το βλέφαρο και δεν του αποκρίθηκε.

«Γιατί δε χαίρεσαι;» την ερώτησε.

Κι αυτήν τη στιγμή εμπήκε στο σπίτι ο γέροντας ο Τρίνκουλος. Έτρεμε όλος, αχνός, λιγνός, φοβισμένος, με μάτια που το κρασί από τόσα χρόνια του τα 'χε θολώσει. Μα τώρα ήταν ξενέρωτος κι εδάκρυζε. Είχε ακούσει τα τελευταία τα λόγια του Αντρέα κι αγκάλιασε μ' αγάπη τη θυγατέρα του. Κι εκεί δεν εμπόρεσε πλια να βαστάξει. Ένα αναφιλητό βαρύ βαρύ του ετίναξε τα στήθη κι εμούγγρισε για να μην ξεφωνίσει το κλάμα.

---

**διαφεντεύω:** υπερασπίζομαι.

Κι ο Αντρέας στενοχωρημένος κοιτάζε τα δύο πλάσματα, που αγαπιόνταν, που υπόφερναν εξαιτίας του και που τώρα δεν εμιλούσαν.

Τέλος ο πατέρας της είπε, σφίγγοντάς την στην αγκαλιά του: «Σ' εδυστύχεψε!»

Δεν είπε ποιος. Ο νους του ήταν ίσως για τη γυναίκα του, μα ο Αντρέας ενόμισε πως τα λόγια τον εχτυπούσαν εκείνον, κι είπε: «Έφταιξα' μα τώρα εδιορθώθηκαν όλα. Την Κυριακή βάζω στεφάνι. Εδώ τα κλειδιά του κομού' είπα να μου τα δώκεις τα χίλια».

«Και ξαναγοράζεις» του 'πε η Ρήνη πικρά «και την αγάπη; Ω, τι έκαμες!» Κι εβάλθηκε να κλαίει.

«Την αγάπη;» ερώτησε αχνίζοντας' «και δεν την έχω;»

«Όχι!» του αποκρίθηκε «όχι! για λίγα χρήματα ήσουν έτοιμος να με πουλήσεις και χωρίς αυτά δε μ' έπαιρνες' πάει τώρα η αγάπη. Επέταξε το πουλί!»

«Θα ξανάρθει» της απολογήθηκε λυπημένος, «στη ζεστή τη φωλιά του. Η ζωή μας θα 'ναι παράδεισος!»

«Όχι!» του 'πε, «έπειτα απ' ό,τι έκαμες όχι! κι α σ' αγαπούσα, δε θα ερχόμουνα μαζί σου. Είμαι δουλεύτρα' ποιόνε έχω ανάγκη;» Και σε μία στιγμή ξακολούθησε: «Γιατί ν' αδικηθούν τα αδέρφια μου;»

«Σ' εδυστύχεψε!» είπε πάλι πικρά ο πατέρας που τώρα ήταν ξενέρωτος. «Γιατί να μην τα δώσει από την αρχή όπως τση το 'πα; Ανάθεμά τα τα τάλαρα!»

«Πάμε!» είπε ο Αντρέας.

«Όχι!» του 'πε μ' απόφαση' «εδώ είναι ο χωρισμός μας. Θα πάω σε ξένα μέρη, σε ξένον κόσμο, σ' άλλους τόπους' θα δουλέψω για με και για να κουναρήσω το παιδί που θα γεννηθεί. Θα μου δώσει η μάνα γράμματα για να 'βρω αλλού εργασία' θα τα πάρει από τες κυράδες της. Όχι, δεν έρχομαι! Είμαι δουλεύτρα' ποιόνε έχω ανάγκη;» Κι έπειτα από μία στιγμή σα ν' απαντούσε σε

κάποια της σκέψη εξαναφώνησε: «Δεν έρχομαι, δεν έρχομαι!»

Ο Αντρέας την κοιτάζε ξεταστικά κι εκατάλαβε πως όλα τα λόγια θα 'ταν χαμένα.

«Ανάθεμά τα τα τάλαρα!» εφώνησε πάλι απελπισμένος. «Πάει η ευτυχία μου!»

Κι εβγήκε στο δρόμο.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ποια γενικότερη εικόνα για την εποχή, στην οποία αναφέρεται το διήγημα, σχηματίζουμε από τη μελέτη των δύο πρώτων αποσπασμάτων; (βλ. και σχετική άποψη Ειρ. Δεντρινού).

2. Ο τίτλος του διηγήματος είναι Η Τιμή και το Χρήμα. Οι δυο αυτές αξίες (τιμή-χρήμα) επηρεάζουν τη σιόρα Επιστήμη και τον Αντρέα στις πράξεις τους; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

3. Αφού μελετήσετε προσεχτικά τα αποσπάσματα, την εισαγωγή και τις απόψεις του Αγγ. Τερζάκη να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

α) Γιατί νιώθουμε συμπόνια για όλους ανεξάίρετα τους ήρωες;

β) Πού μπορούμε να αποδώσουμε τη συμπεριφορά ορισμένων προσώπων του διηγήματος, η οποία έρχεται σε αντίθεση με τα πραγματικά τους αισθήματα;

4. Η Ρήνη δεν είχε ποτέ διακυμάνσεις στην αγάπη της. Στο τέλος όμως τη θυσιάζει. Γιατί;

5. Το τρίτο απόσπασμα χαρακτηρίζεται από μια κυμαινόμενη δραματική ένταση. Να την παρακολουθήσετε α) στον τρόπο με τον οποίο αντιδρούν, απ' την αρχή ως το τέλος, οι τρεις πρωταγωνιστές β) στο ρόλο που παίζει ο διάλογος. Σύμφωνα με τις αρχές του νατουραλισμού, οι εξωτερικές δυνάμεις, φυσικές και κοινωνικές,

περιορίζουν την ελευθερία των προσώπων κι επηρεάζουν την ηθική τους συμπεριφορά. Εφαρμόζει τις παραπάνω αρχές ο Θεοτόκης; Να υποστηρίξετε τις απόψεις σας.

## **ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

---

Η Ρήνη χαρακτηρίζεται ως περίπτωση γυναίκας που απελευθερώνεται από τις προκαταλήψεις, που επικρατούσαν στην εποχή της. Να εκφράσετε τις απόψεις σας πάνω σ' αυτή τη θέση.

### **Κατάδικος (απόσπασμα)**

Ο κατάδικος είναι ένα εκτεταμένο αφήγημα που γράφτηκε το 1919. Η υπόθεσή του τοποθετείται σε ένα αγροτικό χωριό της Κέρκυρας όπου ζουν ο Γιώργης Αράθυμος με την όμορφη γυναίκα του, τη Μαργαρίτα και τα δυο παιδιά τους, και ο Τουρκόγιαννος που δουλεύει ως υποταχτικός τους. Στη ζωή της οικογένειας μπαίνει ο Πέτρος Πέποντας, ένας γείτονας που αισθάνεται δυνατό έρωτα για τη Μαργαρίτα. Ο Τουρκόγιαννος που τρέφει ένα βαθύ και κρυφό αίσθημα για τη Μαργαρίτα («τη λατρεύει σαν Παναγία») έχει υποψιαστεί και παρακολουθεί το ζευγάρι προσπαθώντας να εμποδίσει την παρεκτροπή της Μαργαρίτας. Η παρουσία του Τουρκόγιαννου έχει γίνει ενοχλητική για τον Πέτρο και τη Μαργαρίτα· γι' αυτό τον διαβάλλουν στο Γιώργη, που διώχνει άγρια τον Τουρκόγιαννο από το σπίτι. Την άλλη μέρα ο Γιώργης βρέθηκε δολοφονημένος. Οι υποψίες έπεσαν στον Τουρκόγιαννο, που καταδικάστηκε σε



ισόβια (Κατάδικος). Ο Πέτρος και η Μαργαρίτα παντρεύονται. Λίγο αργότερα ο Πέτρος συλλαμβάνεται για κάποιο αδίκημα και φυλακίζεται. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το 15ο και τελευταίο κεφάλαιο.

Ήταν απόγιομα κι είχε έρθει το χινόπωρο. Την αυλή της φυλακής έλουζε ο ήλιος στο βαθυγάλαζον ουρανό, όπου ανάλαφρα ανάλαφρα εταξίδευαν άσπρα διαβατικά σύννεφα. Κι οι κατάδικοι, συντροφιάς συντροφιάς, εκουβέντιαζαν μεταξύ τους, άλλοι όρθιοι, άλλοι καθισμένοι, άλλοι κάνοντας περίπατο. Μαζί τους δεν ήταν πλια ούτε ο Κάης, που 'χε λάβει τη χάρη του, ούτε ο αγιογράφος που μήνες πίσω είχε χτικιάσει, είχε μολύνει κι άλλους κατάδικους, κι είχε πεθάνει μονάχος μία νύχτα στο κελί του, ούτε ο κλέφτης που 'χε καταφέρει να φύγει από τη φυλακή κι είχε πάει να ζήσει με τα φυλαμένα χρήματά του. Κι από τους άλλους κάποιοι είχαν μετατεθεί σ' άλλες φυλακές, άλλοι ήταν ελεύτεροι, κι είχαν έρθει, αντίς, καινούρια πρόσωπα αυτές τες μέρες που το κακουργοδικείο πάλε εδούλευε, άλλοι για πολλά, άλλοι για λίγα χρόνια, ένας κιόλας για όλη του τη ζωή. Κι αυτήν την ώρα ο Τουρκόγιαννος ήταν μέσα στο κελί του κι είχε ξαπλωθεί στο σκληρό του κρεβάτι συλλογισμένος. Αυτός ξακολουθούσε πάντα το έργο του, μα η φυλακή τον είχε γεράσει. Τα κομμένα μαλλιά του και το ακατάστατο μουστάκι του είχαν ασπρίσει, οι πλάτες του είχαν σκεβρώσει περισσότερο, το μέτωπό του είχε ζαρώσει, μα η όψη του ήταν πάντα φαιδρή, κι ήσυχα τα γαληνά του κι αθώα μάτια.

Η σιδερένια πόρτα άνοιξε και μαζί μ' ένα φύλακα εμπήκε μέσα ο Πέτρος Πέπονας. Είχε δικαστεί αυτήν την ημέρα.

Εκοίταξε έναν έναν τους κατάδικους, σα να ξέταζε αν εγνώριζε κανέναν, και τους χαμογέλασε, ενώ ο φύ-



λακας με τα βαριά κλειδιά του άνοιγε ένα μανταλωμένο κελί.

– Θα κοιμάσαι εδώ μέσα, του 'πε αδιάφορα· και οι άλλοι κατάδικοι εκατάλαβαν πως θα 'μένε λίγον καιρό μόνο στη φυλακή τους.

Ο επιζωήτης\* τον εσίμωσε και του 'πε:

– Καλώς ήρθες· έλα μαζί μας και πες μας τι γίνεται στον έξω κόσμο.

Τρεις τέσσεροι άλλοι ήρθαν τότες σιωπηλοί σιμά τους κι έκαμαν κύκλο μπροστά του.

– Είναι αλήθεια, είπε κάποιος, πως άλλαξε η Κυβέρνηση, κι έχει σκοπό να δώσει πολλές χάρες;

– Δεν ξέρω, είπε ο Πέτρος· ήμouνα έξι μήνες προφυλάκιση. Και βλέποντας πως εκατέβαζαν λυπημένοι το βλέφαρο, ξανάπε με ψυχοπόνια. Μα τ' άκουσα εκεί μέσα· είναι βέβαιο, λένε!

– Και θα καλυτερέψει και το φαγί, είπε ένας άλλος· αυτό που μας δίνουν τώρα μας αρρώστησε· ο διαφεντής\* μας, λένε, το κλέφτει. Ήτανε βλέπεις κομματάρχης του αλλουνού υπουργείου.

– Ωχ! είπε ένας άλλος· την τύχη μας την ξέρουμε. Από κακού σε χειρότερο!...

– Και πόσο θα μείνεις μαζί μας, ερώτησε τον Πέτρο ο επιζωήτης.

– Άλλους έξι μήνες, τ' αποκρίθηκε κοιτάζοντάς τον με καλοσύνη· η κατηγορία ήταν βαριά\*, μα είχα καλούς

---

**επιζωήτης:** καταδικασμένος σε ισόβια.

**διαφεντής:** διευθυντής.

**η κατηγορία ήταν βαριά:** ο Πέτρος εμπόδισε τον κλητήρα που ήρθε με χωροφύλακες να συλλάβει ένα φτωχό χωρικό για χρέη και παρακίνησε και τους άλλους χωρικούς να αντισταθούν.

μαρτύρους· όλο το χωριό μου πήρε το μέρος μα η δουλειά μου στοίχισε.

– Παιγνίδια! είπε με χλευασμό ο επιζωήτης.

– Εμένα, είπε ένας άλλος, τους μάρτυρες, που 'χα πληρωμένους, το δικαστήριο δεν τους πίστεψε· κάποιος εκόντεψε μάλιστα να πάει μέσα, κι εκείνος· και με κατάδικασε είκοσι χρόνια. Μια ζωή!...

– Ας είμαι φχαριστημένος, είπε ο Πέτρος· ως να σπαρθεί το στάρι και να ωριμάσει, θα 'μαι πάλε στο σπίτι μου και θα ξαναβρώ τη γυναίκα μου!... Και το χωριό μου θα μ' αγαπάει, γιατί βέβαια κλητήρας με ορδινιές\* δε θα το ξαναπατήσει!... Κι όταν βγω, αδέρφια, με το καλό από τη φυλακή, κάθε φορά που θα σμίγω μ' έναν από σας, θα του κάνω το γιώμα! Και κρασί όσο θέλει!...

– Στοιχηματίζω, είπε πάλε χλευαστικά ο επιζωήτης, πως είσαι κάποιος νοικοκύρης του χωριού σου, φρόνιμος κι ήσυχος! Ούτε συ δε μου παίρνεις τα πρωτεία πόχω εδώ μέσα· εμέ τ' όνομά μου ακούεται σε καλόν κόσμο· και δύσκολα θα λησμονηθεί!... Πώς σε λένε;

– Πέτρο Πέπονα!

– Κι από πού είσαι; Είπε τ' όνομα του χωριού του κι εκοίταξε προς το κελί του Τουρκόγιαννου, που τώρα ήταν καθισμένος στο κατώφλι του, κι εμιλούσε μ' έναν νέο ανήλικο ακόμη, καθισμένον και κείνον κατά γης μπροστά του, και του 'λέγε.

– ... Γιατί στον κόσμο δεν μπορεί να 'ναι ευτυχισμένοι παρά ή εκείνοι που κάνουν το καλό, ή εκείνοι που όταν αμαρτήσουν αληθινά μετανιώνουν. Γιατί η ψυχή και του κακού του ανθρώπου, βαστάει μία θεϊκιά αχτίδα, που τήνε φωτίζει· είναι πλάσμα Θεού ως κι αυτή. Και η θεϊκιά εκείνη αχτίδα είναι η καλοσύνη. Κι όταν ο νους δεν εξουσιάζει την ψυχή μάλιστα την ώρα που θα πέσει ο άνθρωπος στον ύπνο τότε κυριεύει εκείνη η καλοσύνη,

---

ορδινιές: διαταγές.

κι η συνείδηση τον ελέγχει για την κακία του. Παρόμοια θα 'ναι και η φοβερή ώρα του θανάτου, όταν για το φονιά παίρνει ο Χάρος την όψη του σκοτωμένου. Και παρόμοια, όταν οι άνθρωποι κρύβουμε στην καρδιά κάποια λύπη βαριά και μεγάλη, όσο ο νους εξουσιάζει στον ξύπνο, μας φαίνεται αυτή η λύπη λησμονημένη και νεκρή, μα τη στιγμή που μας κλει τα μάτια ο ύπνος, ανασταίνεται μέσα μας και μας χαλάει την ανάπαψη!

Και ο νέος τον άκουε προσεχτικά, τον κοιτάζε με τρυφερό βλέμμα και τα μάτια του εδάκρυζαν.

Κι ο Πέτρος άκουε από μακριά τη γνωστή φωνή, κοίταξε αθέλητα το χέρι του, άνοιξε τα μάτια του, έχασε το χρώμα του κι ερώτησε, ελπίζοντας πως δεν ήταν εκείνος, γιατί δεν τον είχε ιδεί ακόμη με κομμένα μαλλιά και με ξυρισμένα τ' αριά του γένια.

– Ποιος είναι αυτός;

– Ο Άις-Γιάννης ο Τουρκόγιαννος, του 'πε ένας κατάδικος.

– Όλο από αυτά λέει όλη μέρα! είπε χλευαστικά ο επιζωήτης. Είναι ζουρός για δέσιο, και δεν ξέρει κανείς γιατί τον αφήνουνε ως τώρα εδώ μέσα. Λέει πως δεν έκαμε τίποτα' και μας σκοτίζει όλη μέρα το κεφάλι όλο θεολογίες, θεολογίες και δος του θεολογίες! Δεν ξέρει κανείς τι είναι εδώ: Εκκλησία ή φυλακή; Κι εστραβοκοίταξε τον Τουρκόγιαννο κι εγέλασε.

– Είναι από το χωριό σου, είπε ένας άλλος.

– Πες μας εσύ, είπε ένας άλλος, εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;

Ο Πέτρος δεν του αποκρίθηκε· τώρα είχε συνέρθει από την ταραχή του και σοβαρός είπε σα ν' απαντούσε στα λόγια του Τουρκόγιαννου.

– Υπάρχει στον κόσμο κι άλλη ευτυχία, κι αυτή είναι η αληθινή: του ανθρώπου που εξουσιάζει· εκείνος υποτάζει την τύχη του, η θέλησή του γίνεται και νικάει όλα

τα εμπόδια. Κι εκοίταξε ολόγυρά του τους ανθρώπους που τον άκουαν μ' ένα χαμόγελο και ξανάπε.

– Τι θα 'μouνα εγώ, αν δεν ήμουνα τέτοιος; Το κλωτσοσκούφι της τύχης! Κι αντίς, τώρα έχω χτήμα, έχω γυναίκα, θα κάμω και παιδιά· κι ο κόσμος με μακαρίζει· τώρα με σέβεται κιόλας, σας το 'πα!

– Κι είσαι ευτυχισμένος; τον ερώτησε κάποιος.

– Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος· εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι;

Ο Πέτρος ξανακοίταξε ανήσυχος το χέρι του.

– Και θα πάρεις τα καλά σου στον άλλο κόσμο; του 'πε ο άλλος.

– Στον άλλον κόσμο! επεργέλασε ο επιζωήτης κοιτάζοντάς τον θυμωμένος.

– Πες μας, ξανάπε του Πέτρου ο άλλος.

– Έχει δίκιο ο Πέτρος, είπε ο επιζωήτης· αλλά πρέπει κανείς να τα καταφέρνει! Εμέ η τύχη μ' εκυνήγησε και λίγο έλειψε να μου πέσει το κεφάλι! Κι εφώναξε.

– Άι Γιάννη Τουρκόγιαννε, έλα δω· ήρθε κάποιος από το χωριό σου.

Κι ο Τουρκόγιαννος εγύρισε το κεφάλι σα να 'βγαίνε από ένα βαθύ όνειρο, εκοίταξε πρώτα τον επιζωήτη, εκάρφωσε έπειτα το βλέμμα του στα μάτια του Πέτρου, που εκατέβασε αμέσως τα βλέφαρα, άλλαξε πολλές φορές χρώμα κι αναστενάζοντας ξαναμπήκε στο κελί του.

Κι ο Πέτρος επάνιασε· έστριψε το μαύρο μουστάκι του κι έμενε σιωπηλός για πολλή ώρα.

– Πες μας, τον ξαναρώτησε ο άλλος κατάδικος, εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι; γιατί δε μας αποκρίνεσαι;

Κι ο Πέτρος είπε τώρα ζυγίζοντας τα λόγια του και σα φοβισμένος μην προδινότουν.

– Δεν το ξέρω! Ήτανε πάντα μπόδιο στο δρόμο μου, επαραφύλαγε τη Μαργαρίτα, τη γυναίκα του σκοτωμέ-

νου· κι ήταν πανταχού παρών κι εγώ την αγαπούσα τη Μαργαρίτα, ήμουνα παθιασμένος με τη Μαργαρίτα, κι είχε μαλλιάσει η καρδιά μου. Σήμερα είναι γυναίκα μου· καλά ο άντρας της, μα κι αυτός! Κι η Μαργαρίτα δε μου ερχότανε· κι εγώ ίδρωνα αίμα... Κι έπειτα εσκοτώθηκε ο άντρας της· κι έντεσε αυτός· κι εγώ τον εβούλιαξα!... στο δικαστήριο εκόντεψα να τότε στείλω στην κρεμάλα. Μα η Μαργαρίτα λέει πως είναι αθώος και μ' επαίδευε να βρω τρόπο για να βγει από τη φυλακή!...

– Είναι αθώος, είπε ο άλλος.

– Πάμε να του μιλήσεις, είπε ο επιζωήτης και τον έπιασε από το χέρι και τον έσυρε προς το κελί του Τουρκόγιαννου.

Η μικρή πόρτα ήταν ανοιχτή κι αυτός εκαθότουν πάνου στο κρεβάτι του σκεφτικός κι εβαστούσε με τα δύο του χέρια το κεφάλι, σκυμμένος προς τη γη.

– Άι-Γιάννη Τουρκόγιαννε, του φώναξε ο επιζωήτης.

Αυτός εσήκωσε το βλέμμα και λυπημένος εκοίταξε για πολλή ώρα τον Πέτρο:

– Σ' άφηκε, του 'πε αναστενάζοντας, ο Θεός να πέσεις και σ' άλλο κρίμα για να μετανιώσεις και να δοξαστεί τ' όνομά του;

– Εσκότωσε ο Τουρκόγιαννος ή όχι; ερώτησε ο επιζωήτης.

– Δεν ξέρω, είπε ο Πέτρος κοιτάζοντας πάλε αθέλητα το χέρι του.

– Ω Ιούδα! ανέκραξε ο Τουρκόγιαννος, εσύ ξέρεις που δεν εσκότωσα, καθώς είναι γραμμένο! και μ' εκυνήγησες, εμένα έναν ορφανόν άνθρωπο, κι ηθέλησες να μ' ανεβάσεις στην κρεμάλα! Τι θα σου 'κάνα; Και το χείλι του ξακολούθησε να τρέμει σα να μουρμούριζε ακόμη κάτι.

– Ποιος εσκότωσε! είπε ανυπόμονα ο επιζωήτης.

– Ας το πει! είπε ταραγμένος ο Τουρκόγιαννος· εγώ όχι! Και κοιτάζε τώρα τον Πέτρο και τα χείλη του εκουινόνταν αδιάκοπα· ήθελε ακόμα να ειπεί κάτι, μα δεν το 'λέγε, σα να εφοβότουν. Τέλος κατέβασε τα μάτια και σιγαλά είπε.

– Κι η Μαργαρίτα; και το μέτωπό του ίδρωσε.

– Είναι γυναίκα μου, του απάντησε αμέσως ο Πέτρος ταραγμένος.

– Ω την επήρες! του 'πε ανατριχιάζοντας, την επήρες; Πώς εμπόρεσες! Κι ο επιζώητης είπε ολομεμιάς του Πέτρου μ' ένα άσκημο και δυνατό γέλιο, κοιτάζοντάς τον πρώτα και χτυπώντας του έπειτα τον ώμο.

– Στοιχηματίζω Πέτρο Πέπωνα, το κεφάλι μου, που εκόντεψε να πέσει, πως εσύ ο ίδιος εσκότωσης για να πάρεις τη γυναίκα και τον αδικόβαλες.

Ο Τουρκόγιαννος έτρεμε όλος τώρα, ήταν ωχρός, τα μάτια του εδάκρυσαν κι είχε σηκωθεί από το κρεβάτι. Κι ο Πέτρος άκουσε αυτήν τη στιγμή κάτι να του σφίγγει το λάρυγγα, κι αλαλιασμένος κοιτάζε τον έναν κατόπι στον άλλον. Η ψυχή του αναστατώθηκε. Ο νους του δεν μπορούσε πλια να την κυβερνήσει· κι εδιάβηκε με μιας εμπρός του όλο το έγκλημα: ο σφαγμένος Αράθυμος, η νύχτα του φονικού, το καρτέρι στο σκοτάδι, το μαρτύριο του ανθρώπου που 'χε καταδικαστεί με τη δολερή μαρτυρία του, ο γάμος του· κι αυτήν την ώρα άκουσε πάλε μέσα του την ανάγκη να μολογήσει τα πάντα και ν' αλαφρώσει την αποσκληρημένη καρδιά του. Επάλεψε κάμποση ώρα με τον εαυτό του και ο αγώνας εκείνος εξωγραφιζότουν στο πρόσωπό του, που πότε εκοκκίνιζε, πότε εκιτρίνιζε, πότε ίδρωνε, στο φοβισμένο κι αλλόκοτο βλέμμα του, στες φλέβες του λαιμού του που εφούσκωναν, στη δίπλα που 'καναν τα ωχρά του χείλη, στο νευρικό ψηλάφισμα πόκαναν τα δάχτυλά του· το μυστικό τον έπνιγε. Η δύναμη που ήθελε να τότε κάμει να



μιλήσει ήταν ακατανίκητη· έκλεισε τα μάτια του που τώρα θαμπά και μεγάλα, κι είπε του Τουρκόγιαννου.

– Ω συμπάθησε!

Και ζαλισμένος εβάλθηκε να τρέμει σύγκορμος και τα μάτια του εγέμισαν δάκρυα κι έπειτα ένα κλάμα δυνατό τον ετίναξε, κρύος ιδρος τον έλουσε, γίνηκε κατακίτρινος, κι ερώτησε τον εαυτό του πώς θα μπορούσε αμέσως ν' αφανιστεί, για να μη τον βλέπουν οι άνθρωποι οι άλλοι, καταλαβαίνοντας αυτήν τη στιγμή πως τους είχε αδικήσει όλους με το σκληρό φονικό, κι έκρυψε το πρόσωπό του στα χέρια του κι εσωριάστηκε χάμου. Τώρα πλια δεν μπορούσε καθόλου ν' αντισταθεί σ' εκείνην τη δύναμη που τον έσπρωχνε ακατανίκητη στο χαλασμό του. Κι είπε με ξερή φωνή, μαζεύοντας όσο μπορούσε το κεφάλι μέσα στες πλάτες του.

– Εγώ εσκότωση! Τη νύχτα στο σκοτάδι του 'χα στήσει καρτέρι! Κι αιστάνθηκε σα να 'βγαινε από μέσα του μια φλόγα, αφήνοντάς του πονεμένα τα σπλάχνα.

Και οι άλλοι κατάδικοι έμειναν ολόγυρά του σα φοβισμένοι από τη φριχτή στιγμή, κι εκοίταζεν ο ένας τον άλλον χλωμοί κι εκείνοι στο πρόσωπο.

Μόνο ο επιζωήτης εγελούσε ακόμα με ένα άσκημο χλευαστικό γέλιο κι είπε.

– Μεγάλος δε βαστάχτηκες ως το τέλος!

Κι ο Τουρκόγιαννος είχε βγει τώρα από το κελί του, χαμογελούσε περίτρομος, είχε δακρυσμένα τα μάτια κι έτρεμε μ' όλο το κορμί, παρέτοιμος να βλογήσει τον Πέτρο. Κι άξαφνα έλαμψε μέσα στο νου του η εικόνα της Μαργαρίτας, κι εθυμήθηκε τα ορφανά του Αράθυμου. Κι είπε έπειτα από ώρα με το συνηθισμένον κι ήσυχον τρόπο του.

– Δεν εσκότωση! Εγώ σας γελούσα!

Κι ο Πέτρος ευρέθηκε με μιας ορθός και τον εσίμωσε κι έπεσε γονατιστός μπροστά του και ξακολούθησε



να κλαίει χωρίς να προφέρει λέξη. Μα ο Τουρκόγιαννος ήσυχα πάλε ξανάπε.

– Λέει ψέματα! Εγώ εσκότωσα κι εγώ ετιμωρήθηκα· τοσο καιρό σας γελούσα.

– Απ' όταν εσκότωσα, ξανάπε ο Πέτρος, ο ίσκιος του δε μ' άφηκε γλυκιά στιγμή· μου φανερωνότουν και στον ύπνο, κι εζητούσε δεύτερη φορά να τότε σκοτώσω, αφού είχα πάρει τη Μαργαρίτα, και δεν θέλει ακόμη να με λησμονήσει!

– Λέει ψέματα! ξανάπε ο Τουρκόγιαννος· εγώ εσκότωσα κι ετιμωρήθηκα.

– Ω συμπάθησε! του ξανάπε ο Πέτρος παρακαλώντας. Θα σου δώσουνε τώρα τη χάρη!

– Και που να πάω; είπε ο Τουρκόγιαννος αναστενάζοντας· εγώ ένας ορφανός άνθρωπος; Η Μαργαρίτα πρέπει να μη μάθει και να ζήσει ευτυχισμένη μαζί σου, και στον κόσμο δεν έχω πλια τίποτα. Εδώ μέσα για με είναι ο κόσμος· δεν τη θέλω τη χάρη κι εδώ θα πεθάνω, γιατί πονεμένες ψυχές ζητούν παρηγοριά στη μετάνοια!

Αυτήν τη στιγμή ο φύλακας με την ήμερη όψη έκραξε τον Πέτρο.

– Πέτρο Πέπωνα, του 'πε· η γυναίκα σου σε ζητεί από τα σίδερα για να σε χαιρετήσει.

Κι ο Τουρκόγιαννος έγειρε το βλέμμα του προς τη σιδερένια πόρτα, εκοίταξε μια στιγμή τη Μαργαρίτα, αναστέναξε κι εμπήκε ξανά κλαίοντας στο κελί του.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Στο απόσπασμα αντιπαρατίθενται δύο ηθικές στάσεις. Ποιες είναι αυτές και ποιοι είναι οι εκπρόσωποι;
2. Ποια από τις προηγούμενες στάσεις επικρατεί τελικά και με ποιο τρόπο;
3. Τι σημαίνει η φράση του επιζωήτη «μεγάλος δε βαστάχτηκες ως το τέλος»;
4. Ποιες ψυχικές μεταπτώσεις του Πέπωνα παρακολουθούμε στην εξέλιξη του αποσπάσματος;
5. Ποιες γνωστές σας ηθικές θεωρίες απηχούν τα λόγια και η συμπεριφορά του Τουρκόγιαννου;
6. Ο Θεοτόκης είναι ρεαλιστής πεζογράφος. Μπορείτε να βρείτε γνωρίσματα που επαληθεύουν το χαρακτηρισμό; Να προσέξετε ιδιαίτερα την αφήγηση και την περιγραφή.

---

## Κων/νος Θεοτόκης (1872 - 1923)

---



Γεννήθηκε στην Κέρκυρα από αρχοντική οικογένεια. Τελειώνοντας το Γυμνάσιο πήγε στο Παρίσι και σπούδασε για τρία χρόνια φιλολογία, μαθηματικά και φιλοσοφία. Γύρισε στην Κέρκυρα και έμεινε στον οικογενειακό του πύργο στους Καρουσάδες κοντά 20 χρόνια με μια διετή διαμονή στη Γερμανία (1907-1909). Εκεί συνδέθηκε με τον Κώστα Χατζόπουλο και ασπάστηκε τις σοσιαλιστικές θεωρίες. Γνώριζε καλά Αρχαία Ελληνικά, Λατινικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Γερμανικά, Αγγλικά και επίσης Σανσκριτικά. Αυτό του έδινε τη δυνατότητα να μελετάει όλες τις λογοτεχνίες από το πρωτότυπο. Από νωρίς άρχισε να δημοσιεύει διηγήματα στα περιοδικά της εποχής του. Τα διηγήματά του έχουν εκδοθεί με τον τίτλο Κορφιάτικες ιστορίες. Άλλα έργα του είναι τα εκτεταμένα αφηγήματα Η Τιμή και το Χρήμα (1914), Ο Κατάδικος (1919), Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα (1920) και το μυθιστόρημα Οι σκλάβοι στα δεσμά τους (1922). Πλούσιο είναι και το μεταφραστικό έργο του. Έχει μεταφράσει Σαίξπηρ, Γκαίτε, Σίλερ, Χάινε, τα Γεωργικά του Βιργιλίου, το Περί φύσεως του Λουκρήτιου, το Φαίδωνα του Πλάτωνα, τη Λυσιστράτη του Αριστοφάνη κ.ά. Ο Θεοτόκης είναι από τους πιο αξιόλογους πεζογράφους μας. Το έργο του ανανεώνει την ηθογραφική πεζογραφία και διακρίνεται για τους κοινωνικούς προβληματισμούς και τη ρεαλιστική γραφή.



Αλέξης Ζορμπάς

(απόσπασμα)

Το πρώτο μυθιστόρημα του Καζαντζάκη -και ίσως το καλύτερό του- έχει τον τίτλο Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά και δημοσιεύτηκε το 1946. Ο κεντρικός ήρωας, ο Ζορμπάς, είναι πραγματικό πρόσωπο και ο Καζαντζάκης είχε συνεργαστεί μαζί του σε μια επιχείρηση μεταλλείων στη Μάνη. Στο έργο βέβαια το πρόσωπο μυθοποιείται και το σκηνικό της δράσης τοποθετείται στην Κρήτη, όπου ο συγγραφέας (αφηγητής) και ο Ζορμπάς προσπαθούν να εγκαταστήσουν λιγνιτωρυχείο. Ο πρώτος είναι το «αφεντικό» και ο δεύτερος ο αρχιεργάτης. Δεν ξέρουν και πολλά πράγματα από τέτοιες δουλειές, αλλά ούτε και τους ενδιαφέρει αν αποτύχουν. Ο συγγραφέας, άνθρωπος των βιβλίων και του στοχασμού, «διανοούμενος» και «καλαμαράς», αναζητάει σ' αυτή την περιπέτεια μια εμπειρία χρήσιμη για τη σκέψη του. Ο Ζορμπάς πάλι —γέρος, ορθόκορμος, κοκαλιάρης, γεμάτος ζωική ορμή, κινούμενος από το ένστικτο και το συναίσθημά του, απόλυτα ελεύθερος και έτοιμος για κάθε παράτολμη πράξη— αποτελεί την αντίθεση προς το συγγραφέα, αυτό που ο συγγραφέας θα ήθελε να ήταν, αν μπορούσε. Οι δυο μαζί συνθέτουν ολόκληρο το φάσμα της ζωής: σκέψη και δράση. Στο μυθιστόρημα κινούνται βέβαια και άλλα πρόσωπα. Ένα από αυτά είναι και η μαντάμ Ορτάνς με την οποία είχε συνδεθεί ο Ζορμπάς. Η μαντάμ Ορτάνς έχει πεθάνει. Στο απόσπασμά μας ο συγγραφέας και ο Ζορμπάς επιστρέφουν από την κηδεία της.

Προχωρούσαμε αμίλητοι μέσα από τα στενά δρομάκια του χωριού. Τα σπίτια μαυρολογούσαν ολοσκότεινα, κάπου ένα σκυλί γάβγιζε, κάποιιο βόδι αναστέναζε. Κάποτε μας έρχονταν στο φύσημα του αγέρα εύθυμα, αναβρυτά, σαν παιχνιδιάρικα νερά, τα κουδουνάκια της λύρας.

Βγήκαμε από το χωριό, πήραμε το δρόμο κατά το ακρογιάλι μας.

— Ζορμπά, είπα, για να κόψω τη βαριά σιωπή, τι αγέρας είναι ετούτος; Νοτιάς;

— Μα ο Ζορμπάς πήγαινε μπροστά, κρατώντας σα φανάρι το κλουβί με τον παπαγάλο\* και δεν αποκρίθηκε.

Όταν φτάσαμε στο ακρογιάλι μας, ο Ζορμπάς στράφηκε:

— Πεινάς, αφεντικό; ρώτησε.

— Όχι, δεν πεινώ, Ζορμπά.

— Νυστάζεις;

— Όχι.

— Μήτε εγώ. Ας καθίσουμε στα χοχλάδια\* · έχω κάτι να σε ρωτήσω. Ήμασταν και οι δυο κουρασμένοι, μα δε θέλαμε να κοιμηθούμε. Δε θέλαμε να χάσουμε το φάρμακι της μέρας ετούτης· ο ύπνος μάς φαίνονταν σα μια φυγή σε ώρα κινδύνου και ντρεπόμασταν να κοιμηθούμε.

Καθίσαμε στην άκρα της θάλασσας· έβαλε ο Ζορμπάς το κλουβί ανάμεσα στα γόνατά του και κάμποση ώρα σώπαινε. Ένας φοβερός αστερισμός ανέβηκε από το

---

**παπαγάλος:** ανήκε στη μαντάμ Ορτάνς που τον αγαπούσε ιδιαίτερα.

**χοχλάδια:** βότσαλα.

βουνό, πολυόματο τέρας με στρουφιχτήν\* ουρά, κάπου κάπου ένα αστέρι ξεκολλούσε κι έπεφτε.

Ο Ζορμπάς κοίταξε τ' αστέρια, με το στόμα ανοιχτό, σα να τα 'βλεπε για πρώτη φορά.

— Τι να γίνεται εκεί πάνω! μουρμούρισε. Και σε λίγο πήρε την απόφαση, μίλησε:

— Ξέρεις να μου πεις, αφεντικό, είπε κι η φωνή του ασκώθηκε επίσημη, συγκινημένη μέσα στη ζεστή νύχτα, ξέρεις να μου πεις τι πάει να πουν όλα αυτά; Ποιος τα καμε; Γιατί τα καμε; Και πάνω απ' όλα, ετούτο (η φωνή του Ζορμπά ήταν γεμάτη θυμό και τρόμο): Γιατί να πεθαίνουμε;

— Δεν ξέρω, Ζορμπά! αποκρίθηκα, και ντράπηκα σα να με ρωτούσαν το πιο απλό πράμα, το πιο απαραίτητο, και δεν μπορούσα να το ξηγήσω.

— Δεν ξέρεις! έκαμε ο Ζορμπάς και τα μάτια του γούρλωσαν. Όμοια γούρλωσαν και μιαν άλλη νύχτα, όταν με ρώτησε αν χορεύω και του αποκρίθηκα πως δεν ξέρω χορό. Σώπασε λίγο· άξαφνα ξέσπασε:

— Τότε τι ναι αυτά τα παλιόχαρτα που διαβάζεις; Γιατί τα διαβάζεις; Άμα δε λένε αυτό, τι λένε;

— Λένε τη στενοχώρια του ανθρώπου που δεν μπορεί ν' απαντήσει σε αυτά που ρωτάς, Ζορμπά, αποκρίθηκα.

— Να τη βράσω τη στενοχώρια τους! έκαμε ο Ζορμπάς χτυπώντας με αγανάκτηση το πόδι του στις πέτρες.

Ο παπαγάλος στις ξαφνικές φωνές τινάχτηκε απάνω:

— Καναβάρο\*! Καναβάρο! έσκουζε σα να ζητούσε βοήθεια.

---

**στρουφιχτή:** περιστροφική.

**Καναβάρο:** όνομα παλιού φίλου της Ορτάνς, που είχε μάθει και έλεγε ο παπαγάλος.



— Σκασμός και συ! έκαμε ο Ζορμπάς κι έδωκε μια γροθιά στο κλουβί.

Στράφηκε πάλι σε μένα.

— Εγώ θέλω να μου πεις από πού ερχόμαστε και πού πάμε. Του λόγου σου τόσα χρόνια μαράζωσες απάνω στις Σολομωνικές\*· θα 'χεις στύψει δυο τρεις χιλιάδες οκάδες χαρτί· τι ζουμί έβγαλες;

Τόση αγωνία είχε η φωνή του Ζορμπά, που η πνοή μου κόπηκε· αχ, να μπορούσα να του 'δυνα μιαν απόκριση!

Ένωθα βαθιά πως το ανώτατο που μπορεί να φτάσει ο άνθρωπος δεν είναι η Γνώση, μήτε η Αρετή, μήτε η Καλοσύνη, μήτε η Νίκη· μα κάτι άλλο πιο αφηλό, πιο ηρωικό κι απελπισμένο: Το Δέος, ο ιερός τρόμος. Τι 'ναι πέρα από τον ιερό τρόπο; Ο νους του ανθρώπου δεν μπορεί να προχωρέσει.

— Δεν απαντάς; έκαμε ο Ζορμπάς με αγωνία.

Δοκίμασα να δώσω στο σύντροφό μου να καταλάβει τι είναι ο ιερός τρόμος:

— Είμαστε σκουληκάκια μικρά μικρά, Ζορμπά, αποκρίθηκα, απάνω σ' ένα φυλλαράκι γιγάντιου δέντρου. Το φυλλαράκι αυτό είναι η Γη μας· τ' άλλα φύλλα είναι τ' αστέρια που βλέπεις να κουνιούνται μέσα στη νύχτα. Σουρνόμαστε απάνω στο φυλλαράκι μας, και το ψαχουλεύουμε με λαχτάρα· τ' οσμιζόμαστε, μυρίζει, βρωμάει· το γευόμαστε, τρώγεται· το χτυπούμε, αντηχάει και φωνάζει σαν πράμα ζωντανό.

»Μερικοί άνθρωποι, οι πιο ατρόμητοι, φτάνουν ως την άκρα του φύλλου· από την άκρα αυτή σκύβουμε, με τα μάτια ανοιχτά, τα αυτιά ανοιχτά, κάτω στο χάος. Ανατριχιάζουμε. Μαντεύουμε κάτω μας το φοβερό γκρεμό,

---

**Σολομωνική:** λαϊκό βιβλίο με οδηγίες για μαγικές ενέργειες που η συγγραφή του αποδιδόταν στο Σολομώντα.

ακούμε ανάρια ανάρια\* το θρό\* που κάνουν τ' άλλα φύλλα του γιγάντιου δέντρου, νιώθουμε το χυμό ν' ανεβαίνει από τις ρίζες του δέντρου και να φουσκώνει την καρδιά μας. Κι έτσι σκυμμένοι στην άβυσσο, νογούμε σύγκορμα, σύψυχα, να μας κυριεύει τρόμος. Από τη στιγμή εκείνη αρχίζει...

Σταμάτησα. Ήθελα να πω: «Από τη στιγμή εκείνη αρχίζει η Ποίηση», μα ο Ζορμπάς δε θα καταλάβαινε και σώπασα.

— Τι αρχίζει; ρώτησε ο Ζορμπάς με λαχτάρα. Γιατί σταμάτησες;

— ... αρχίζει ο μεγάλος κίντυνος, Ζορμπά, είπα. Άλλοι ζαλίζονται και παραμιλούν, άλλοι φοβούνται και μοχτούν να βρουν μίαν απάντηση, που να τους στυλώνει την καρδιά και λένε: «Θεός»· άλλοι κοιτάζουν από την άκρα του φύλλου το γκρεμό ήσυχα, παλικάρισία και λένε: «Μου αρέσει».

Ο Ζορμπάς συλλογίστηκε κάμποση ώρα· βασανίζονταν να καταλάβει.

— Εγώ, είπα τέλος, κοιτάζω κάθε στιγμή το θάνατο· τον κοιτάζω και δε φοβούμαι· όμως και ποτέ, ποτέ δε λέω: Μου αρέσει. Όχι, δε μου αρέσει καθόλου! Δεν είμαι λεύτερος; Δεν υπογράφω!

Σώπασε, μα γρήγορα φώναξε πάλι:

— Όχι, δε θ' απλώσω εγώ στο Χάρο το λαιμό μου σαν αρνί και να του πω: «Σφάξε με, αγά μου, ν' αγιάσω!»

Δε μιλούσα· στράφηκε, με κοίταξε ο Ζορμπάς θυμωμένος.

— Δεν είμαι λεύτερος; Ξαναφώναξε.

---

ανάρια: αραιά (επίρρ. τοπ. ή χρον.).

θρος: θρόισμα.

Δε μιλούσα. Να λες «Ναι!» στην ανάγκη, να μετουσιώ-  
νεις το αναπόφευγο\* σε δικιά σου λεύτερη βούληση —  
αυτός, ίσως, είναι ο μόνος ανθρώπινος δρόμος της λύ-  
τρωσης. Το 'ξερα, και γι' αυτό δε μιλούσα.

Ο Ζορμπάς είδε πως δεν είχα πια τίποτα να του πω,  
πήρε το κλουβί σιγά σιγά, να μην ξυπνήσει ο παπαγά-  
λος, το τοποθέτησε δίπλα από το κεφάλι του και ξά-  
πλωσε.

— Καληνύχτα, αφεντικό, είπε· φτάνει.

Ζεστός νοτιάς φυσούσε πέρα από το Μισίρι\* και με-  
στωνε τα τζετζεβατικά και τα φρούτα και τα στήθια της  
Κρήτης. Τον δέχουμουν να περιχύνεται στο μέτωπο,  
στα χείλια μου και στο λαιμό, κι έτριζε και μεγάλωνε,  
σαν να 'ταν πωρικό, το μυαλό μου.

Δεν μπορούσα να κοιμηθώ, δεν ήθελα. Δε συλλογί-  
ζουμουν τίποτα· ένιωθα μονάχα, στη ζεστή ετούτη νυ-  
χτιά, κάτι μέσα μου, κάποιον μέσα μου, να μεστώνει.  
Έβλεπα, ζούσα καθαρά το καταπληχτικό ετούτο θέαμα:  
ν' αλλάζω. Ό,τι γίνεται πάντα στα πιο σκοτεινά υπόγεια  
του στήθους μας, γίνονταν τώρα φανερά, ξέσκεπα,  
μπροστά μου. Κουκουβιστός στην άκρα της θάλασσας,  
παρακολουθούσα το θάμα.

Τ' αστέρια θάμπωσαν, ο ουρανός φωτίστηκε, κι απά-  
νω στο φως χαράχτηκαν με ψιλό κοντύλι τα βουνά, τα  
δέντρα, οι γλάροι. Ξημέρωνε.

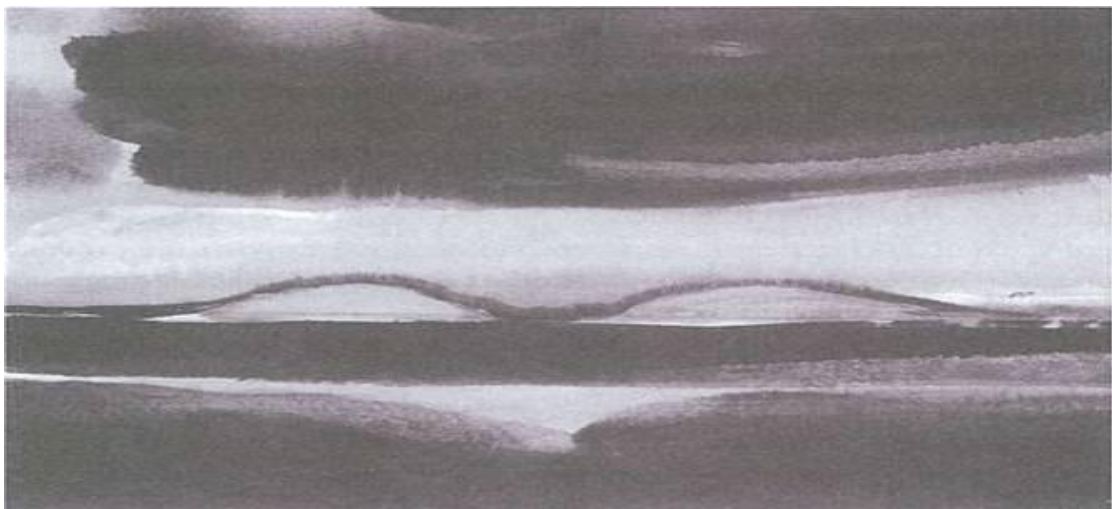
---

**αναπόφευγο:** αυτό που δεν μπορεί κανείς να  
αποφύγει· το πεπρωμένο.

**Μισίρι:** (το) η Αίγυπτος.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ο Ζορμπάς έχει «μεταφυσικές ανησυχίες»; Τι έχει προηγηθεί; (Να διαβάσετε το εισαγωγικό σημείωμα).
2. Ποιες είναι οι μεταφυσικές ανησυχίες του Ζορμπά και με ποια ερωτήματα διατυπώνονται;
3. Γιατί ο Ζορμπάς έχει την αξίωση να πάρει από το συγγραφέα απάντηση στα ερωτήματά του;
4. Ποια εικόνα βρίσκει ο συγγραφέας για να εξηγήσει στο Ζορμπά τη φιλοσοφική κοσμολογία και ανθρωπολογία του; Τι συμπεραίνετε από αυτή;
5. Τι είναι ο «ιερός τρόμος» και ποιες είναι κατά το συγγραφέα οι δυνατές αντιδράσεις των ανθρώπων σ' αυτόν; Ποια είναι η αντίδραση του Ζορμπά;
6. Πώς αντιλαμβάνεστε τις φράσεις «Από τη στιγμή εκείνη αρχίζει η ποίηση» και «να μετουσιώνεις το αναπόφευγο σε δικιά σου λεύτερη βούληση»;



Κώστας Πανιάρας (γεν. 1934), Σύνθεση για τον Αλέξη Ζορμπά

---

## Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957)

---



Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης και σπούδασε Νομικά στην Αθήνα και στο Παρίσι, αλλά γρήγορα αφοσιώθηκε στη φιλοσοφία και στη λογοτεχνία. Πνεύμα εξαιρετικά ανήσυχο, με μεγάλη αφομοιωτική και δημιουργική ικανότητα και άνθρωπος με σπάνια εργατικότητα, ταξίδεψε παντού, έμαθε πολλές ξένες γλώσσες και άφησε σημαντικό έργο, που απλώνεται σε ποικίλους τομείς. Στην επιστημονική μελέτη ανήκει η εργασία του για το Νίτσε. Στη φιλοσοφία, η Ασκητική (*Salvatores Dei*, 1927), κείμενο που εκφράζει τη μεταφυσική πίστη του συγγραφέα. Στην ποίηση ανήκει η Οδύσσεια (1938), το κατεξοχήν έργο του Καζαντζάκη, οι Τερτσίνες και το ποιητικό του θέατρο με τις τραγωδίες Πρωτομάστορας, Μέλισσα, Ιουλιανός, Προμηθέας κ.ά. Από όλα σχεδόν τα ταξίδια του μας έδωσε ταξιδιωτικές εντυπώσεις: Κίνα, Ιαπωνία, Ρωσία, Αγγλία, Ισπανία κ.ά. Μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο ασχολήθηκε με το μυθιστόρημα: Αλέξης Ζορμπάς (1946), Ο Χριστός ξανασταυρώνεται (1948), Καπετάν Μιχάλης (1950), Ο τελευταίος πειρασμός (1950-51), Ο φτωχούλης του Θεού (1952-53), Αδερφοφάδες (1954). Ένα είδος μυθιστο-

ρηματικής αυτοβιογραφίας με πολλά ποιητικά στοιχεία αποτελεί η Αναφορά στον Γκρέκο (1961). Με τα μυθιστορήματά του έγινε ευρύτερα γνωστός στο ελληνικό και το παγκόσμιο κοινό. Τέλος έχει μεταφράσει Όμηρο, Δάντη, Γκαίτε κ.ά. Το έργο του Καζαντζάκη, που διακρίνεται κυρίως για τη μεταφυσική ανησυχία και αναζήτηση, γνώρισε μεγάλη διάδοση.

## Παραρλάμα\*

(διήγημα)

Κάποτε του Φάρμα του ερχόντανε και αναμνήσεις. Και θυμόταν ότι είχε πατέρα, που φορούσε φέσι και κόκκινο ζωνάρι, και μάνα της οποίας είχε ξεχάσει και αυτής τη μορφή, που φορούσε τσεμπέρι. Άλλο τίποτα! Όλα τα άλλα τα είχε φάει το γύρισμα της ρόδας και έπειτα το κρασί, που έπινε για ξεκούρασμα. Αλλά, τι ήθελε να θυμάται;

Τη γυναίκα την είχε λησμονήσει και κανείς Δαίμονας δεν καταδεχόταν να του τη φέρει στο νου για να τον πειράξει\*. Όταν κάποτε έβλεπε καμιά να έρχεται μέσα στο κατάστημα, την κοίταζε χάσκοντας, σαν παράξενο πράγμα, που πρώτη φορά το έβλεπε.

Οι τεχνίτες τον περίπαιζαν. Αυτός δεν απαντούσε ποτέ. Σχεδόν είχε χάσει τη λαλιά του. Μόνο αισθανόταν μίσος, το μόνο ανθρώπινο που του έμενε. Δε γελούσε ποτέ, είχε απομάθει να γελά και κανείς ποτέ δεν τον είδε έστω και να χαμογελά.

Το μόνο, μέσα στο σβησμένο και έρημο από άλλα αισθήματα σώμα του, που έμενε, ήταν το μίσος, όπως μένει σε ερειπωμένο σπίτι ή πύργο, φίδι.

Όταν εσχόλαζε έπινε όσο που μεθούσε, και έτσι παραμιλώντας, χωρίς να εννοεί κανείς τι έλεγε, σα να μιλούσε τη γλώσσα της ρόδας, επήγαινε να κοιμηθεί.

---

**Παραρλάμα:** λέξη που πλάθει ο συγγραφέας και δε σημαίνει τίποτε, όπως φαίνεται στο κείμενο.

**πειράζω:** βάζω σε πειρασμό.



Είχε και παρέα στο κρασοπουλειό που πήγαινε, αλλ' ήταν σ' αυτή σα βουβό της πρόσωπο. Φαινότανε μόνο να προσέχει σε ό,τι λέγανε. Δύσκολα όμως να του μείνει τίποτα στο νου απ' ό,τι άκουγε, όλα περνούσανε δίχως ν' αφήσουν ίχνος. Μια βραδιά άκουσε κάποιον πολύξερο της παρέας να διηγείται κάτι της Γραφής. Έλεγε για το χέρι κείνο, που είχε γράψει στο συμπόσιο του Βαλτάσαρ\* τις λέξεις: Μενέ, Μενέ θεκέλ, ου φαρσίν\*. Και ότι οι λέξεις είχαν φέρει τον τρόπο στο Βασιλέα και σε όλους τους άλλους του συμποσίου και κανείς δε βρισκότανε να τις εξηγήσει τι εννοούσαν.

Αυτά τα άκουσε με προσοχή μεγάλη ανοίγοντας και τα μάτια του τρομαχτικά. Ήταν το μόνο, που μπόρεσε να χαραχθεί στο νου του μαζί με τους κρότους της ρόδας.

Την άλλη βραδιά, άμα εσχόλασε, αντί να πάει στο κρασοπουλειό, διευθύνθηκε στο δωμάτιό του. Είχε συγκάτοικο έναν πατριώτη του, ο οποίος πήγαινε πολύ

---

**Βαλτάσαρ:** βασιλιάς της Βαβυλώνας, γιος του Ναβουχοδονόσορα. Εκθρονίστηκε από τον Κύρο. Η Βίβλος (Δαυιήλ Ε') διηγείται ότι ένα βράδυ ο Βαλτάσαρ είχε πλούσιο συμπόσιο και διέταξε να φέρουν τα ιερά σκεύη που ο Ναβουχοδονόσορας είχε αρπάξει από την Ιερουσαλήμ. Ο ιερόσυλος είδε τότε να παρουσιάζεται ένα χέρι που χάραζε στον τοίχο μυστηριώδεις χαρακτήρες. Κάλεσαν τον προφήτη Δαυιήλ που διάβασε τις λέξεις μανή, θεκέλ, φάρες και τις ερμήνευσε ως εξής: «εμέτρησε ο θεός τη βασιλεία σου και όρισε το τέλος της· την έβαλε στο ζυγό και βρέθηκε ότι υστερεί· διαιρέθηκε η βασιλεία σου και δόθηκε στους Μήδους και στους Πέρσες». Την ίδια νύχτα ο Κύρος έμπαινε στη Βαβυλώνα.

**φαρσίν:** πρόκειται για άλλη εκδοχή των μυστηριωδών λέξεων που αναφέραμε πιο πάνω.

ενωρίς και κοιμότανε. Την πόρτα ποτέ δεν την έκλειναν και μπήκε ο Φάρμας μέσα χωρίς να μεταχειρισθεί κλειδί ή να χτυπήσει. Ο συγκάτοικος ήταν εκεί και κοιμότανε.

Ένα λυχναράκι έκαιε πάνω στο τραπέζι και φώτιζε ένα ξερό κομμάτι ψωμί και τρεις ελιές σάπιες, βαλμένες αντί σε πιάτο σ' ένα χαρτί κίτρινο. Μια μύγα, άγνωστο γιατί, ξενυχτούσε, καθότανε πάνω στο ξεροκόμματο του ψωμιού, συλλογισμένη.

Ο Φάρμας έμεινε αρκετή ώρα συλλογισμένος και αυτός, έπειτα έφυγε γρήγορα και πήρε το δρόμο του κατάστηματος που δούλευε, κοιτάζοντας κάποτε, καθώς πήγαινε, την ημισέληνο, που του φαινότανε σα χρυσό λαμπερό ψάρι φτερωτό.

Το κατάστημα είχε και αυλή πίσω και απ' εκεί πήγε. Ανέβηκε σε μια ελιά, μια ψωριασμένη ελιά, που ήταν απ' έξω, και απ' εκεί ο άνθρωπος της ρόδας και του κρασιού, ελαφρός πήδησε στην αυλή. Φύλακας δεν έμεινε στο κατάστημα άλλος από ένα σκυλί, αλλ' αυτό πήγε κοντά του, μετά από ένα μικρό γάβγισμα, και του έγλειψε τα χέρια.

Μπήκε μέσα από ένα φεγγίτη πόρτας, όπου στήριξε μια μισοσπασμένη σκάλα.

Στάθηκε στην κάτω αίθουσα, όπου ήτανε μεγάλα εργαλεία και τα γραφεία του καταστηματούχου. Εκεί άναψε ένα σπίρτο και αφού κοίταξε σαν να ζητούσε κάτι στον τοίχο, ανέβηκε σ' ένα εργαλείο και άρχισε να γράφει ψηλά στον τοίχο με κάρβουνο μία λέξη:

— Π α ρ α ρ λ ά μ α .

Ήταν φανταστική η λέξη του την είχε βγάλει το κρανίο του, αλλά του φαινότανε να λέει κάτι κακό.

Έφυγε όπως είχε πάει.

Το πρωί, όταν πήγε στην εργασία, επρόσεχε να δει τι θα γίνει για τη λέξη. Και δεν πέρασε πολύ και άκουσε τη φωνή του καταστηματούχου να φωνάζει:

— Τι είναι αυτό εκεί! Ποιος το 'γραψε αυτό;  
Η φωνή του καταστηματοάρχη ήταν σα φοβισμένη.  
Όλοι άφησαν τις δουλειές τους και τρέξαν να δουν.  
— Παραρλάμα!

Η λέξη, που έβγαλε το κρανίο του, βρισκότανε στα χείλη όλων.

Μα ποιος την έγραψε;

Επρόβαλε και αυτός το πρόσωπό του από πάνω από τη σκάλα και κοίταξε.

Κανείς δεν ημπορούσε να υποπτευθεί αυτόν, και ούτε ακόμα παρατήρησαν ότι δεν έτρεξε και αυτός να δει.

Ο αρχιτεχνίτης αυτόν έβαλε να τη σβήσει. Και την έσβησε λέγοντας σιγά σιγά τη λέξη.

Τη νύχτα έκανε πάλι το ίδιο. Αλλά τη λέξη δεν την έγραψε τώρα με κάρβουνο, αλλά με χρώμα κόκκινο.

— Παραρλάμα.

Το πρωί άλλος θόρυβος. Ο κατάστηματοάρχης κιτρίνισε πολύ. Ζητούσε τον άνθρωπο, αλλ' έξαφνα φοβήθηκε μη δεν ήταν άνθρωπος. Και όμως είπε δυνατά:

— Πρέπει να βρεθεί!

Η ιδέα πάλι μην κάποιος ήθελε να παίξει, να τον γελωτοποιήσει, τον έκανε έξω φρενών και φώναζε ότι θα τους διώξει όλους.

Ο Φάρμας άκουσε τους τεχνίτες να λένε μεταξύ τους, μη φροντίζοντας γι' αυτόν όπως και για το σκύλο, το φύλακα, ότι φάντασμα θα βγαίνει στο κατάστημα και αυτό θα το έγραφε! Και οι τεχνίτες έμειναν πεισμένοι ότι φάντασμα, δίχως άλλο, βγαίνει τη νύχτα και γράφει αυτήν την παράξενη λέξη, που κάτι θα σήμαινε στη δική του γλώσσα!

Τη νύχτα ο κύριος του καταστήματος έβαλε φύλακες. Το πρωί δεν υπήρχε η λέξη. Αλλά σε λίγο, καθώς ο καταστηματοάρχης έμπαινε, η λέξη ήτανε πάλι στον τοίχο γραμμένη με τα κόκκινα γράμματά της.

Ο Φάρμας είχε βρει ευκαιρία και την είχε γράψει.

Όλοι στο πόδι. Ο καταστηματάρχης ταραγμένος, κίτρινος, ο αρχιτεχνίτης, οι τεχνίτες, όλοι στεκόντανε μαρμαρωμένοι εμπρός στα κόκκινα γράμματα, που κάτι θα σήμαιναν κακό μεγάλο.

— Παραρλάμα!

Οι τεχνίτες άρχισαν να ορκίζονται τους μεγαλύτερους τους όρκους, πολλοί έκλαιγαν, ότι δε γνωρίζουν τίποτα, δεν ξέρουν ποιος τα γράφει, αλλά κάποιος, κάποιος...

Ήθελαν να πουν φάντασμα, αλλά δεν τολμούσαν...

Ο Φάρμας φάνηκε από ψηλά να κοιτάζει, έπειτα τραβήχτηκε γρήγορα και πήγε κοντά στη ρόδα, κι εκεί, κρατώντας το χερούλι της γέλασε, ύστερα από τόσα χρόνια, ένα σιωπηλό γέλιο!...

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ο ήρωας του διηγήματος χαρακτηρίζεται από το συγγραφέα ως άνθρωπος κενός από αισθήματα. Να επισημάνετε τα δείγματα της συμπεριφοράς του που φανερώνουν αυτήν την ψυχολογική του κατάσταση.
2. Ποιες ήταν οι αιτίες που οδήγησαν τον ήρωα στην ψυχική ερήμωση;
3. Όταν ο Φάρμας μπαίνει ένα βράδυ στο δωμάτιό του, βρίσκει πάνω στο τραπέζι του μια μύγα. Τι θέλει να δηλώσει ο συγγραφέας μ' αυτή την εικόνα;
4. Ποιες νομίζετε ότι ήταν οι αιτίες που προκάλεσαν την ενέργεια του Φάρμα και ποιος ήταν ο σκοπός της;

5. Νομίζετε ότι το διήγημα συγκεντρώνει πιο πολύ τα χαρακτηριστικά του ρεαλισμού ή του νατουραλισμού; Να απαντήσετε αφού συμβουλευθείτε την εισαγωγή.

---

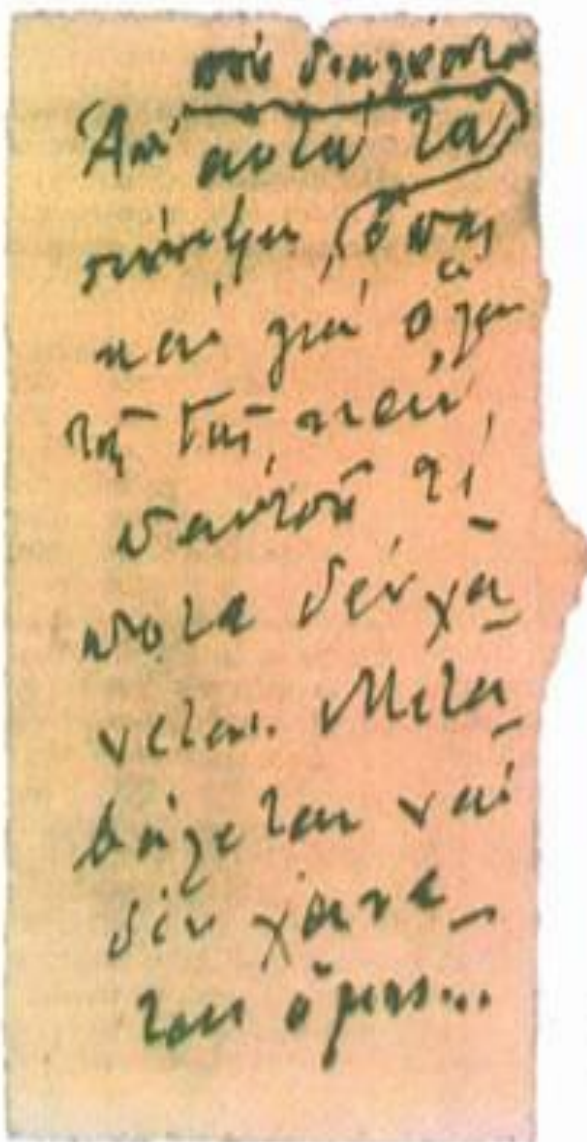
### Δημοσθένης Βουτυράς (1872-1958)

---

Διηγηματογράφος. Έζησε μεγάλο μέρος της ζωής του στον Πειραιά. Δεν έκανε πανεπιστημιακές σπουδές. Ύστερα από μια αποτυχημένη προσπάθεια να γίνει επιχειρηματίας, αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά στη λογοτεχνία. Πρωτοεμφανίστηκε ως διηγηματογράφος το 1902, αλλά έγινε γνωστός μετά το 1920 και για ένα διάστημα (κυρίως στη δεκαετία 1920-1930) άσκησε ισχυρή επίδραση στην πεζογραφία μας. Αντλεί τα θέματά του από το μικροαστικό και εργατικό κόσμο των πόλεων. Οι φτωχογειτονιές και οι απόμερες συνοικίες είναι ο χώρος όπου κινείται. Οι ήρωές του είναι άνθρωποι στερημένοι ή αποτυχημένοι και ζουν μοιρολατρικά την άχαρη ζωή τους. Βρισκόμαστε στην εποχή που η βιομηχανική ανάπτυξη, οι πόλεμοι και η προσφυγιά δημιουργούν νέα κοινωνικά προβλήματα. Ο Βουτυράς έγραψε πάρα πολλά διηγήματα (35 συλλο-



γές), συχνά όμως δίνει την εντύπωση ότι δε φροντίζει αρκετά την έκφρασή του.



Σημείωση  
του Βουτυρά σε χαρτονάκι  
κομμένο από κουτί  
(αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.)



# ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ





**Νίκος Εγγονόπουλος (1910-1985), Ορφέας και Ευρυδίκη**

## ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

### ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (1922-1930)

Στην περίοδο αυτή παρουσιάζονται ποιητές που τους χαρακτηρίζει ψυχικός κάματος και μια δυσκολία προσαρμογής στην πραγματικότητα της ζωής: ο Ρώμος Φιλύρας (1889-1942), ο Κώστας Ουράνης (1890-1953), ο Ναπολέων Λαπαθιώτης (1888-1943) και ο αντιπροσωπευτικότερος της γενιάς, ο Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928), ποιητής με πλούσιο ταλέντο και σπάνια εκφραστική δύναμη. Εξέφρασε όσο κανένας άλλος από τη γενιά του το αίσθημα του ανικανοποίητου και της παρακμής, που χαρακτήριζε την εποχή του. Ενώ όμως οι άλλοι έμειναν στο κλίμα της ανίας, της διάλυσης και της απιστίας, γεμάτος από αισθηματισμό και φιλαρέσκεια, ο Καρυωτάκης έδωσε μια μεστή αίσθηση της πραγματικότητας, η οποία όμως θα τον οδηγήσει στο τραγικό αδιέξοδο. Η στάση του είναι αντιηρωική και εκφράζεται ως διαμαρτυρία, που φτάνει στο σαρκασμό.

Πλήθος είναι οι ποιητές που υιοθετούν τη στάση του Καρυωτάκη, τον «καρυωτακισμό», αλλά ως φιλολογική μόδα μόνο, όπως συνέβαινε παλιότερα με το ρομαντισμό. Πιο γνήσιοι είναι η Μαρία Πολυδούρη (1902-1930) και ο Μήτσος Παπανικολάου (1900-1943). Στον ίδιο κόσμο ανήκει και ο Τέλλος Άγρας (1899-1944), πιστός οπαδός του συμβολισμού. Στην περίοδο αυτή υπάγεται και ο Γιάννης Σκαρίμπας (γενν. 1897), ιδιότυπος ποιητής και πεζογράφος.

Της ίδιας γενιάς, αλλά εντελώς έξω από το κλίμα της υπαρξιακής απόγνωσης, είναι ο Τάκης Παπατσώνης (1895-1976). Το έργο του χαρακτηρίζεται από βαθιά θρησκευτική πίστη αλλά και γενικότερα από πίστη στις υψηλές αξίες της ζωής.

Πάλι βρέχει

Πάλι βρέχει!

Στα παράμερα τριόδια\*

οι ψαλμοί θρηνούν\* που εδιάβαζες στον όρθρο.

Μυροβόλησε η ψυχούλα σου η ευώδια

το κορμί σου, σε μια δέησην ολόρθο.

Πάλι βρέχει!

Στου κελιού τ' άραχνα\* τζάμια

κλαίν' μυστηριακές αγιογραφίες,\*

που ήλιοι με το αίμα τους ζωγράφιζαν

στις λιβανιστές σου ψαλμωδίες.

Πάλι βρέχει!

Σαν αντίφωνο μες στη θαμπή σου μνήμη

η κλαιάμενη βροχή.

Λες, της φύσης που είναι η προσευχή.

Κι η ψυχή σου κλαίει κάτι που αποθύμει.

Πάλι βρέχει!

Τι σε θέλουν οι καημοί που λεν: Θ υ μ ή σ ο υ ;

---

**τριόδια:** η συμβολή τριών δρόμων, τρίστρατο.

**οι ψαλμοί θρηνούν:** ακούονται θρηνητικοί ψαλμοί.

**άραχνα:** αραχνιασμένα.

**μυστηριακές αγιογραφίες:** τα σχέδια που σχηματίζονται στο παράθυρο όταν πέφτει ο ήλιος επάνω του.

Οι ψαλμοί τους βρόχινοι  
μούσκεψαν την άσπιλη ψυχή σου  
και στα δάκρυα δεν αντέχει.

Πάλι βρέχει!

(1907)

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ποιητικής συλλογής Παραλλαγές του Μελαχρινού, όπου και δημοσιεύτηκε σε πρώτη μορφή και το ανωτέρω ποίημα, είναι η μελαγχολική διάθεση. Το ποίημα που διαβάσατε επιβεβαιώνει αυτή την άποψη;
2. Τι πετυχαίνει ο ποιητής με την επανάληψη του πρώτου στίχου;
3. Ποιες φράσεις απηχούν τη θρησκευτική ατμόσφαιρα του ποιήματος; Να τις υπογραμμίσετε.

---

## Απόστολος Μελαχρινός (1880-1952)

---

Γεννήθηκε στη Βράιλα της Ρουμανίας και την ίδια χρονιά η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1922, μετά τη μικρασιατική καταστροφή, κατέφυγε στην Αθήνα, όπου και άνοιξε δικό του τυπογραφείο. Ο Μελαχρινός ανανέωσε την ποιητική έκφραση και είναι ο κατεξοχήν εκπρόσωπος του συμβολισμού. Η πρώτη ποιητική του συλλογή έχει το τίτλο Ο δρόμος φέρνει..., μια συλλογή που ξάφνιασε τόσο με τον τίτλο όσο και με την τεχντροπία της. Ακολουθούν: Παραλλαγές (1907), Φίλτρα επωδών (1935), Ο Απολλώνιος (1938) κ.ά. Υπέγραφε και με το ψευδώνυμο Κλήμης Πορφυρογέννητος.



Madona Mia\*

**ΝΑ ΠΡΟΣΕΞΕΤΕ** στο ποίημα αυτό τη λεπτή ευαισθησία και την τάση για εξαΰλωση και εξιδανίκευση.

Ανάλαφρη, απαλή σαν πεταλούδα,  
σαν της δροσιάς το στάλαγμα στα κρίνα,  
σα μια πνοή που αγγίζει σε βελούδα,  
σαν της αυγής την πρώτη χρυσακτίνα,

ήρθες αργά, όπως στην εκκλησία  
θα 'μπαινεν η θλιμμένη Παναγία,  
ανάλαφρο ένα στέναγμα στα χείλη,  
σαν μυστική σκιά μέσα στο δείλι.

Έρθες... κι εγώ τον ερχομό σου νιώθω  
σαν κάτι που δεν φτάνω με τον πόθο,  
σαν αποκάλυψη αγνώστου κόσμου,  
που άστραψεν άξαφνα μπροστά στο φως μου!

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Πώς παρουσιάζεται στο ποίημα η γυναικεία μορφή;
2. Ποια εκφραστικά μέσα (σχήματα λόγου, εικόνες κτλ.) χρησιμοποιεί ο ποιητής για να παραστήσει τη γυναικεία μορφή και πώς κλιμακώνονται μέσα στο ποίημα;

---

**Madona mia:** (φρ. ιταλική), Παναγία μου.

### 3. Πώς προετοιμάζεται η συναισθηματική κατάσταση που εκφράζεται στους στίχους 9-10;

#### Ρώμος Φιλύρας (1888-1942)

Γεννήθηκε στο Κιάτο της Κορινθίας και νωρίς εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στον Πειραιά, όπου τελείωσε το Γυμνάσιο. Το πραγματικό του όνομα ήταν Ιωάννης Οικονομόπουλος. Υπηρέτησε στο στρατό ως αξιωματικός αλλά το μονιμότερό του επάγγελμα ήταν η δημοσιογραφία. Αρρώστησε και κλείστηκε στο Δρομοκάϊτειο το 1927 αλλά συνέχισε να γράφει σ' όλο το διάστημα του εγκλεισμού του μέχρι το θάνατό του. Ο Ρώμος Φιλύρας, ενώ ξεκίνησε ακολουθώντας την ποιητική παράδοση του Παλαμά, κατόρθωσε να ανανεώσει τον παραδοσιακό στίχο με την απομάκρυνσή του από τη νοηματική συνοχή και τη στροφή του σε λεπτότερους λυρικούς τόνους. Έργα του: Ρόδα στον αφρό (1911), Γυρισμοί (1919), Οι ερχόμενες (1920), Κλεψύδρα (1921), Πιερότος (1922) κ.ά.



Νικηφόρος Λύτρας (1832-1904),  
Προσμονή, Εθνική Πινακοθήκη



## Νυχτερινό

Μονάχη η φλόγα του κεριού μου,  
κι απέναντί μου στο τραπέζι  
θαρρείς το τέλος της προσμένει·  
λίγες στιγμές έχει να ζήσει  
και μες στη νύχτα τρεμοπαίζει,  
σα μια ψυχούλα φοβισμένη...

Απόξω έν' άγρυπνο φεγγάρι  
με κόπο χάνεται στα χάη  
μιας ατελεύτητης ερήμου...  
Σα να μη θέλει να πεθάνει,  
μ' αναλαμπές ψυχομαχάει  
το ετοιμοθάνατο κεριό μου...

Και το βαρύθυμο φεγγάρι,  
που χρόνια τώρα έχει σωπάσει,  
και το κεριό μου που πεθαίνει,  
και, μέσα, η σκοτεινή ψυχή μου,  
χωρίς αιτία κι οι τρεις στην πλάση  
είμαστε τόσο λυπημένοι...

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ποιες εικόνες κυριαρχούν στο ποίημα και ποια ψυχική διάθεση υποβάλλουν;
2. Σε ποια σημεία του ποιήματος ο ποιητής εκφράζει έμμεσα τα αισθήματά του και σε ποια άμεσα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
3. Ο Λαπαθιώτης συνδυάζει στην ποίησή του ρομαντικά στοιχεία με επιδράσεις της συμβολιστικής ποίη-

**σης. Επαληθεύεται αυτή η παρατήρηση από το παραπάνω ποίημα; Να απαντήσετε αφού συμβουλευτείτε τα σχετικά χωρία για το συμβολισμό και το ρομαντισμό.**

---

## Ναπολέον Λαπαθιώτης (1888-1944)

---

Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά, μιλούσε τρεις γλώσσες, ήξερε καλά την ευρωπαϊκή λογοτεχνία, πιάνο και ζωγραφική. Ασχολήθηκε όμως αποκλειστικά με την ποίηση, χωρίς να ασκεί βιοποριστικό επάγγελμα. Επηρεάστηκε από τους «εστέτ» της εποχής του (κυρίως τον Όσκαρ Ουάιλντ), οι οποίοι προσπαθούσαν να συνδυάσουν την τέχνη με μια προσωπική ζωή ιδιόρρυθμη και αριστοκρατική. Καλλιέργησε μια ποίηση νεορομαντική (κυρίως στην ψυχική διάθεση), χωρίς τις μεγαλοστομίες του ρομαντισμού και επηρεασμένη από την ποίηση των Γάλλων συμβολιστών. Όσο ζούσε τύπωσε μονάχα μια επιλογή ποιημάτων του με τον τίτλο Τα ποιήματα (1939). Μετά το θάνατό του το μεγαλύτερο μέρος του έργου του εκδόθηκε συγκεντρωμένο με τον ίδιο τίτλο (επιμέλεια Άρη Δικταίου, εκδ. Φέξης).



Antonio Carneiro (1872-1930), Νυκτερινό τοπίο

[Είμαστε κάτι...]

**ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή Ελεγεία και σάτιρες. Είναι σονέτο κι έχει γραφεί σύμφωνα με τις απαιτήσεις της παραδοσιακής ποίησης. Αν όμως το μελετήσουμε πιο προσεκτικά, υπάρχει κάποια χαλάρωση στο ρυθμικό βάδισμα του στίχου, για να εκφράσει όλα τα αισθήματα της διάλυσης και του πόνου, που διακατέχουν την ψυχή του ποιητή.**

**Είμαστε κάτι ξεχαρβαλωμένες  
κιθάρες. Ο άνεμος, όταν περνάει,  
στίχους, ήχους παράφωνους ξυπνάει  
στις χορδές που κρέμονται σαν καδένες.\***

**Είμαστε κάτι απίστευτες αντένες.  
Υψώνονται σα δάχτυλα στα χάη,  
στην κορυφή τους τ' άπειρο αντηχάει,  
μα γρήγορα θα πέσουνε σπασμένες.**

**Είμαστε κάτι διάχυτες αισθήσεις,  
χωρίς ελπίδα να συγκεντρωθούμε.  
Στα νεύρα μας μπερδεύεται όλη η φύσις.**

**Στο σώμα, στην ενθύμηση πονούμε.  
Μας διώχνουνε τα πράγματα, κι η ποίησις  
είναι το καταφύγιο που φθονούμε.**

---

**καδένες: αλυσίδες για ρολόι της τσέπης, που είναι συνήθως χαλαρές.**

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

Πριν απαντήσετε στις ερωτήσεις, να προσέξετε τα εξής:  
α) ο ποιητής χρησιμοποιεί το α' πληθυντικό πρόσωπο. Αυτό σημαίνει πως μιλάει ως εκπρόσωπος ενός μεγαλύτερου πλήθους ανθρώπων, της γενιάς του. β) Ο πρώτος στίχος των τριών πρώτων στροφών αρχίζει με το ίδιο ρήμα.

1. Για τις τρεις πρώτες στροφές:
  - α) Να περιγράψετε τις εικόνες των τριών πρώτων στροφών (η περιγραφή να είναι σύντομη και ακριβής).
  - β) Η εικόνα της κάθε στροφής υποδηλώνει και μια αντίστοιχη εσωτερική κατάσταση. Να εντοπίσετε αυτή την κατάσταση επισημαίνοντας τις λέξεις ή τις φράσεις που περισσότερο την εκφράζουν.
2. Τι σημαίνουν οι φράσεις «μας διώχνουνε τα πράγματα» και «η ποίησης είναι το καταφύγιο που φθονούμε» της τέταρτης στροφής;
3. Με βάση τις απαντήσεις που δώσατε στις προηγούμενες ερωτήσεις, να εντοπίσετε α) τη συναισθηματική διάθεση που εκφράζεται στο ποίημα και β) τι θέλησε να εκφράσει μ' αυτό ο ποιητής.
4. Να δικαιολογήσετε την άποψη που διατυπώνεται στο εισαγωγικό σημείωμα του ποιήματος «Αν προσέξουμε όμως... την ψυχή του ποιητή».

Στο άγαλμα της Ελευθερίας\* που φωτίζει τον κόσμο

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ περιέχεται στη συλλογή Ελεγεία και Σάτιρες (1927) και είναι από τα λίγα ποιήματα του Καρυωτάκη που παρουσιάζουν, εκτός από τα κοινά χαρακτηριστικά της ποίησής του, και πολιτικό ενδιαφέρον. Για να κατανοήσουμε το ποιητικό κλίμα του Καρυωτάκη πρέπει να προσέξουμε, εκτός των άλλων, και τη μετρική του, για την οποία ο Τέλλος Άγρας παρατήρησε τα εξής: «Μειχτά μέτρα, παρατονισμοί, διασκελισμοί, μήτε ένας γνωμικός στίχος, μετάθεση της τομής, συνίζηση κακά τονισμένη, κενοί χρόνοι, χωλά μέτρα, χασμωδίες απροσδόκητες». Ερμηνεύοντας τους στιχουργικούς νεωτερισμούς του, ο Βάσος Βαρίκας παρατηρεί, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Ο στίχος του Καρυωτάκη διακρίνεται από κάτι το αυθόρμητο, το εντελώς ξένο από κάθε τεχνική επιτήδευση. Ξεπηδάει τέτοιος που είναι από μια βαθύτερη εσωτερική ανάγκη. Μοιάζει με τη χειρονομία, με την γκριμάτσα που, χωρίς να το θέλουμε, εντελώς ασυνείδητα σχηματίζεται».

Λευτεριά, Λευτεριά, σχίζεις, δαγκάνει  
τους ουρανούς το στέμμα σου. Το φως σου,  
χωρίς να καίει, τυφλώνει το λαό σου.  
Πεταλούδες χρυσές οι Αμερικάνοι,  
λογαριάζουν πόσα δολάρια κάνει  
σήμερα το υπερούσιο\* μέταλλό σου.

---

άγαλμα της Ελευθερίας: πρόκειται για το κολοσσιαίο άγαλμα που υψώνεται στο νησάκι Μπέτλοου, απέναντι από το Μανχάταν της Νέας Υόρκης.  
υπερούσιος: θεϊκός.

Λευτεριά, Λευτεριά, θα σ' αγοράσουν  
έμποροι και κονσόρτσια\* κι εβραίοι.  
Είναι πολλά του αιώνος μας τα χρέη,  
πολλές οι αμαρτίες, που θα διαβάσουν  
οι γενεές, όταν σε παρομοιάσουν  
με το πορτρέτο του Dorian Gray\* .

Λευτεριά, Λευτεριά, σε νοσταλγούνε,  
μακρινά δάση, ρημαγμένοι κήποι,  
όσοι άνθρωποι προσδέχονται τη λύπη  
σαν έπαθλο του αγώνος, και μοχθούνε,  
και τη ζωή τους εξακολουθούνε,  
νεκροί που η καθιέρωσις\* τους λείπει.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Πού αναφέρονται οι δύο πρώτες στροφές και πού η τρίτη;
2. Ο σαρκασμός του Καρυωτάκη, ενώ φαίνεται ότι αγγίζει κάποιο θέμα γενικού ενδιαφέροντος, καταλήγει, με την παραδοχή της ήττας του, σε προσωπική διακωμώδηση και σε πλήρη άρνηση: από ποιο σημείο του ποιήματος επιβεβαιώνεται η παρατήρηση αυτή;

---

**κονσόρτσια:** προσωρινοί συνεταιρισμοί επιχειρήσεων για την πραγματοποίηση σκοπών αμοιβαίου συμφέροντος.

**το πορτρέτο του Dorian Gray:** στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Άγγλου συγγραφέα Όσκαρ Ουάιλντ (1891), η διαφθορά, τα εγκλήματα και η ηλικία του ήρωα δεν αφήνουν τα ίχνη τους στην τέλεια μορφή του αλλά αποτυπώνονται σιγά σιγά στο πορτρέτο του.

**καθιέρωσις:** επίσημη αναγνώριση.



3. Να επισημάνετε τις πιο χαρακτηριστικές μεταφορικές χρήσεις των ρημάτων: τι εκφράζει με αυτές ο ποιητής;
4. Χρησιμοποιώντας παραδείγματα μέσα από το ποίημα να επιβεβαιώσετε τις παρατηρήσεις του Τέλλου Άγρα και του Β. Βαρίκα για τη μετρική του Καρυωτάκη.

Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στην ποιητική συλλογή Νηπενθή (1921) που ήταν η δεύτερη ποιητική του συλλογή. Ο Καρυωτάκης ήταν τότε νεαρός ποιητής, αλλά δε βρήκε την ανταπόκριση που περίμενε. Την αναγνώριση όμως του έργου του από την κριτική δε θα τη γνωρίσει ούτε όσο ζούσε. Θα χρειαστεί να μεσολαβήσει ο τραγικός του θάνατος, για να περάσει κι ο Καρυωτάκης στην αθανασία. Είναι φανερό πως το ποίημα γράφτηκε υπό την επίδραση μιας παρόμοιας συναισθηματικής κατάστασης, που παρουσιάζει τον ποιητή αλληλέγγυο με όλους τους περιφρονημένους κι άδοξους ποιητές των αιώνων.

Από θεούς και ανθρώπους μισημένοι,  
σαν άρχοντες που εξέπεσαν πικροί,  
μαραίνονται οι Βερλέν\* · τους απομένει  
πλούτος η ρίμα πλούσια και αργυρή.  
Οι Ουγκό\* με «Τιμωρίες»\* την τρομερή

---

**Βερλέν:** Πωλ Βερλέν (1844-1896)· γνωστός Γάλλος ποιητής.

**Ουγκό:** Βίκτορ Ουγκό (1802-1885)· ονομαστός Γάλλος ποιητής και συγγραφέας.

των Ολυμπίων εκδίκηση μεθούνε\* .  
Μα εγώ θα γράψω μια λυπητερή  
μπαλάντα\* στους ποιητές άδοξοι που 'ναι.

Αν έζησαν οι Πόε\* δυστυχισμένοι,  
και αν οι Μποντλέρ\* εζήσανε νεκροί, \*  
η Αθανασία τούς είναι χαρισμένη.

---

**Τιμωρίες:** ποιητική συλλογή του Ουγκό, που εκδόθηκε το 1853 και περιλαμβάνει κυρίως βίαιους σατιρικούς στίχους κατά του Ναπολέοντα Γ'.

**την τρομερή... μεθούνε:** με τους στίχους της προηγούμενης συλλογής οι Ουγκό (ο Ουγκό) μεθούνε την τρομερή εκδίκηση των Ολυμπίων (θεών).

**μπαλάντα:** είδος επικολυρικού ποιήματος, που συνήθως αποτελείται από τέσσερις στροφές (οι τρεις είναι οκτάστιχες, η τέταρτη, που λέγεται επωδός, είναι τετράστιχη). Όλες οι στροφές επαναλαμβάνουν στο τέλος τον ίδιο στίχο, που παίζει το ρόλο του γυρίσματος (ρεφρέν). Η μπαλάντα γνώρισε μεγάλη ακμή στο Μεσαίωνα. Κατά το 19ο αιώνα τη χρησιμοποίησαν πολλοί μεγάλοι ποιητές στην Αγγλία, Γαλλία και Γερμανία. Το είδος του μέτρου και ο αριθμός των συλλαβών στους στίχους κάθε στροφής δεν είναι καθορισμένα· οι στροφές όμως κάθε μπαλάντας πρέπει να 'χουν το ίδιο μέτρο και ως προς τον αριθμό των στίχων μπορεί να έχουν από επτά μέχρι δεκατρείς· συνήθως οι στροφές έχουν δέκα ή οχτώ στίχους και, αντίστοιχα, τέσσερις ή τρεις ομοιοκαταληξίες. (Στην μπαλάντα του Καρυωτάκη η κάθε στροφή έχει οκτώ στίχους και τρεις ομοιοκαταληξίες).

**Πόε:** Έντγκαρ Άλαν Πόε (1809-1899)· ονομαστός Αμερικανός συγγραφέας και ποιητής.

Κανένας όμως δεν ανιστορεί  
και το έρεβος\* εσκέπασε βαρύ  
τους στιχουργούς που ανάξια στιχουργούνε.  
Μα εγώ σαν προσφορά κάνω ιερή  
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι.

Του κόσμου η καταφρόνια τούς βαραίνει  
κι αυτοί περνούνε αλύγιστοι και ωχροί,  
στην τραγικήν απάτη τους δοσμένοι  
πως κάπου πέρα η Δόξα καρτερεί,  
παρθένα βαθυστόχαστα ιλαρή.  
Μα ξέροντας πως όλοι τούς ξεχνούνε,  
νοσταλγικά εγώ κλαίω τη θλιβερή  
μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι.

Και κάποτε οι μελλούμενοι καιροί:  
«Ποιος άδοξος ποιητής» θέλω να πούνε  
«την έγραψε μίαν έτσι πενιχρή

---

**Μποντλέρ:** Κάρολος Μποντλέρ (1821-1867)· Γάλλος ποιητής. Η ποιητική του συλλογή Άνθη του κακού αποτέλεσε σταθμό στη γαλλική ποίηση.

**νεκροί:** σαν νεκροί.

**έρεβος:** βαθύ σκοτάδι.

**Σημείωση:** Οι παραπάνω ποιητές (κυρίως οι Βερλέν, Πόε, Μποντλέρ) επηρέασαν αποφασιστικά και ανανέωσαν τη νεότερη ποίηση. Στη ζωή τους όμως γνώρισαν πολλές δυσκολίες, που οφείλονταν ή στις πολιτικές τους δραστηριότητες (περίπτωση Ουγκό) ή στις προσωπικές τους αδυναμίες και στην τόλμη που είχαν να γράψουν ποιήματα, τα οποία συγκρούονταν με τις καθιερωμένες αντιλήψεις. Γι' αυτό κι ο ποιητής χρησιμοποιεί τα επίθετα μισημένοι, δυστυχισμένοι, (σαν) νεκροί.

**μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι;»**

## **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ**

---

- 1. Πώς έζησαν στη ζωή τους οι Βερλέν, Πόε και Μποντλέρ και τι τους απομένει ως αντιστάθμισμα;**
- 2. Πώς παρουσιάζεται προοδευτικά η θέση των άδοξων ποιητών στις τρεις πρώτες στροφές; Σε ποια απ' αυτές μας δίδεται μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του δράματός τους;**
- 3. Γιατί αισθάνθηκε ο Καρυωτάκης την ανάγκη να γράψει ποίημα για τους άδοξους ποιητές των αιώνων;**
- 4. Ο ποιητής χαρακτηρίζει την μπαλάντα του πενιχρή. Δικαιολογείται αυτός ο χαρακτηρισμός;**
- 5. Ο ποιητής ακολουθεί την τεχνοτροπία του συμβολισμού και γι' αυτό προσέχει πολύ την επεξεργασία του στίχου· αποτέλεσμα της επεξεργασίας είναι η μουσικότητα και η πλούσια ομοιοκαταληξία. Μπορείτε να δικαιολογήσετε αυτή την άποψη;**

## Κάθαρσις

Ο ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ έγραψε πολύ λίγα πεζά· ασχολήθηκε κυρίως με την ποίηση. Τα περισσότερα από τα πεζά του, που πιθανώς γράφτηκαν τους τελευταίους έξι μήνες της ζωής του, δημοσιεύτηκαν ύστερα από το θάνατό του. Το Κάθαρσις, αν με τη φράση «Το ψωμί της εξορίας με τρέφει» εννοεί τη ζωή του στην επαρχία, προφανώς αναφέρεται στην Πρέβεζα. Για να το κατανοήσουμε καλύτερα, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τα εξής: α) Κατά το 1927-28 είχε αναπτύξει συνδικαλιστική δράση (ήταν γραμματέας της Ένωσης Δημοσίων Υπαλλήλων Αθηνών), που δείχνει κάποια ευρύτερα ενδιαφέροντα κι αποκαλύπτει μια άλλη πλευρά της ζωής του. β) Στις 14 Φεβρουαρίου 1928 μετατίθεται στην Πάτρα και στις 18 Ιουνίου 1928 στην Πρέβεζα, όπου πολύ σύντομα αυτοκτονεί.

Το πεζό, έστω κι αν δεχτούμε ότι γράφτηκε στην Πρέβεζα, αναφέρεται σε εμπειρία του ποιητή από τη ζωή του στην Αθήνα. Διαρθρώνεται σε δύο βασικά θεματικές ενότητες: 1. Βέβαια... φθάσω. 2. Κανάγιες... η νύχτα... Στην πρώτη ο αφηγητής, με εμφανή την ειρωνική διάθεση, υποκρίνεται τον υποτακτικό των τεσσάρων αντιπροσωπευτικών τύπων, των κυρίων Άλφα, Βήτα, Γάμμα και Δέλτα. Στη δεύτερη, ξεσπάει απότομα με οργή. Τα φαντάσματά του όμως τον κυνηγούν κι εκεί. Το κείμενο διακρίνεται για τον εξομολογητικό του χαρακτήρα και το πάθος, στοιχεία που προσιδιάζουν στην ποίηση.

**Βέβαια.** Έπρεπε να σκύψω μπροστά στον ένα και, χαϊδεύοντας ηδονικά το μαύρο σεβιότ\* —παφ, παφ, παφ, παφ—, «έχετε λίγη σκόνη» να ειπώ, «κύριε Άλφα».

---

**σεβιότ:** μάλλινο σκοτσέζικο ύφασμα.

Ύστερα έπρεπε να περιμένω στη γωνία, κι όταν αντίκριζα την κοιλιά του άλλου, αφού θα 'χα επί τόσα χρόνια παρακολουθήσει τα αισθήματα και το σφυγμό της, να σκύψω άλλη μια φορά και να ψιθυρίσω εμπιστευτικά: «Αχ, αυτός ο Άλφα, κύριε Βήτα...».

Έπρεπε, πίσω από τα γυαλιά του Γάμμα, να καρδοκώ την ιλαρή ματιά του. Αν μου την εχάριζε, να ξεδιπλώσω το καλύτερο χαμόγελό μου και να τη δεχτώ όπως σε μανδύα ιππότης ένα βασιλικό βρέφος. Αν όμως αργούσε, να σκύψω για τρίτη φορά γεμάτος συντριβή και ν' αρθρώσω: «Δούλος σας, κύριε μου».

Αλλά πρώτα πρώτα έπρεπε να μείνω στη σπείρα του Δέλτα. Εκεί η ληστεία γινόταν υπό λαμπρούς, διεθνείς οίωνους, μέσα σε πολυτελή γραφεία. Στην αρχή, δε θα υπήρχα. Κρυμμένος πίσω από τον κοντόπαχο τμηματάρχη μου, θα οσφραινόμουν. Θα είχα τρόπους λεπτούς, αέρινους. Θα εμάθαινα τη συνθηματική τους γλώσσα. Η ψαύσις του αριστερού μέρους της χωρίστρας θα εσήμαινε: «πεντακόσιες χιλιάδες». Ένα επίμονο τίναγμα της στάχτης του πούρου θα έλεγε: «σύμφωνος». Θα εκέρδιζα την εμπιστοσύνη όλων. Και μια μέρα, ακουμπώντας στο κρύσταλλο του τραπεζιού μου, θα έγραφα εγώ την απάντηση: «Ο αυτόνομος οργανισμός μας, κύριε Εισαγγελεύ...».

Έπρεπε να σκύψω, να σκύψω, να σκύψω. Τόσο που η μύτη μου να ενωθεί με τη φτέρνα μου. Έτσι βολικά κουλουριασμένος, να κυλώ και να φθάσω.

**Κανάγιες!\***

Το ψωμί της εξορίας με τρέφει. Κουρούνες χτυπούν τα τζάμια της κάμαράς μου. Και σε βασανισμένα στήθη χωρικών βλέπω να δυναμώνει η πνοή που θα σας σαρώσει.

---

**κανάγιας: πρόστυχος άνθρωπος, κάθαρμα.**

Σήμερα επήρα τα κλειδιά κι ανέβηκα στο ενετικό φρούριο. Επέρασα τρεις πόρτες, τρία πανύψηλα κιτρινωπά τείχη, με ριγμένες επάλξεις. Όταν βρέθηκα μέσα στον εσωτερικό, τρίτο κύκλο, έχασα τα ίχνη σας. Κοιτάζοντας από τις πολεμίστρες, χαμηλά, τη θάλασσα, την πεδιάδα, τα βουνά, ένιωθα τον εαυτό μου ασφαλή. Εμπήκα σ' ερειπωμένους στρατώνες, σε κρύπτες όπου είχαν φυτρώσει συκιές και ροδιές. Εφώναζα στην ερημιά. Επερπάτησα ολόκληρες ώρες σπάζοντας μεγάλα, ξερά χόρτα. Αγκάθια κι αέρας δυνατός κολλούσαν στα ρούχα μου. Με ήβρε η νύχτα...

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ποιες αντίστοιχες ανθρώπινες καταστάσεις θέλει να δώσει ο αφηγητής στη συμπεριφορά του απέναντι στους κυρίους Άλφα, Βήτα και Γάμμα; Πώς τους περιγράφει και γιατί επιμένει στη διαδικασία της συμπεριφοράς απέναντί τους;
2. Τι υπανίσσεται όλη η σκηνή που αναφέρεται στη σπείρα του Δέλτα;
3. Η δεύτερη ενότητα μπορεί να χωριστεί σε δυο επιμέρους (1. Κανάγιες... σαρώσει. 2. Σήμερα... η νύχτα). Ποια διάθεση εκφράζει η καθεμιά;



---

## Κ. Γ. Καρυωτάκης (1896-1928)

---



Γεννήθηκε στην Τρίπολη. Το επάγγελμα του πατέρα του, που ήταν νομομηχανικός, έγινε αφορμή να μετακινηθεί η οικογένειά του σε διάφορες επαρχιακές πόλεις (Λευκάδα, Αργοστόλι, Λάρισα, Πάτρα, Χανιά). Τελείωσε τις γυμνασιακές σπουδές του στα Χανιά και κατόπιν γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την οποία πήρε το 1917 το πτυχίο του. Εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος σε διάφορες πόλεις (Θεσσαλονίκη, Σύρο, Άρτα, Αθήνα, Πάτρα). Τελευταίος σταθμός της υπαλληλικής του σταδιοδρομίας ήταν η Πρέβεζα, όπου και αυτοκτόνησε στις 21 Ιουλίου 1928. Η ποίηση του Κ. Καρυωτάκη αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Στην πρώτη δεκαετία του μεσοπολέμου (1920-1930) κύριο χαρακτηριστικό της ποίησης είναι ο ψυχικός κάματος και μια δυσκολία προσαρμογής στην πραγματικότητα. «Κάθε πραγματικότητάς μου είναι αποκρουστική», έγραψε ο ίδιος. Έζησε και έγραψε σε μια εποχή που σηματοδεύτηκε από την τραγωδία της μικρασιατικής καταστροφής. Η γενιά του, σε αντίθεση με τη γενιά του Παλαμά, που παρακολουθεί τους αγώνες του έθνους κι αγωνίζεται για την αναγέννησή του, δεν κεντρίζεται από παρόμοια ιδανικά αλλά διακατέχεται από απαισιόδοξη διάθεση, ένα αίσθημα ανίας και μια ελαττωμένη αντίσταση στην πραγματικότητα. Εκείνος όμως που εξέφρασε ποιητικά με γνησιότητα, ειλικρίνεια και οξύτητα όλα αυτά τα βιώματα είναι ο Καρυωτάκης, ιδίως με την τελευταία

ποιητική του συλλογή Ελεγεία και σάτιρες (1927). Γι' αυτή τη συλλογή ο Τέλλος Άγρας έγραψε χαρακτηριστικά «...κι έξαφνα στα 1927, με την τρίτη και τελευταία του ποιητική συλλογή Ελεγεία και Σάτιρες, μας ξεπέρασαν όλους αμέσως κι εξακολουθητικά...». Ξεκίνησε σαν ποιητής, που έγραφε στίχους αρμονικούς και μελωδικούς, σύμφωνα με τις αρχές του συμβολισμού. Στην τελευταία του όμως συλλογή παρατηρούμε μια σημαντική στροφή: ο στίχος του, στη ρυθμική του κυρίως έκφραση, μιμείται την ομιλία, χαλαρώνει και σπάζει, για να μπορέσει να μεταδώσει την εσωτερική διάθεση του ποιητή, που φτάνει πολλές φορές στο σαρκασμό και τη σάτιρα. Όλο του το έργο είναι συγκεντρωμένο στο Άπαντα τα ευρισκόμενα, τόμ. Α' και Β' (1965).

Αμάξι στη βροχή

Η ΠΟΙΗΣΗ του Τέλλου Άγρα κινήθηκε συχνά ανάμεσα στα μικρά, φθαρτά πράγματα της καθημερινής ζωής, που παίρνουν, όπως και στο ποίημά μας, την προέκταση συμβόλων.

Ωρα, προσμένει μοναχή  
η άμαξα, κάτω απ' τη βροχή,  
και δεν τη μέλει  
κι είναι σα να την τυραννά  
πιότερη η ξένη γειτονιά  
που δεν τη θέλει.

Τ' αλογατάκια της, σιμά,  
κάτω απ' τον ίδιο μουσαμά  
κάνουν καρτέρι  
στον τόπο αυτόν, το θλιβερό,  
πράμα δε μένει από καιρό,  
να το 'χουν ταίρι.

Γρίλιες δεν είναι, μήτε αυλές  
περικοκλάδες βαθουλές  
δεν έμειν' ένα  
απ' τα φανάρια στη σειρά  
με τα δυο μπρούτζινα φτερά,  
τα σταυρωμένα.

Τ' ανώφλια επέσαν κι οι αγκωνές\*  
κι οι ανεμοπέραστες, στενές,

---

αγκωνή: αγκωνάρι, γωνία.

οι γαλαρίες\*·  
κι έφυγαν έντρομες, πολλές,  
κι οι θύμησες, σαν τις καλές,  
σεμνές κυρίες.

Άδεια βιτόρια\* και φτωχή,  
πάρε μου εμένα την ψυχή,  
πάρε με εμένα  
για ταξιδιώτη σου: κι ευθύς  
πάμε, όθε κίνησες να 'ρθείς,  
στα Περασμένα.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Να ερμηνεύσετε το ποίημα, αφού επισημάνετε:
  - α) το χώρο μέσα στον οποίο τοποθετείται η άμαξα (στροφ. 1-2)
  - β) Τις αλλαγές που έχουν γίνει σ' αυτόν το χώρο (στροφ. 3-4).
  - γ) Το νόημα της επίκλησης του ποιητή (στροφ. 5).
2. Με βάση την παραπάνω ερμηνεία, να επιβεβαιώσετε την άποψη που διατυπώνεται στο εισαγωγικό σημείωμα.
3. Το ποίημα ακολουθεί τις βασικές αρχές του συμβολισμού; (βλ. την εισαγωγή σ' αυτή την περίοδο του βιβλίου σας).
4. Εκφράζει το ποίημα μια διάθεση μελαγχολίας και παρακμής; Να υποστηρίξετε την άποψή σας.

---

**γαλαρία:** (λέξη ιταλική) α) μακριά στοά σπιτιού, κυρίως μεγάρου β) στεγασμένος εξώστης που είχε συνήθως ολόγυρα τζάμια και χρησίμευε ως διάδρομος.

**βιτόρια:** τύπος ιππήλατης άμαξας.

---

Τέλλος Άγρας ( 1 8 9 9 -  
1 9 4 4 )

---



Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ευάγγελου Ιωάννου. Γεννήθηκε στην Καλαμπάκα και ύστερα από μεταθέσεις του πατέρα του, που ήταν εκπαιδευτικός, κατέληξε στην Αθήνα, όπου τελείωσε το Γυμνάσιο. Σπούδασε

Νομικά κι εργάστηκε από το 1927 στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Εκτός από τις μεταφράσεις, που κατά καιρούς δημοσίευσε, καλλιέργησε με επιτυχία την ποίηση και την κριτική. Στην ποίησή του, που μπορεί να θεωρηθεί ως η πιο σημαντική μετά την ποίηση του Καρυωτάκη, ζωντανεύει η ζωή της Αθήνας του μεσοπολέμου, κοιταγμένη μέσα από τα ευαίσθητα μάτια ενός ποιητή. Εκτός από την ποίησή του, σημαντική θέση στα ελληνικά γράμματα κατέχει και το κριτικό του έργο, που είναι μεγάλο σε έκταση και ποικιλία και περιλαμβάνει κριτικά μελετήματα, δοκίμια, αισθητικές αναλύσεις κειμένων, άρθρα στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, βιβλιοκρισίες, προλόγους σε βιβλία, συνεντεύξεις κτλ. Το κριτικό του έργο ήταν διάσπαρτο σε διάφορα περιοδικά κι εφημερίδες και από το 1981 άρχισε να συγκεντρώνεται σε τόμους. Το έργο του: α) Ποίηση: Τα βουκολικά και τα εγκώμια (1934), Καθημερινές (1940), Τριαντάφυλλα μιανής ημέρας (1965). β) Κριτική: Κριτικά τόμ. Α', Β' και Γ' (1981).

## Εσωτερικό

**ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ** αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της ποίησης του συμβολισμού, με κάποιες όμως δειλές ανανεωτικές τάσεις, που ήταν αποτέλεσμα της επίδρασης και της νεότερης ποίησης (λ.χ. ο στίχος 1 της πρώτης στροφής).

Ο βοριάς πλαταγίζοντας ξεδιπλώνει σημαίες,  
παραμονεύουν τέρατα στους δρόμους,  
έχει σκεπάσει η θάλασσα τις προκυμαίες·  
το παραμύθι ξαναζεί με τους γλυκούς του τρόμους.

Λαχτάριζα την ώρα αυτή μήνες, μέρα τη μέρα —  
την κλειστή κάμαρη, τη λάμπα την αγαπημένη.  
Ανάλλαξη, σαν είκοσι χρονών, είναι η μητέρα·  
τα μάτια της χαμογελούν, το στόμα της σωπαίνει.

Ήμουν θλιμμένος, άρρωστος, χωρίς χαρά κι ελπίδα,  
περιπλανήθηκα στη γη, χρόνια πολλά, πολλά...  
Μα απόψε απ' τα ταξίδια μου γύρισα στην πατρίδα  
και βρήκα τη μητέρα που χαμογελά.

Είναι όλα πάλι γνώριμα μες στο σπιτίσιο βράδυ:  
Η κάμαρη, τα πράματα, το φως και το σκοτάδι.  
Φωνάζει απ' έξω ο άνεμος με τα χίλια του στόματα  
ονόματα κι ονόματα...

Μα κι η βροχή μου φαίνεται σα ν' απαγγέλλει στίχους,  
παράλληλη και ρυθμική καθώς πέφτει στη γης.  
Είμαι καλά στους τέσσερις της κάμαρής μου τοίχους:

Έφτασα στο λιμάνι της στοργής.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ποια ατμόσφαιρα δημιουργούν οι στίχοι της πρώτης στροφής και ειδικότερα ο στίχος 4;
2. Ποια είναι η πραγματικότητα που ζει ο ποιητής και πού καταφεύγει για να την αντιμετωπίσει;
3. Να δικαιολογήσετε την άποψη που διατυπώνεται στο βιογραφικό σημείωμα: «Ό,τι τον βασανίζει και κυριαρχεί μέσα του είναι η μνήμη και η φυγή» (να συνδυάσετε την απάντησή σας με την απάντηση που δώσατε στην προηγούμενη ερώτηση).
4. Η ποίηση του συμβολισμού επεδίωξε την τέλεια αρμονία του στίχου, που τη βρίσκουμε κυρίως στην ομοιοκαταληξία, στο μέτρο και στην κατάλληλη επιλογή και τοποθέτηση των λέξεων μέσα στο ποίημα. Νομίζετε ότι το ποίημα ανταποκρίνεται στις παραπάνω απαιτήσεις του συμβολισμού;



---

## Μήτσος Παπανικολάου (1900-1943)

---

Γεννήθηκε στην Ύδρα. Τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές του στον Πειραιά. Σπούδασε Νομικά. Ασχολήθηκε κυρίως με την ποίηση, με μεταφράσεις ξένων ποιητών και την κριτική. Το ποιητικό και μεταφραστικό του έργο δεν είναι μεγάλο (δημοσίευσε εξήντα περίπου ποιήματα κι άλλες τόσες μεταφράσεις ξένων ποιημάτων). Ό,τι τον βασανίζει και κυριαρχεί μέσα του είναι η μνήμη και η φυγή. Η μνήμη τον μεταφέρει στις περασμένες καλές εποχές· η φυγή τον απομακρύνει από τη σκληρή πραγματικότητα. Μετέφρασε με πολλή επιδεξιότητα και ευαισθησία ξένους ποιητές. Τα κριτικά του μελετήματα δείχνουν επίσης ότι διέθετε πνευματική οξυδέρκεια και αισθητική καλλιέργεια. Το έργο του: α) Ποίηση: Ποιήματα (1966), β) Μεταφράσεις: Μεταφράσεις (1968), γ) Κριτική: Κριτικά (1980).

## Κοντά σου

**ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ** κινείται στο γνωστό ποιητικό κλίμα της Πολυδούρη, που διαμορφώνεται κυρίως από το ερωτικό συναίσθημα, διαποτισμένο από μια γυναικεία ευαισθησία.

Κοντά σου δεν ακούν άγρια οι ανέμοι.  
Κοντά σου είναι η γαλήνη και το φως.  
Στου νου μας τη χρυσόβεργην ανέμη  
ο ρόδινος τυλιέται στοχασμός.

Κοντά σου η σιγαλιά σα γέλιο μοιάζει  
που αντιφεγγίζουν μάτια τρυφερά  
κι αν κάποτε μιλάμε, αναφτεριάζει,  
πλάι μας κάπου η άνεργη χαρά.

Κοντά σου η θλίψη ανθίζει σα λουλούδι  
κι ανύποπτα περνά μες στη ζωή.  
Κοντά σου όλα γλυκά κι όλα σα χνούδι,  
σα χάνδι, σα δροσούλα, σαν πνοή.



## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

1. Ποιο είναι το ψυχικό κλίμα της ποιήτριας και με ποιες λέξεις ή φράσεις εκφράζεται;
2. Ποιες αρνητικές καταστάσεις μεταβάλλονται στο αντίθετό τους με την παρουσία του αγαπημένου προσώπου;

---

Μ α ρ ί α Π ο λ υ δ ο ύ ρ η  
( 1 9 0 2 - 1 9 3 0 )

---

Γεννήθηκε στην Καλαμάτα και πέθανε στην Αθήνα, στο σανατόριο «Σωτηρία». Γράφτηκε στη Νομική Σχολή ενώ εργαζόταν ως νομαρχιακή υπάλληλος. Γνωρίστηκε με τον Κ. Καρυωτάκη και επηρεάστηκε από την ποίησή του. Τα ποιήματά της έχουν πηγαίο λυρισμό και τρυφερή γυναικεία ευαισθησία, γεμάτη θλίψη. Έργα: Οι τρίλιες που σβήνουν (1928), Ηχώ στο χάος (1929).



**Σπύρος Βασιλείου (1902-1985), Αττικό (1942)  
ξυλογραφία**

## ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΟΙΗΣΗ

**ΒΑΣΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ** κάθε μορφής τέχνης είναι η συνεχής εξέλιξη και ανανέωση, που επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες (κοινωνικούς, οικονομικούς κτλ.) και ανταποκρίνεται στις επιστημονικές, ηθικές και φιλοσοφικές τάσεις κάθε εποχής. Ο υπερρεαλισμός λ.χ. επηρεάστηκε πολύ από την ψυχολογία του βάθους του Φρόυντ<sup>1</sup>. Αποτέλεσμα των ανανεωτικών τάσεων, που κατά περιόδους εμφανίζονται στην τέχνη, είναι και η νεότερη ποίηση. Εμφανίστηκε γύρω στα 1930 και καλλιεργήθηκε από τη γενιά του '30. Για να κατανοήσουμε όμως καλύτερα τη μεταβολή, που έγινε στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1930-1940, θ' ασχοληθούμε α) με τα λογοτεχνικά ρεύματα του συμβολισμού και του υπερρεαλισμού, που επηρέασαν τη νεότερη ποίηση και β) τα βασικά χαρακτηριστικά της.

### Α) Ο ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Ο συμβολισμός. Εμφανίζεται στα τέλη του 19ου αιώνα στη Γαλλία ως αντίδραση στη ρομαντική ποίηση και στη νατουραλιστική πεζογραφία. Οι αρχές του μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

1) Το εννοιολογικό περιεχόμενο του ποιήματος πρέπει να περιοριστεί στο ελάχιστο.

**1. Ψυχολογία του βάθους του Φρόυντ.** Κατά τον Φρόυντ ο άνθρωπος αγωνίζεται να θέσει κάτω από τον έλεγχό του τις ορμές του, για να μπορεί να ζει ειρηνικά με τους ομοίους του. Η ορμή μοιάζει με μια δύναμη που ζητάει διέξοδο και αναδύεται από το βάθος της συνείδησης, το υποσυνείδητο, όπου έχουν τη φωλιά τους οι έμφυτες τάσεις.

2) Βασικά στοιχεία του ποιήματος είναι η μουσικότητα και η υποβλητικότητα. Αυτό σημαίνει πως ο ποιητής προσπαθεί να υποβάλει τις ψυχικές του διαθέσεις δίνοντας στο ποίημά του έναν τόνο μουσικό, που εξαρτάται από την ακουστική ποιότητα των λέξεων και την κατάλληλη τοποθέτησή τους.

3) Υπάρχει συσχέτιση αντικειμένων και ψυχικών καταστάσεων· τα αντικείμενα δηλαδή εκφράζουν τις ψυχικές καταστάσεις, γίνονται σύμβολά τους.

Για να κατανοήσουμε όσα είπαμε παραπάνω, ας πάρουμε το ποίημα του Μήτσου Παπανικολάου Τοπίο.

Στο θλιμμένο κάμπο βρέχει  
βρέχει στις ελιές τις γκρίζες –  
το νερό σα ρίγος τρέχει  
από τα κλαδιά στις ρίζες.

Γκρίζα η ώρα, γκρίζα η χώρα  
σκοτεινά κάτω κι απάνω  
ξεχωρίζουν μες στη μπόρα  
τα τσαντήρια των τσιγγάνων.

Απ' την άσφαλτο τα κάρτα  
κατεβαίνουν, κατεβαίνουν...  
Λάμπουν μερικά τσιγάρα  
στα παράθυρα του τρένου...

Ένα σκιάχτρο απελπισμένο,  
στη νεροποντή, στο κρύο  
άδικα γνέφει στο τρένο  
κι εμψυχώνει το τοπίο.

Ανυπόφορη είναι η θλίψη  
των αγρών αυτό το μήνα!

Η βροχή μάς έχει κρύψει  
απ' το φόντο την Αθήνα...

Και το βράδυ κατεβαίνει  
μες στη νέκρα, μες στη γύμνια...  
πού 'ναι οι βάτραχοι κρυμμένοι;  
Γιατί σώπασαν τ' αγρίμια;

Μες στον κάμπο τώρα μόνα  
τα βαριά περνούνε τρένα,  
λες και φέρνουν το χειμώνα  
και τη νύχτα από τα ξένα.

Για το ποίημα αυτό ισχύουν και οι τρεις παραπάνω  
βασικές αρχές:

1) Το εννοιολογικό του περιεχόμενο είναι περιορι-  
σμένο. Το ποίημα εξωτερικεύει κυρίως την ψυχική διά-  
θεση του ποιητή, που βρίσκει ανταπόκριση στη θλίψη  
του γύρω του τοπίου.

2) Την ψυχική του διάθεση ο ποιητής προσπαθεί να  
μας την υποβάλει με την προσεκτική επιλογή των  
λέξεων και την κατάλληλη τοποθέτησή τους. Διαβάζο-  
ντας το ποίημα, νιώθουμε πως η ψυχική διάθεση του  
ποιητή βρίσκεται σε απόλυτη συνάρτηση με το μουσικό  
του τόνο, που οφείλεται στην ακουστική ποιότητα των  
λέξεων και στους ποικίλους συνδυασμούς τους.

3) Υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην ψυχική διά-  
θεση του ποιητή και τα εξωτερικά αντικείμενα, που γί-  
νονται σύμβολά τους. Η θλίψη είναι κατάσταση ανθρω-  
πινή και ουσιαστικά υπάρχει μέσα στην ψυχή του ποιη-  
τή. Την ώρα όμως που βρέχει, τη βλέπει να κυριαρχεί  
στο γύρω του τοπίο και στα αντικείμενα που το συνθέ-  
τουν. Η θλίψη, επομένως, του τοπίου συμβολίζει και τη  
θλίψη του ποιητή.



Όλα όσα εκθέσαμε παραπάνω αποτελούν τα θετικά επιτεύγματα του συμβολισμού, που φτάνοντας στα ακρότατα όρια με την καθαρή ποίηση των Γάλλων ποιητών Μαλαρμέ και Βαλερί, είχε οραματιστεί μια ποίηση με εσωτερική μουσικότητα και απαλλαγμένη από κάθε μη καθαρό γλωσσικό στοιχείο (εννοιολογικό, θεματογραφικό κτλ.). Η ζωή όμως κάθε λογοτεχνικού κινήματος έχει πάντοτε τα όριά της, γιατί εκείνα τα στοιχεία που στην αρχή εμφανίζονται ως ανανεωτικά, με την κατάχρηση γίνονται παράγοντες ανασταλτικοί οποιασδήποτε εξέλιξης. Κυνηγώντας τις σπάνιες λέξεις οι συμβολιστές προσπάθησαν να δημιουργήσουν το μουσικό τόνο του ποιήματος, ταυτόχρονα όμως οδήγησαν την ποίηση στην αποτελμάτωση. Την αντιμετώπιση αυτή και την ανάγκη της ανανέωσης αποδίδει πολύ ζωντανά ο Γ. Σεφέρης στο ποίημά του 'Ένας γέροντας στην ακροποταμιά, όταν γράφει:

Δε θέλω τίποτε άλλο παρά να μιλήσω απλά, να μου δοθεί  
ετούτη η χάρη.  
Γιατί και το τραγούδι το φορτώσαμε με τόσες μουσικές που  
σιγά-σιγά βουλιάζει  
και την τέχνη μας τη στολίσουμε τόσο πολύ που φαγώθηκε  
από τα μαλάματα το πρόσωπό της  
κι είναι καιρός να πούμε τα λιγοστά μας λόγια γιατί η ψυχή  
μας αύριο κάνει πανιά.

Στην κρίσιμη αυτή καμπή της ποίησης εμφανίζεται το κίνημα του υπερρεαλισμού (σουρρεαλισμού). Ο υπερρεαλισμός (η λέξη αποτελεί μετάφραση της γαλλικής *surréalisme*) υπήρξε φιλολογική, ποιητική και καλλιτεχνική κίνηση που ως σκοπό είχε την υπέρβαση του πραγματικού κόσμου με την καταγραφή (στην ποίηση)

ή την παράσταση (στην τέχνη) των υποσυνείδητων ενεργειών της ψυχής και των ονειρικών της εντυπώσεων χωρίς την επέμβαση της λογικής. Παράλληλα, ο υπερρεαλισμός απέβλεπε και στην ανανέωση όλων των ηθικών αξιών, της φιλοσοφίας και της επιστήμης. Ιδρυτής του υπήρξε ο Αντρέ Μπρετόν, που ήταν γιατρός κι ασχολήθηκε με την ψυχανάλυση. Το 1924 έδωσε στη δημοσιότητα την πρώτη διακήρυξη (μανιφέστο) για τον υπερρεαλισμό, που αφού ρίζωσε στη Γαλλία, εξαπλώθηκε κατόπι και στις υπόλοιπες χώρες. Η επίδρασή του ήταν κυρίως αισθητή στην ποίηση, τη ζωγραφική, τη γλυπτική, τον κινηματογράφο, καθώς και στην τέχνη της διακόσμησης και της διαφήμισης. Μόνο η μουσική και ο χορός δεν επηρεάστηκαν από τον υπερρεαλισμό. Πολλοί υπερρεαλιστές (ανάμεσά τους κατάτάσσονται και οι Έλληνες) περιόρισαν τους στόχους του κινήματος μόνο στο χώρο της ποίησης και της τέχνης. Ο Μπρετόν όμως και πολλοί άλλοι επηρεάστηκαν από το μαρξισμό<sup>2</sup> και διεύρυναν τους στόχους του υπερρεαλισμού. Συνοψίζοντας τις αρχές και των δύο παραπάνω τάσεων, μπορούμε να πούμε ότι ο υπερρεαλισμός 1) διεκήρυξε την παντοδυναμία του ονείρου, του ενστίκτου και της επανάστασης και 2) στράφηκε ενάντια σε κάθε μορφή λογικής, ηθικής ή κοινωνικής τάξης.

Τα μέσα που χρησιμοποίησε ήταν κυρίως η αυτόματη γραφή και η καταγραφή των ονείρων· οι πειραματισμοί όμως αυτοί δεν απέδωσαν, γιατί και στις δύο περιπτώσεις η παρέμβαση της λογικής ήταν αναπόφευκτη.

---

<sup>2</sup>. **Μαρξισμός.** Η φιλοσοφική, κοινωνική και οικονομική θεωρία του Κ. Μαρξ.

Τελικά, ο υπερρεαλισμός θα καταφύγει σε δυο βασικούς παράγοντες, την τύχη και το υποσυνείδητο· όταν δηλαδή ο υπερρεαλιστής ποιητής γράφει, αφήνει το μηχανισμό της τύχης να προσδιορίσει τη μορφή του έργου του. Το ποίημα δηλαδή γράφεται χωρίς προκαθορισμένο στόχο, κάτω από την επίδραση του υποσυνείδητου, που είναι από τη φύση του φευγαλέο και δημιουργεί ζωηρές λεκτικές εντυπώσεις. Για τον υπερρεαλιστή ποιητή οι λέξεις είναι αυτόνομες και ελεύθερες. Η δύναμη και η ορμή τους βρίσκονται κυρίως στην έκταση, κατά την οποία ξεφεύγουν από το επιβεβλημένο νόημά τους, συνδυαζόμενες μεταξύ τους χωρίς να υπακούουν σε ορθολογικούς νόμους. (Η ανάγνωση των παραπάνω να συνδυαστεί με τη μελέτη των ποιημάτων του Ανδρ. Εμπειρικού που, ακολουθώντας τις βασικές αρχές του υπερρεαλισμού, προσπάθησε με την ποίησή του να δημιουργεί ζωηρές λεκτικές εντυπώσεις κι οι λέξεις του, όταν συνδυαστούν μεταξύ τους, δεν υπακούουν πάντοτε σε ορθολογικούς νόμους).

Γενικά, ο υπερρεαλισμός υπήρξε το πιο σημαντικό καλλιτεχνικό κίνημα του μεσοπολέμου, που επηρέασε πολύ τη νεότερη ποίηση. Πρέπει όμως να σημειωθεί πως η νεότερη ελληνική ποίηση δεν επηρεάστηκε μόνο από τον υπερρεαλισμό, αλλά και από το συμβολισμό. Από τη γενιά του '30, που ανανέωσε την ελληνική ποίηση, ακραιφνείς υπερρεαλιστές είναι ο Ανδρέας Εμπειρικός κι ο Νίκος Εγγονόπουλος· ο Οδυσσέας Ελύτης, επίσης, επηρεάστηκε πολύ από τον υπερρεαλισμό. Αντίθετα, η ποίηση του Γιώργου Σεφέρη κι άλλων ποιητών, δέχτηκε την επίδραση του συμβολισμού. Αυτό όμως δε σημαίνει πως αγνόησαν τα διδάγματα του υπερρεαλισμού· ως ένα βαθμό, ο υπερρεαλιστικός τρόπος γραφής έχει επηρεάσει και τη δική τους ποίηση.

## **Β) ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ**

**Μπορούμε να τα διαιρέσουμε σε δύο κατηγορίες 1) εξωτερικά-μορφικά και 2) εσωτερικά.**

**1) εξωτερικά-μορφικά χαρακτηριστικά. Η νεότερη ποίηση εγκαταλείπει τα εξωτερικά στοιχεία, που χρησιμοποιούσε η παραδοσιακή. Τα κυριότερα από αυτά είναι οι ομοιόμορφες (ως προς τον αριθμό των στίχων κτλ.) στροφές, η ομοιοκαταληξία, που γινόταν σύμφωνα με ορισμένους κανόνες, και το μέτρο.**

**2) εσωτερικά χαρακτηριστικά. Η παραδοσιακή ποίηση υποτάσσει το ποίημα σε ορισμένους κανόνες. Ο σπουδαιότερος είναι πως το ποίημα πρέπει να διέπεται από λογική αλληλουχία. Αντίθετα, στη νεότερη ποίηση παρακολουθούμε το ποίημα την ώρα, σχεδόν, της δημιουργίας του.**

**Μέσα σ' αυτό θα περάσουν εικόνες όχι πάντα ολοκληρωμένες, αλλά ασχημάτιστες, έτσι όπως ανεβαίνουν από το υποσυνείδητο κατά την ώρα της δημιουργίας του. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι στη νεότερη ποίηση: I. Μπορεί να λείπει το μέτρο, ο εσωτερικός όμως ρυθμός υπάρχει. II. Η λογική αλληλουχία, που διέπει κάθε παραδοσιακό ποίημα, χαλαρώνει και το ποίημα λειτουργεί βασικά με τους μηχανισμούς των προεκτάσεων και των συνειρμών<sup>3</sup> (όταν λ.χ. ο Γ. Σεφέρης γράφει στο ποίημα Ευριπίδης, Αθηναίος «Γέρασε ανάμεσα στη φωτιά της Τροίας και τα λατομεία της Σικελίας», διατυπώνει κάτι που είναι γνωστό απ' την ιστορία. Τις προεκτάσεις**

**3 Συνειρμός. Σύνδεση παραστάσεων. Αποτελεί τη σπουδαιότερη λειτουργία της σκέψης. Συνειρμό έχουμε, όταν η εικόνα ενός πράγματος μας φέρνει στο νου κάτι όμοιο ή αντίθετο (ο χειμώνας λ.χ. μας φέρνει στο νου το κρύο ή το καλοκαίρι).**

οφείλει να τις κάνει ο αναγνώστης για να συλλάβει το βαθύτερο νόημα του δίστιχου. Γι' αυτό, όποιος διαβάξει νεότερη ποίηση πρέπει να επιστρατεύει περισσότερο τη δημιουργική του φαντασία και λιγότερο τη λογική. Έτσι θα μπορέσει να τη χαρεί και να συλλάβει όχι τόσο όσα λέγονται, αλλά πιο πολύ όσα προκαλείται ο αναγνώστης να υπονοήσει ή να αισθανθεί.

## Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ '30

Από το 19ο κιόλας αιώνα, είχαν γίνει στην Ευρώπη πολλές αλλαγές, που έχουν σχέση με την εξέλιξη της επιστήμης και τη δομή της κοινωνικής οργάνωσης και οδηγούν βαθμιαία στην ανατροπή των καθιερωμένων αξιών. Παράγοντες αυτών των αλλαγών είναι τα εξής πνευματικά ή επαναστατικά κινήματα που μας είναι γνωστά και από την ιστορία: ο Διαφωτισμός, η Γαλλική Επανάσταση, ο Ρομαντισμός, η Βιομηχανική Επανάσταση, η Ρωσική Επανάσταση. Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν και ορισμένες εξελίξεις, που σημειώνονται στο χώρο της επιστήμης και της φιλοσοφίας, με τις θεωρίες των Δαρβίνου, Μαρξ, Νίτσε, Μπερζόν και Φρόυντ.

Η παραδοσιακή ποίηση που ανταποκρινόταν στην παλιά τάξη πραγμάτων, δεν μπορεί πλέον να εκφράσει όλες αυτές τις μεταβολές που έχουν συντελεστεί. Γιατί οι παραπάνω αλλαγές επενεργούν και στον τρόπο, με τον οποίο ο άνθρωπος αισθανόταν τη σχέση του με τον κόσμο, επηρεάζουν δηλαδή την ευαισθησία του. Για να εκφράσει αυτή τη διάλυση της παλιάς τάξης των πραγμάτων και ν' ανταποκριθεί στη μεταβολή της ευαισθησίας του ανθρώπου, η ποίηση έπρεπε να βρει καινούριους εκφραστικούς τρόπους. Η ευρωπαϊκή ποίηση το επιχείρησε με τα κινήματα του φουτουρισμού, του νταϊσμού και του υπερρεαλισμού. Η ελληνική, καθυστε-



ρημένα σχετικά με την Ευρώπη, με τη γενιά του '30. Οι ποιητές της γενιάς του '30, με βάση τις αρχές του συμβολισμού και του υπερρεαλισμού, ανανεώνουν την ελληνική ποίηση. Βασικά χαρακτηριστικά αυτής της ανανέωσης είναι ο ελεύθερος στίχος, η χρήση του λεξιλογίου της καθημερινής ομιλίας, η κατάργηση της λογικής αλληλουχίας του ποιήματος, του μέτρου, της ομοιοκαταληξίας κτλ. Φορείς αυτής της αλλαγής είναι οι ποιητές Γιώργος Σεφέρης, Οδυσσέας Ελύτης, Νικήτας Ράντος, Γιώργος Σαραντάρης, Ανδρέας Εμπειρικός, Νίκος Εγγονόπουλος, Γιάννης Ρίτσος, Νικηφόρος Βρεττάκος κ.ά.



**Marc Chagall (1889-1985), Ο ποιητής (1911) Μουσείο Τεχνών, Φιλαδέλφεια**

## Περιηγητές στη λειτουργία

Της Αναλήψεως, στις πρωινές Λειτουργίες  
ορμήσανε στην Εκκλησία σωρός Περιηγητές.  
Όλοι του «Σαν Τζερβάσι»\*. Αστοί του Βύρτεμπεργκ\*.  
Καλοκαιρινοί. Ζέστη είχε αρχίσει από το πρωί.  
Μπήκαν σαν κύμα. Φέραν ταραχή.

Μονάχη, ατάραχη, η Εκκλησία  
κράταγε τις Ώρες της. Τραβούσε τον Κανόνα.  
Γενικά, επόπτευε, ίδιος ο Θεός, και αγκάλιαζε  
όλους μαζί τους πιστούς, όθε\* και αν ήταν.  
Μέτρο Αποστολικό και Νόμος  
ήταν όλα τα ένδον του Θυσιαστηρίου.  
Την πλήρη Τάξη διόλου δεν έθιγε  
η αταξία του συμπτώματος\* .

---

**Σαν Τζερβάσι:** Άγιος Γερβάσιος· πρόκειται μάλλον για  
θρησκευτικό σύλλογο.

**Βύρτεμπεργκ:** Ν.Δ. της Γερμανίας. Μαζί με την περιοχή  
της Βάδης αποτελεί σήμερα κρατίδιο της ομοσπονδια-  
κής Γερμανίας.

**όθε:** από όπου.

**σύμπτωμα:** εδώ το συμβάν, το γεγονός της αφίξεως  
των περιηγητών.



## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

Το ποίημα, που ακολουθεί βασικά τον αφηγηματικό ρυθμό του πεζού λόγου, στηρίζεται σε μια αντίθεση ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη ενότητά του. Αφού το μελετήσετε, ν' απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Διαβάζοντας το ποίημα είμαστε υποχρεωμένοι να κάνουμε ορισμένες παύσεις (κυρίως στην πρώτη ενότητα). Πού πρέπει να γίνουν αυτές οι παύσεις και τι προσφέρουν στον αφηγηματικό ρυθμό του ποιήματος;
2. Η κάθε ενότητα αποτελεί και μια εικόνα. Να επισημάνετε α) ποιες λέξεις ή άλλα εκφραστικά μέσα χρησιμοποιεί ο ποιητής για να τις εκφράσει; β) τι θέλει να τονίσει με την πρώτη εικόνα και τι με τη δεύτερη;

## Συνάντημα\*

Σταλάζει η πρωινή δροσιά από κάθε φύλλο του Κήπου. Αν και υγρασία είναι, εντούτοις ασφαλώς πολλή η Χαρά. Περιδιαβάζει ο Διαβάτης, ενώ αρχικώς εβγήκε για Δουλειά. Συντέμνει\* κάπως, όχι σε χρόνο, μόνο από διάθεση, το χρέος του για δουλειά. Αλλά όμως κέρδος κομίζει από την πρώτη τρυφερότητα της Ημέρας. Ευεργεσία του 'ρχεται, όθε δεν εζητήθη. Δρόσο Ψυχής, όθε δεν αναμένετο. Πώς όλες οι Ώρες οι ακολουθούσες την Πρωίαν ευλογούνται. Πώς άυλον αποτύπωμα τους μένει. Ακόμη η Εσπέρα έρχεται, με χαμήλωμα των φώτων και με αστέρια, και μένει, φως εωθινό\* . Διαρκεί μέχρι του ύπνου. Και κατακλίνεται ευτυχής εκείνος ο Διαβάτης, τυλίγεται στο σύνηθες της Ησυχίας σινδόνι και μόνος δεν αισθάνεται: τυλίγεται η ψυχή του με φως γαλήνης όχι ξένον, όχι αλλότριο\* της δρόσου αυτής, που αντίκρισε, σαν έβγηκε, το πρωί.

---

**συνάντημα:** συναπάντημα

**συντέμνω:** συντομεύω.

**εωθινός:** πρωινός.

**αλλότριος:** ξένος, άσχετος.

## ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

---

Το ποίημα καλύπτει το χρονικό διάστημα μιας μέρας από την καθημερινή ζωή του κάθε ανθρώπου. Κατά την ανάγνωσή του να επισημάνετε κυρίως τα εξής:

1. Ακολουθεί, όπως και το προηγούμενο, τον αφηγηματικό ρυθμό του πεζού λόγου; Να εντοπίσετε ορισμένα χαρακτηριστικά χωρία.
2. Πώς συντελείται η μετάβαση από την πεζή καθημερινή ζωή στην κατάσταση της έξαρσης; Να παρακολουθήσετε την εξέλιξή της προσδιορίζοντας (κατά το δυνατό) τους πιθανούς συμβολισμούς ή τη μεταφορική χρήση α) των λέξεων με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα (όπως θα δείτε, μερικές λέξεις είναι γραμμένες με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα. Το ίδιο γίνεται και στο προηγούμενο ποίημα) και β) ορισμένων κοινών λέξεων ή φράσεων (λ.χ. τρυφερότητα της Ημέρας, σινδόνι της Ησυχίας).
3. Εργασία για το σπίτι: α) Στο βιογραφικό σημείωμα αναγράφονται μερικά βασικά χαρακτηριστικά της ποίησης του Παπατσώνη. Νομίζετε ότι ισχύουν και για τα δύο ποιήματα που διαβάσατε; β) Ποια γλώσσα κυριαρχεί περισσότερο στο πρώτο ποίημα και ποια στο δεύτερο;

---

## Τ. Κ. Παπατσώνης (1895-1976)

---

Γεννήθηκε και πέθανε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και Δημόσια Οικονομία στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Υπάλληλος του Υπουργείου Οικονομικών από το 1918, αποχώρησε το 1955 με ανώτατο βαθμό. Ποιητής με βαθιά θρησκευτική πίστη, χρησιμοποίησε γλώσσα μικτή, που κινείται ανάμεσα στην καθαρή δημοτική και την καθαρεύουσα και την κατασκευαστική γλώσσα των εκκλησιαστικών ύμνων. Όπως έχει τονιστεί και από την κριτική, ο Παπατσώνης είναι ο πιο ιδιότυπος από τους Έλληνες ποιητές του καιρού μας και η ποίησή του χαρακτηρίζεται από ένα απροσδιόριστο θέλγητρο. Μερικά χαρακτηριστικά της είναι η λεκτική ακαταστασία, η μικτή γλώσσα, η μετρική και ρυθμική απλότητα, το πεζολογικό της ύφος. Με όλα αυτά η ποίησή του, στις πιο ευτυχισμένες στιγμές της, αποκτά το απροσδιόριστο θέλγητρο, για το οποίο μιλήσαμε παραπάνω, και κατορθώνει να φτάνει ως τη γνήσια λυρική έκφραση. Το έργο του: α) Ποιητικές συλλογές: Εκλογή Α' 1934, Ursa Minor = Μικρή Άρκτος, 1944, Εκλογή Β', 1962. β) Δοκίμια: Ο Τετραπέρατος Κόσμος (Α' τόμος, 1966 - Β' τόμος, 1976) κ.ά. γ) Ταξιδιωτικά: Άσκηση στον Άθω, 1963, Μολδοβλαχικά του Μύθου, 1965. Μετέφρασε έργα των ποιητών: Τ. Έλιοτ, Π. Κλοντέλ, Χέλντερλιν, Λ. Αραγκόν, Σαιν Τζων Περς, Έντγκαρ Άλαν Πόε.



---

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

---

Γρ. Ξενόπουλος:	
Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας (εκδ. Εστίας) ....	5
Βιογραφικό σημείωμα.....	20
Κ. Χατζόπουλος: Το σπίτι του	
δασκάλου (εκδ. Εστίας) .....	21
Βιογραφικό σημείωμα.....	30
Μιχ. Μητσάκης: Η Αρκούδα .....	32
Βιογραφικό σημείωμα.....	43
Κ.Θεοτόκης:	
Η Τιμή και το Χρήμα .....	44
Κατάδικος (εκδ. Εστίας).....	62
Βιογραφικό σημείωμα.....	73
Ν. Καζαντζάκης:	
Αλέξης Ζόρμπας (εκδ. Δίφρος).....	75
Βιογραφικό σημείωμα.....	82
Δ. Βουτυράς:	
Παραλλάμα (Άπαντα, εκδ. Δίφρος) .....	84
Βιογραφικό σημείωμα.....	89

### ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

#### Πρώτη 10ετία του μεσοπολέμου (1922-1930)

Εισαγωγή .....	93
Απόστ. Μελαχρινός:	
Πάλι βρέχει (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14) .....	94
Βιογραφικό σημείωμα.....	96
Ρωμ. Φιλύρας:	
Madona mia (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14) .....	97
Βιογραφικό σημείωμα.....	98
Ναπ. Λαπαθιώτης:	
Νυχτερινό (Ανθ. Ηρ. Αποστολίδη) .....	99
Βιογραφικό σημείωμα.....	101

Κ.Γ. Καρυωτάκης: [Είμαστε κάτι...]	102
Στο άγαλμα της ελευθερίας που φωτίζει τον κόσμο ...	104
Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων	106
Κάθαρσις (εκδ. Ερμής)	110
Βιογραφικό σημείωμα	113
Τέλλος Άγρας: Αμάξι στη βροχή (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14) ...	115
Βιογραφικό σημείωμα	117
Μήτσος Παπανικολάου:	
Εσωτερικό	118
Βιογραφικό σημείωμα	120
Μαρία Πολυδούρη:	
Κοντά σου (Βασ. Βιβλιοθήκη, 14)	121
Βιογραφικό σημείωμα	122

## ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΟΙΗΣΗ

Εισαγωγή	124
Τ.Κ. Παπατσώνης:	
Περιηγητές στη λειτουργία, Εκλογή Α'	133
Συνάντημα, Εκλογή Α' (εκδ. Ίκαρος)	135
Βιογραφικό σημείωμα	137





**Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «Διατίθεται με τιμή πώλησης». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').**

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.**